

Måndagen den 10 december

Kl. 11.00

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. meritvärde-
ringen vid akade-
misk befordran*

§ 1 Justerades protokollet för den 30 november.

§ 2 Meddelande ang. val

Herr TALMANNEN yttrade:

Jag får meddela att val av en fullmäktig jämte suppleant i riksbanken kommer att ske onsdagen den 12 december.

§ 3 Ang. meritvärderingen vid akademisk befordran

Herr utbildningsministern ZACHRISSON erhöll ordet för att besvara herr *Svenssons* i Malmö (vpk) den 23 oktober framställda interpellation, nr 133, till herr statsrådet Moberg, och anförde:

Herr talman! Herr Svensson i Malmö har i en till dåvarande statsrådet Moberg ställd interpellation, vilken överlämnats till mig för besvarande, framställt följande frågor.

1. Är det i överensstämmelse med etablerad praxis vid meritvärdering i statstjänst att under, i övrigt lika omständigheter låta sex månaders tjänstgöring väga tyngre än fem års tjänstgöring?

2. Kan en vetenskaplig skrift, publicerad av två samverkande forskare, i ett fall odelat räknas den ene författaren till godo och i ett annat fall odelat räknas den andre författaren till godo?

3. Universitetsstadgan föreskriver kompetensregler för universitetslektorat. Kan man i enskilda fall utöver detta tillämpa särskilda, strängare kompetensregler för viss kategori lektorer och därigenom inkompetensförklara sökande, som fyller de i stadgan givna kraven?

På den första frågan vill jag svara följande:

Väger beträffande två sökande till en tjänst alla andra omständigheter än tjänstgöringens längd lika, kan sex månaders tjänstgöring naturligtvis inte väga tyngre än fem års.

Mitt svar på den andra frågan är följande:

Vid tillsättning av en tjänst, för vilken vetenskaplig skicklighet är av betydelse, är det ofta en svår uppgift att bedöma i vilken utsträckning ett vetenskapligt arbete skall tillgodoräknas den ene och den andre av två samverkande författare. Det kan inte i något fall vara riktigt att tillgodoräkna var och en av dem arbetet som om han varit ensam författare.

Slutligen frågan nr 3:

Kompetensregler för tjänst som ordinarie universitetslektor finns i universitetsstadgan och för tjänst som extra universitetslektor i föreskrifter som Kungl. Maj:t meddelat i särskild ordning. Behörighetskravet är för både ordinarie och extra tjänst dels doktorsexamen eller motsvarande kompetens dels pedagogisk skicklighet. Beträffande extra tjänst kan konsistoriet medge undantag om särskilda skäl föreligger. Däremot finns det numera inte någon bestämmelse som medger att man för viss tjänst som universitetslektor ställer högre kompetenskrav.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Jag tackar för svaret.

Den omedelbara bakgrunden till interpellationen är flera uppmärksammade rättsfall vid universiteten de senaste åren. Speciellt universitetet i Lund har — som vanligt höll jag på att säga — utmärkt sig. Jag skall givetvis inte här ta upp specifika fall, särskilt som alla inte avgjorts i högsta instans. Men det hindrar inte att man här granskar procedurer och rättsprinciper, vilka kommit och kommer till faktisk användning inom universitetens administrativa rättsskipning.

Det står nämligen klart för var och en som har öppna ögon, att rättsförhållandena inom universitetssektorn uppvisar egendomligheter och är vida sämre än vad som skulle tolereras inom domstolsväsen eller administrativ rättsskipning i allmänhet.

Grunden för all rättssäkerhet är trohet mot skrivna bestämmelser och tillämpandet av enhetliga principer i praxis. Dessa krav åsidosätts utan hänsyn vid universiteten. Och det sker som en fullständigt ordinär företeelse från deras sida.

I det följande skall jag ge en rad exempel härpå.

På min första fråga svarar statsrådet att fem års tjänst övriga omständigheter lika — givetvis måste väga mer än kortare tjänst. Det är ju det enda rimliga svaret. Men så enkelt är det inte för professorer. Av offentliga handlingar framgår, att personer, som saknar formell lärarbehörighet har utnämnts till universitetslektorer, trots att kompetenta sökande funnits. Det framgår, att personer som saknar behörighet och som har ett års tjänstgöring satts före dem som har fem års tjänst och full behörighet och till råga på allt uppenbart starkare forskarmeritering. Det framgår slutligen, att en för universitetslektorat uppenbart ej formellt behörig person med blott fem månaders tjänstgöring omförordnats utan ansökningsförfarande, vilket fått till följd att en annan lektor med fem års tjänst bakom sig och fullt behörig blivit utan anställning. Sistnämnda förfarande godkändes inte av universitetskanslersämbetet. Men UKÄ:s ändringsbeslut kom så sent att det berörda förordnandet då i det närmaste redan utlöpt. När rättvisan segrade var det bara en pappersseger. I verkligheten segrade orättvisan och den bristande respekten för bestämmelserna.

Av offentliga handlingar framgår, att särskilda bedömningsregler utöver de erkända används av professorer och universitetsmyndigheter i avsikt att skjuta undan sökande, vilka eljest borde varit givna till de berörda tjänsterna.

Vid ett fall i Lund var en kandidat klart överlägsen en annan i fråga

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. meritvärde-
ringen vid akade-
misk befordran*

om pedagogisk meritering enligt universitetsstadgan, dvs. lärarhögskola och tjänstgöring. För att främja en annan kandidat gjordes emellertid en särskild tolkning. Den gick ut på att den förstnämnde kandidaten erkändes vara överlägsen enligt de grunder som står i stadgan. Men den andre kandidaten påstods därutöver vara pedagogiskt skickligare. Denna skicklighet användes alltså som särskild befordringsgrund. Detta är uppenbart olagligt. Befordringsgrunderna anges i stadgan och är väl kända till sin praktiska innebörd. De innefattar också en skicklighetsbedömning, lärarhögskolans. Några särskilda befordringsgrunder utöver detta finns inte vad gäller pedagogikmeriter.

I samma fall förekom ytterligare en underlighet. Ämnesrepresentanten framförde vid ett sektionssammanträde, att studenterna klagat på den formellt mest meriterade kandidatens undervisning. Detta visade sig för det första sakna allt stöd hos studentrepresentanter och kursombud. Ingen av dessa har givit stöd åt ämnesrepresentantens påstående enligt handlingarna. Påståendena torde därmed vara irrelevanta som formell befordringsgrund. I en anmälan till justitiekanslern anhöll den kandidat som slagits ut med nämnda motivering om en undersökning. JK vägrade detta då enligt honom intet framkommit i handlingarna som antydde obehörig verkan från subjektiva beskyllningar. Men här gjorde JK ett klart förbiseende. Det fördes vid sammanträdet minnesanteckningar. Dessa finns bevarade på kansliet. Det är stadgat att minnesanteckningar beträffande förhållanden, vilka medtagits i bedömningen och därmed påverkat beslutet, är offentliga handlingar. Det begicks alltså två allvarliga procedurfel: kansliet omnämnde icke minnesanteckningarna för JK, och JK efterforskade icke anteckningarna, trots att deras existens påtalades av anmälaren. Dessa två klara procedurfel ledde till ett tredje den sökande slogs ut med hänvisning till en merit som inte finns i stadgan och under påverkan av helt obevisade beskyllningar. Så mycket mer märkligare ter sig dessa beskyllningar som professorn i fråga haft den utslagne läraren vid sin institution i hela fem år utan att framföra klagomål.

Av handlingarna i det nu nämnda ärendet framgår också, såvitt jag kunnat bedöma, att professorerna inte haft klara begrepp då det gällt att jämföra tidigare gällande betygsskala vid lärarhögskolorna med den nu gällande. Detta har i flera fall medfört felaktig rangordning mellan sökande till universitetslektorat. Som närmast häpnadsväckande framstår, att universitetskanslersämbetet, som dock skall föreställas ha juridisk expertis till förfogande, inte observerat ett sådant förhållande.

Vid tillsättande av universitetslektorat måste uppenbart två principer gälla. Dels skall klart framgå, att den sökande är både vetenskapligt och pedagogiskt formellt kompetent, dels skall det finnas ett fast förhållande mellan den tyngd som tillmäts forskningsmeriter och den som tillmäts pedagogiska meriter. Så är det emellertid inte. Av offentliga handlingar framgår, att det samtidigt tillämpats helt olika principer vid olika tillsättningar. I ett fall vinner en kandidat med hänvisning till längre tjänst, i ett annat fall slås han ut trots stor överlägsenhet i pedagogiska meriter. Så har det inte varit lagstiftarnas mening att man skall förfara. I princip måste alltid ett visst mått av pedagogisk överlägsenhet kunna vägas mot ett visst mått av vetenskaplig överlägsenhet. Vägningstalet skall

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. meritvärde-
ringen vid akade-
misk befordran*

tillämpas lika vid alla tillsättningar av samma tjänsteslag.

Sedan svarar statsrådet på frågan hur man bör bedöma vetenskapliga verk, där flera författare samverkat. Han finner det klart, att ett verk med två författare inte enbart kan tillgodoräknas både den ene och den andre. Det är också det enda rimliga svaret. Men sådana rimligheter gäller inte vid universiteten. Av offentliga handlingar framgår, att man vid sakkunnigutlåtanden ofta hämningslöst bollar med dessa ting.

Sålunda har en sakkunnig professor vid en docentkonkurrens i Stockholm tillerkänt en sökande likaberättigad del i en samproduktion. Men vid en lektorskonkurrens har samme professor tillerkänt medförfattaren hela förtjänsten av arbetena. I ett annat fall tillsattes en professur, och de sakkunniga förklarade sin kandidat vara idégivare och handledare för de verk som han författat i samverkan. Men medförfattaren fick i en annan konkurrens tillgodoräkna sig hela värdet av de verk, där han enligt första bedömningen varken var idégivare eller huvudförfattare. I sistnämnda fall tillgreps denna utväg uppenbarligen av det skälet, att vederbörande saknade föreskriven pedagogisk kompetens för docentur och behövde överkompensera sig i forskningshänseende. Bägge förfarandena är, såvitt jag förstår, oförenliga med gällande rättsprinciper och med statsrådets uttalande här i dag.

Samma problem uppstod vid en lektorskonkurrens i Lund. Verk som den sakkunnige i en tidigare konkurrens tillskrivit viss författare blev nu plötsligt fullt meritvärdiga för hans medförfattare, trots dennes underordnade ställning. Så kan det uppenbarligen inte få gå till, om inte all logik och rättslig hederlighet skall trampas under fötterna. Som ytterligare påbröd vill jag nämna, att det förekommer att sakkunniga sitter och bedömer värdet av verk där de själva medverkat som författare.

Trots att detta i upprepade fall påpekats för högre instanser, har i de av mig nu berörda fallen UKÄ utan anmärkningar godtagit dessa rättsligt och logiskt helt oacceptabla förfaranden.

Detta ger viss anledning till en kritisk anmärkning mot UKÄ:s sätt att behandla överklaganden. Det förekommer givetvis att UKÄ korrigerar underinstanserna, och allmänt sett är säkert troheten mot bestämmelserna betydligt större där än nere på professorsnivån. Men UKÄ går, om mina intryck är riktiga, alltför ofta på en politisk formalism, när man betraktar överklaganden som irrelevanta om de t. ex. har emot sig en enhällig sektion eller ett enhälligt konsistorium. I stället borde man mer fördomsfritt granska det materiellt-rättsliga innehållet i besluten. Även en ensam klagande kan faktiskt ha rätt i förhållande till en aldrig så enhällig sektion. I synnerhet gäller detta mot bakgrund av professorskårens ytterst starka skrålojalitet. Många rättsligt felaktiga beslut har släppts igenom av den felandes professorskolleger, uteslutande av kollegialitet eller okunnighet.

Slutligen besvarar statsrådet min tredje fråga med att säga, att det numera ej finns universitetslektorat för vilka krävs särskild högre kompetens jämfört med universitetsstadgans 136 §. Återigen måste jag konstatera, att statsrådets svar är det enda möjliga och korrekta. Men återigen måste jag också konstatera, att det av offentliga handlingar framgår att universitetslektorat utannonseras med angivande av andra

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. meritvärde-
ringen vid akade-
misk befordran*

formuleringar än i 136 § och att den sakkunnige förklarat att för det ifrågavarande lektoratet skulle gälla samma kompetenskrav som för docentur. Med hänvisning härtill har den sakkunnige inkompetensförklarat sökande som fyller kraven enligt 136 § och som i flera år upprätthållit lektorat vid annat universitet och där betraktats som fullt kompetent.

Herr talman! Jag hoppas med dessa små axplock ur professorsgodtyckets annaler ha gett statsrådet Zachrisson en antydning om att det på hans nya ämbetsområde finns en rättspraxis, som inte fyller rättssamhällets krav utan är en reflex av den godtyckets suveräna kungavärdighet som i den slutna universitetsvärlden har tillkommit professor och lokal byråkrati. I en tid när studentantalet sjunker och det blir konkurrens om tjänsterna spelas detta godtycke ut och drabbar ofta förtjänta forskare och lärare. Det kan också användas som politiskt redskap för att en konservativ professorskår skall värja sig för progressiva kritiker bland de yngre medarbetarna och studenterna. Däri ligger en uppenbar fara, som bekräftas av ett stort antal rättsfall de senaste åren.

Vi har ju inte bara fallet Helmer i Lund — ett av de mest inflammerade — vi har också fallet med statsvetaren Annerstedt, som gjorde en förtjänstfull karriär i europeiska sammanhang, sedan han förklarats icke önskvärd som doktorand vid en av landets statsvetenskapliga institutioner. Vi har det förhållandet att en stor del av den kritiskt sinnade kadern vid sociologiska institutionen i Lund måst söka sig till danska universitet. Vi har de bekanta fallen Schultz och Nentwig, vi har fallet Khalaf och många andra.

Det är nu inte bara vid tillsättningar som oegentligheter sker. Jag minns förhållandena från min egen universitetstid, när man hade de s. k. undervisningsnämnderna. Dessa skulle ju ha paritetisk representation lärare—studenter. Det var så att säga idén med dem. Men när det fanns två professorer i ett ämne, uppenbarade sig bägge två på undervisningsnämnden och röstade. Fakultetens dekanus hade då mage att förklara att det var "praxis" och att båda skulle ha rösträtt. Att hela idén med nämnden — jämvikt mellan studenter och lärare — då gick förlorad intresserade honom inte. Han blev ändå en firad ledamot av kungliga akademier.

Det är nu, tror jag, tid för departementet att mer systematiskt granska rättsförhållandena vid universiteten. Jag vill sluta med att fråga statsrådet, om han är villig att initiera en sådan underhandsgranskning och bevakning att det stigande rättsliga godtycket effektivt kan bekämpas. Han kan räkna med att ha det stora flertalet bland studenterna på sin sida i det fallet. Professorerna kommer väl som vanligt att ropa om att friheten är hotad — nämligen deras frihet att åsidosätta lagen.

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! Herr Svensson i Malmö har sagt att han anser de principer vara riktiga som jag har uttryckt i mitt svar. Vi behöver därför kanske inte göra diskussionen särskilt lång. Falldiskussioner för vi ju inte i kammaren — det finns kanaler för att föra dem.

Låt mig emellertid säga en sak. Vi har inte på det här området samma låsta poängsystem som, skall vi säga, på skolans område när det gäller

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. meritvärde-
ringen vid akade-
misk befordran*

värdering av meriter. Och det är kanske riktigt att vi inte har det. Men samtidigt är det klart att detta ibland leder till svåra avvägningsproblem, inte minst vid den typ av avvägning som herr Svensson själv var inne på, mellan vad som krävs när det gäller vetenskaplig skicklighet och när det gäller pedagogisk skicklighet. Det är naturligtvis också viktigt att diskutera inte bara tjänstgöringens formella längd utan också tjänstgöringens art och innehåll.

Det kan alltså ibland vara mycket svåra avvägningsproblem, och det är väl mänskligt om man en och annan gång kommer till en bedömning som kan ifrågasättas. Men då är det ju meningen att vi skall kunna diskutera detta via vanliga kanaler.

Det är emellertid klart att det här är problem som man skall följa noga – jag delar den synen. Jag tror också att alla ansvariga på området är medvetna om att det är viktigt både för sakens skull och för rättssäkerhetens skull. Universitetslärarna har vid några tillfällen diskuterat detta, och jag vet att UKÄ på eget initiativ har satt i gång en utredning just för att pröva behörighetskraven och befordringsgrunderna beträffande tillsättandet av universitetslektorstjänster, och det kanske blir ett instrument som kan hjälpa oss fram till en något så när fast ordning på detta område.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Helt kort! Jag skall inte heller förlänga diskussionen onödigtvis.

Jag är fullt medveten om att man i sådana här fall inte som inom andra delar av förvaltningen kan räkna strikta matematiska poäng. Därtill är det naturligtvis fråga om för komplicerade bedömningar. Men att man inte kan räkna strikta poäng är en sak, en annan sak är att det dock måste finnas vissa allmänna principer om att vissa typer av meriter i förhållande till andra typer av meriter för en viss tjänst alltid måste ha ungefär samma inbördes värde och inbördes vägningstal, även om detta inte kan uttryckas i matematiska termer. Man får så att säga inte bolla med principerna på det sättet att man har en meriteringsprincip i ett fall och en annan meriteringsprincip i ett annat fall. Det är det som jag vänder mig emot, och jag är övertygad om att statsrådet är medveten om att det är vad som förekommer – och förekommer i påfallande stor utsträckning.

Sedan är jag helt på det klara med att visst kan det förekomma stridiga fall där man kan ha olika uppfattningar utan att det därför kan sägas att någondera av dem som har olika uppfattningar har begått formella fel. Men trots att jag är lekman är jag inte ovan vid att läsa administrativrättsliga handlingar. Det relativt stora antal handlingar och ärenden, som jag i samband med den här interpellationen har gått igenom, har för mig avslöjat så många uppenbara orimligheter att de icke kan förklaras av att man har olika åsikter om de sökande. Enda förklaringen måste vara att man av en eller annan anledning genom diverse formalistiska manövrer eller godtyckliga tolkningar velat försöka åstadkomma ett bestämt tillsättningsresultat. På annat sätt kan det inte förklaras. Fallen är alltför många för att man skall kunna låta dem bortförklaras med hänsyn till att

olika sakkunniga har haft olika uppfattningar om de sökande.

Allra sist vill jag bara påpeka – vilket jag inte gjorde i mitt första anförande – att i ett par enligt min mening mycket tveivelaktiga fall har man i fråga om vetenskapliga verk laborerat med samverkande författares meritvärdering så att man i ena fallet tillmätt en sökande hela meritvärdet av ett vetenskapligt arbete, medan hans medförfattare har helt fått tillgodoräkna sig samma arbete vid en annan tillsättning. Det har också förekommit att detta, trots att ärendet överklagats, icke föranlett ändring hos Kungl. Maj:t. Men låt oss hoppas att det med det nya statsrådet kan bli en bättre ordning.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om åtgärder mot bristen på vidareutbildade sjuksköterskor

Herr utbildningsministern ZACHRISSON erhöll ordet för att besvara fru Frænkel (fp) den 9 november framställda interpellation, nr 150, och anförde:

Herr talman! Fru Frænkel har frågat mig vilka åtgärder jag ämnar vidta för att fortast möjligt få fram tillräckligt antal vidareutbildade sjuksköterskor.

Jag vill erinra om att frågan om kapaciteten för vidareutbildningen av sjuksköterskor har behandlats så sent som under värriksdagen. Utbildningsutskottet anförde därvid bl. a. följande i betänkandet 1973:5:

”För läsåret 1969/70 anvisade riksdagen medel till 148 kurser. Efter ansökningar från huvudmännen medgav skolöverstyrelsen att 92 kurser fick anordnas. Motsvarande tal för läsåren 1970/71–1972/73 är 175, 210 och 215 respektive 137, 155 och 160. Lj heller det av skolöverstyrelsen medgivna antalet elevplatser vid de olika skolorna har tagits i anspråk. Vad beträffar innevarande läsår kan emellertid en inte oväsentlig förbättring i detta avseende noteras. Enligt vissa preliminära uppgifter har flertalet elevplatser tagits i anspråk.

Senast hösten 1972 har socialstyrelsen riktat skolöverstyrelsens uppmärksamhet på behovet av vidareutbildade sjuksköterskor, och vad som även i övrigt framkommit i ärendet bekräftar uppgifterna att det föreligger en uttalad brist på vidareutbildade sjuksköterskor. Utskottet måste beklaga att det hittills inte varit möjligt att utnyttja hela den utbildningskapacitet för vilken riksdagen anvisat medel. Utskottet delar departementschefens uppfattning att det inte nu finns någon anledning att fatta beslut om ändring i de 1968 beslutade riktlinjerna för vidareutbildningens dimensionering. Mot bakgrunden av utnyttjandegraden tidigare är synes det utskottet inte heller meningsfullt att riksdagen nu binder medel för ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag ökat antal terminskurser.

Utskottet bedömer det som allvarligt att bristen på vidareutbildade sjuksköterskor till en väsentlig del synes bero på att det av olika skäl inte varit möjligt att nå statsmakernas mål för vidareutbildningens omfattning. Då man nu kan notera vissa förhållanden som innebär ökade

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om åtgärder mot
bristen på vidare-
utbildade sjuk-
sköterskor*

Måndagen den
10 december 1973

*Om åtgärder mot
bristen på vidare-
utbildade sjuk-
sköterskor*

praktiska möjligheter att anordna av statsmakterna beslutade terminskurser är det enligt utskottets mening angeläget att man genom en ökad samverkan — bl. a. i vad avser intagningen — mellan utbildningshuvudmännen uppnår att de befintliga elevplatserna utnyttjas till fullo. Vidare bör övervägas vilka åtgärder i övrigt som bör vidtas för att nå fram till sådana organisatoriska förändringar m. m. i vidareutbildningsverksamheten att den utbildningskapacitet för vilken riksdagen anvisar medel blir utnyttjad.”

Jag vill också framhålla att Kungl. Maj:t genom beslut den 26 juli 1973 medgivit utbyte av 40 kurser i grundutbildning mot 23 kurser i vidareutbildning.

Som framgår av det sagda har från statsmakternas sida stor beredvillighet visats för att anvisa de medel som behövs för att uppfylla riktlinjerna från år 1968 om vidareutbildningens dimensionering. Enligt vad jag erfarit genomförs för närvarande en rad konferenser i Landstingsförbundets regi i syfte att nå fram till en sådan planering att beslutade kurser skall kunna utnyttjas fullt ut.

Fru FRÄNKEL (fp):

Herr talman! Jag tackar för svaret på min interpellation — ett svar som dock i och för sig inte innebär något som helst nytt. Redan tidigare har jag naturligtvis läst utbildningsutskottets betänkande i frågan från årets vårriksdag. Jag tillägger att även socialutskottet i sitt betänkande från denna höstriksdag angående behörighetsbestämmelser för sjuksköterskor respektive sjukskötare skriver några välvilliga rader om vidareutbildningsverksamheten. Men det räcker ju inte med att man från statsmakternas sida visar — som utbildningsministern nu uttrycker det — stor beredvillighet att anvisa de medel som behövs för att uppfylla riktlinjerna från år 1968 om vidareutbildningens dimensioner. Det behövs ju konkreta åtgärder för att målet för denna dimensionering skall nås.

Låt mig i mycket korta drag för herr statsrådet beskriva dagens situation! De nya sjuksköterskorna respektive sjukskötarna med fem terminers grundutbildning är i allmänhet mycket unga när de blir färdiga. Ännu yngre blir de som snart kommer ut med gymnasieskolans vårdlinje som bakgrund.

Terminernas samordnade utbildning i teori och praktik är utomordentligt koncentrerad och arbetsam. Eleverna har när de är färdiga inte hunnit smälta lärostoffet och har ingen självständig praktisk erfarenhet. De sättes nu ofta inte in som assistentsköterskor utan direkt på platser, där de skall vara arbetsledare och ta medicinskt ansvar. Hur måste de inte själva känna det? En ung sjuksköterska uttryckte det för mig så här: ”På grund av min bristfälliga utbildning arbetar jag med ett åtalshot hängande över mitt huvud. Jag går ständigt med dåligt samvete och oro. Det gör mig nervös och lättirriterad.”

Hur känner sig då patienten, som enligt vår sjukvårdsmålsättning alltid skall stå i centrum? Osäkerheten och den medföljande irritationen återverkar på patienten, som känner sig otrygg, och denna otrygghet kan bara den i och för sig fördröja tillfrisknandet.

Statsrådet säger i svaret att 40 grundutbildningskurser utbyttes mot

23 kurser i vidareutbildning. Varför bara 23 kurser? Borde de inte varit flera för att kunna vara tillräcklig ersättning för de två terminer som bortföll för dem som togs in från vårddyrkeslinjen? Jag anar redan vad statsrådet kommer att svara på den frågan, nämligen att landstingen för närvarande i sin dimensionering inte har lyckats genomföra det antal kurser till vilka statsmakterna beviljat anslagsmedel. Enligt statistiska centralbyrån inlämnades inför höstterminen 1973 6 659 ansökningar till de 1 248 vidareutbildningsplatserna. Ändå måste en kurs inställas på grund av brist på sökande. Enligt utbildningsdepartementet har sedan 1970 endast ca 80 procent av de platser till vilka departementet beviljat medel tagits i anspråk. Och departementet redovisar en eftersläpning av 1 221 platser. Då måste jag ännu en gång ställa den frågan till statsrådet:

Vilka konkreta åtgärder ämnar statsrådet vidta för att samtliga lediga platser härnäst skall kunna besättas?

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! Först ett konkret svar på frågan: Varför bara 23 kurser? Svaret är att det var vad skolöverstyrelsen hade begärt, och vi följde skolöverstyrelsen till punkt och pricka. Det som begärs i sådana här sammanhang brukar ju vara maximum.

Sedan håller jag med fru Fränkel om att detta är en mycket viktig fråga, och vidareutbildningen av sjuksköterskor är en väsentlig del av utbildningen av vårdpersonal. Vår strävan är också att genom återkommande utbildning nå längre inom praktiskt taget all utbildningsverksamhet, och detta är ett konkret och mycket bra exempel på det.

Jag beklagar att det inte har varit möjligt att fylla kurserna. Men samtidigt vill jag inte gå för hårt fram i det fallet, eftersom de åtgärder som skall vidtas bitvis ligger utanför vårt eget kompetensområde. Det är emellertid mitt intryck att huvudmännen, landstingen och Landstingsförbundet, nu arbetar mycket energiskt för att få en ökad rekrytering. Likaså tror jag att de fackliga organisationerna är medvetna om hur viktigt det är att med stor uppmärksamhet följa dessa frågor. Min förhoppning är också att de vidtagna åtgärderna skall leda till att vi får en bra ordning och god ruljängs på verksamheten.

Fru FRÄNKEL (fp):

Herr talman! Jag måste säga att det känns betryggande att utbildningsministern tydligen har känsla för vikten av att komma till rätta med detta stora problem. Utbildningsministern säger att huvudmännen gör en hel del. Ja, det kan hända, men de gör i alla fall inte tillräckligt och handlar inte tillräckligt fort. När jag svarat på frågor under rubriken Tala med din riksdagsman, har ibland unga sjuksköterskor berättat för mig om ganska skrämmande erfarenheter av sina huvudmäns reaktioner. Man har sagt mig att huvudmännen ibland varit mycket obenägna att släppa de grundutbildade sjuksköterskorna till kurserna. De kan säga nej. Jag förstår huvudmännen också; det uppstår ju en vakans, som kanske inte kan fyllas, och det är naturligtvis svårt.

Jag har anknytning till sjuksköterskeutbildningen och många kontakter med dessa sjuksköterskor. Det finns de som har frågat om det inte är

Måndagen den
10 december 1973

*Om åtgärder mot
bristen på vidare-
utbildade sjuk-
sköterskor*

tid för en lagstiftning, så att huvudmännen blir tvungna att släppa dem till vidareutbildning. Jag är inte själv säker på att man skall gå den vägen utan vidta andra åtgärder.

Jag har en känsla av att intresset att skaffa sig vidareutbildning är mycket stort. Det har vitsordats från många håll. Det jag upplever som fel är det nuvarande intagningssystemet. Det måste bli ett nytt förfarings-sätt, så att samtliga ansökningar sänds till en central, varefter man överför ansökningarna till de regioner där utbildningen ges. Med hjälp av de moderna datasystemen kan det näppeligen vara någon svårighet att åstadkomma någonting sådant. Det skulle dessutom förhindra dubbelan-sökningar. Nu inkallas reserver i sista minuten innan utbildningen skall börja, och de studerande som har bildat familj och har barn kan kanske inte i all hast ordna barnpassning. De måste därför säga nej, och så har kursen inte fyllts. Jag vet exempel på detta.

Alla de som söker kunde väl sättas upp på en kölista, oberoende av föregående meriter. Så länge kölistan upptar flera namn än antalet tillgängliga platser måste man — det är jag medveten om — tillämpa en meritvärdering. Men den skall i så fall vara enhetlig. Dessutom kanske man också måste ha en viss kvotering mellan de grundutbildade och de sjuksköterskor som utbildats enligt den äldre studiegången och de utländska sjuksköterskorna med svensk legitimation.

Det var en grundutbildad som sade till mig en gång: Vi som har dåliga betyg i grundutbildningen behöver vidareutbildningen bäst. De andra klarar sig bättre än vi, men vi kommer sist med. — Jag vill med detta naturligtvis inte säga att vi skall ha en negativ meritvärdering, men detta är ett problem att tänka på.

Ofta avvisas sjuksköterskor med utbildning enligt äldre studiegång samt utländska sjuksköterskor med svensk legitimation. Men även de kan av någon anledning behöva en vidareutbildning. De vill kanske byta sin specialitet. Statsmakterna måste snarast se till att alla som önskar vidareutbildning kan anvisas sådan. Först efter den är en sjuksköterska eller en sjukskötare fullt färdig med sin utbildning och mogen för det viktiga ansvar som hon eller han har.

I statsverkspropositionen 1973 angavs en av orsakerna till bristen på vidareutbildade sjuksköterskor vara att läkarlärare och andra lärare hade saknats. Folkpartiet har flera gånger i riksdagen framfört krav på lärarprognoser. Det kravet ställer jag nu på nytt. Det behövs, anser jag, både rullande lärarprognoser och rullande prognoser rörande behovet av vidareutbildade sjuksköterskor. Med den positiva inställning som jag tyckte att utbildningsministerns senaste anförande andades, förutsätter jag att statsrådet vill medverka till att de här nämnda åtgärderna vidtas.

Herr utbildningsministern ZACHRISSON:

Herr talman! Vad vi kan göra från statens sida är framför allt att se till att det blir en kontinuerlig uthyggnad efter de riktlinjer som vi har följt hittills. Men fru Fränkel är väl medveten om att dimensioneringsdiskussionerna på skolområdet får föras med stor försiktighet. Vi skall inte ha ryckighet på detta område, utan det får ske en kontinuerlig tillväxt respektive avtrappning — där det är nödvändigt — för att man skall kunna

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

följa utvecklingen.

När det gäller lärarkapaciteten har vi också, efter de prognoser och förslag som har lagts fram från skolöverstyrelsen, successivt byggt ut vårdirkeslärarutbildningen. Det är säkert viktigt för att också kunna möta behovet av vidareutbildning, och det är klart att vi skall fortsätta att noga följa dessa frågor. Vi har hittills följt skolöverstyrelsens riktlinjer mycket noga på den här punkten.

Vi efterlyser nog alla tillförlitliga prognosinstrument när det gäller lärarutbildningen, men jag tror att det är viktigt att vara försiktig: att följa den trend som finns men inte åstadkomma något slags ryckighet i planeringen för att tillgodose tillfälliga behov.

Det är naturligtvis viktigt att man utnyttjar de platser som finns för utbildning, och det är en öppen fråga hur det skall gå till. Jag tror att det initiativ som Landstingsförbundet har tagit till ett regionalt samarbete för att försöka åstadkomma att man gemensamt inom regionerna utnyttjar den kapacitet som finns så att inga platser blir stående tomma är av värde. Jag tror inte att vi skall lägga oss till med ett alltför våldsamt byråkratiskt system, i varje fall inte förrän det blir absolut nödvändigt. Ett utbyggt regionalt samarbete borde kunna bota de svårigheter som vi för närvarande har.

Fru FRÆNKEL (fp):

Herr talman! Låt mig bara tillägga några ord. Jag tycker inte att en gemensam s. k. "bank" för hela landet behöver vara något byråkratiskt. Jag tror, att man aldrig kommer att kunna lösa problemen bara genom samarbete inom regionerna.

Utbildningsministern säger att det inte får vara någon ryckighet i utbildningen. Det håller jag fullständigt med om.

Jag är tacksam för det positiva i utbildningsministerns svar, och jag kanske får ta detta till intäkt för att utbildningsministern menar att -- om inte Landstingsförbundet kan komma till rätta med problemet -- utbildningsdepartementet med sin chef i spetsen går in och vidtar konkreta åtgärder.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om erkännande av Guinea-Bissau som självständig stat, m. m.

Herr utrikesministern ANDERSSON erhöll ordet för att besvara fru Dahls (s) den 16 oktober framställda interpellation, nr 90, till herr utrikesministern Wickman, och anförde:

Herr talman! Fru Dahl har i en interpellation ställt följande frågor:

1. När kommer Sverige att erkänna republiken Guinea-Bissau?
2. Är regeringen beredd att snarast inleda förhandlingar med Guinea-Bissau om ett samarbetsavtal rörande ett omfattande svenskt bistånd till samhällsutvecklingen i Guinea-Bissau?

3. När avser regeringen lägga fram förslag till lagstiftning, som möjliggör effektiva ingripanden, i enlighet med FN:s rekommendationer,

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

mot svenska företags investeringar i Portugal och dess kolonier?

De tre frågorna har ett inre sammanhang genom att sikta på åtgärder som förutsättes försvaga Portugals möjligheter att behålla kontrollen över sina kolonier i Afrika. Med hänsyn till att den portugisiska kolonialpolitiken är ett internationellt problem av central och växande betydelse, finner jag det motiverat att i samband med besvarande av frågorna redovisa regeringens allmänna syn på detta problem och de svenska insatser som hittills gjorts för att bidra till dess lösning.

Sverige har sedan en rad år genom officiella deklarationer och ställningstaganden för olika FN-resolutioner uttryckt sitt fördömande av Portugals kolonialpolitik, som står i motsättning till grundläggande principer i Förenta nationernas stadga, den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och församlingens kolonialdeklaration från år 1960. Portugals kolonier i Afrika utgör en sista rest av det koloniala system som upprätthölls i Asien och Afrika före det andra världskrigets slut och vars avveckling framstår som en historisk nödvändighet. Portugals kolonialpolitik är samtidigt ett led i det samarbete mellan minoritetsregimer i Södra Afrika, som framstår som ett allvarligt hot mot strävandena till jämlikhet mellan raser och folk.

De brutala metoder, med vilka Portugal söker bevara sin maktställning i Afrika, har framkallat starka internationella protester. Mot bakgrund av de skakande vittnesmål om massakrer i Moçambique, som publicerades i somras, antog FN:s kolonialkommitté på svenskt initiativ ett enhälligt uttalande om att en internationell undersökningskommission borde utreda de portugisiska grymheterna. Vid höstens generalförsamling tog Sverige tillsammans med övriga nordiska länder på nytt upp frågan. Vi föreslog tillsättande av en undersökningskommission bestående av fem experter, vilka skulle försäkra sig om samarbete och bistånd från befrielseströrelsen i Moçambique. Förslaget antogs den 9 november med 103 röster mot 3 och 16 nedlagda.

Som ett uttryck för Sveriges solidaritet med befrielsesträvandena i kolonierna och i enlighet med rekommendationer från FN:s generalförsamling inledde Sverige år 1969 som första västeuropeiska stat ett humanitärt bistånd till befrielseströrelserna i de portugisiska kolonierna. Detta exempel har senare vunnit efterföljd från våra nordiska grannar och Holland.

Det svenska biståndet till de afrikanska befrielseströrelserna har under senare år ökat snabbt — från ca 1 miljon kronor budgetåret 1969/70 till ca 25 miljoner kronor under innevarande budgetår. Medlen används för att stödja den civila verksamhet som bedrivs av befrielseströrelser som kämpar mot den portugisiska kolonialismen. Bidrag på 5 miljoner kronor lämnas till Frelimo i Moçambique, medan 3,5 miljoner kronor har beräknats för MPLA i Angola. Regeringen räknar med en fortsatt utvidgning av stödet till befrielseströrelserna.

Biståndet till befrielseströrelsen PAIGC i Guinea-Bissau har varit särskilt betydande både absolut och i relation till områdets inväsnarantal, som beräknas till 600 000 à 800 000. Omfattningen av detta bistånd har vuxit från 1 miljon kronor år 1969 till 15 miljoner kronor innevarande år. Den snabba ökningen har skett i takt med utvidgningen av rörelsens egen

civila verksamhet och därmed dess mottagningskapacitet för utländskt stöd. Sammanlagt har PAIGC erhållit bistånd till ett värde av 32 miljoner kronor.

Efter att till en början mest ha varit inriktat på att underlätta försörjningssituationen har det svenska biståndet nu kommit att omfatta de flesta grenarna av rörelsens civila utvecklingsprogram. En betydande del av resurserna används för utbildning av sjuk- och hälsovård. Därtill levereras varor för de folkaffärer, som upprättats på olika platser i befriade områden. Eftersom Guinea-Bissau är ett av de länder som drabbats av torkan i Västafrika, har det senaste årets bistånd även omfattat livsmedel, främst ris. Inriktningen är helt i linje med de önskemål som framförts från PAIGC. Åtskilliga iakttagare har omvittnat att biståndet utnyttjas effektivt. Detta har varit en förutsättning för den snabba ökningen.

Planeringen av biståndet utgår från ett rambelopp för varje budgetår. Detta utnyttjas enligt PAIGC:s egna prioriteringar av behoven för olika delar av den civila verksamheten. Detta innebär att vi med PAIGC numera tillämpar i princip samma planeringsmetod som i samarbetet med de större mottagarländerna. En skillnad har varit att den konkreta bistandsplaneringen inte omfattat flera år, även om våra allmänna resonemang berört ett längre tidsperspektiv.

Sveriges bistånd till Guinea-Bissau kanaliseras genom PAIGC. Såväl utrikesförvaltningen som SIDA har i detta syfte direkt kontakt med PAIGC. Mellan företrädare för den svenska regeringen och företrädare för PAIGC har det förekommit upprepade och fruktbara samtal. Upplysningar om läget i Guinea-Bissau kan regelmässigt inhämtas genom PAIGC:s representanter, bl. a. via vår ambassad i Liberia. Ett formellt erkännande av Guinea-Bissau som självständig stat utgör sålunda ingen förutsättning för en fortsatt utveckling av Sveriges insatser i Guinea-Bissau.

Sedan PAIGC utropat republiken Guinea-Bissau, har ett stort antal regeringar, vilka i likhet med den svenska regeringen solidariserat sig med PAIGC:s strävanden, beslutat formellt erkänna Guinea-Bissau som en självständig stat, vilken delvis befinner sig under portugisisk ockupation.

Som min företrädare Krister Wickman framhållit i svar på en enkel fråga kommer Sverige att erkänna den nya staten så snart vi förvissat oss om att förhållandena i Guinea-Bissau är sådana att vi med tillämpning av våra kända principer kan ta detta steg. Vi har enats med våra nordiska grannar om att hålla fortsatt kontakt i erkännandefrågan. Ett aktivt studium av problemets olika aspekter pågår inom respektive utrikesdepartement. Avsikten är att undvika onödiga dröjsmål med ett ställningstagande.

Sveriges aktivitet i fråga om den portugisiska kolonialpolitiken sker med stöd av olika FN-beslut och väsentligen inom FN:s ram. Möjligheten av ekonomiska påtryckningar mot Portugal måste bedömas mot denna bakgrund. Frågan om sanktioner mot en medlemsstat regleras genom särskilda bestämmelser i FN:s stadga. Det tillkommer endast säkerhetsrådet och ej församlingen att fatta bindande beslut om sanktioner. För att sanktioner skall bli effektiva, måste de enligt svensk mening vara universella, vilket bl. a. förutsätter medverkan från säkerhetsrådets

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

permanent medlemmar.

När interpellanten hänvisar till FN-rekommendationer om effektiva ingripanden mot investeringar i Portugal och dess kolonier, måste det konstateras att det inte föreligger några beslut av säkerhetsrådet om sådana åtgärder från medlemsstaternas sida. Generalförsamlingens majoritet har i allmänna ordalag uppmanat medlemsstaterna att undanhålla Portugal sådant stöd och samarbete som skulle kunna stärka det portugisiska greppet över kolonierna. När det gäller utländska investeringar i kolonierna har församlingsresolutionerna varit mera preciserade. Sverige har i likhet med övriga nordiska stater under senare år röstat för resolutioner, som innehåller en uppmaning "att omedelbart vidta alla möjliga åtgärder för att bringa till ett slut varje verksamhet, som hjälper till att exploatera områden under portugisiskt styre och folken där, och att påverka sina medborgare och juridiska personer under sin jurisdiktion så att de avstår från att inlåta sig på några transaktioner eller arrangemang, vilka bidrar till Portugals herravälde över dessa områden och förhindrar genomförandet av kolonialdeklarationen där".

Regeringen överväger de praktiska möjligheterna att tillgodose de önskemål som kommer till uttryck i det citerade resolutionsuttalandet.

Svenska investeringar i Portugals kolonier är inte önskvärda med hänsyn till vikten av att det portugisiska kolonialväldet avvecklas. Privata företag inom dessa koloniala territorier har ett egenintresse av stabilitet, dvs. i realiteten ett bevarande av de koloniala förhållandena. Utredning pågår nu om möjligheterna att förhindra svenska investeringar i Portugals kolonier. Detta arbete bedrivs inom den av statsrådet Lidbom ledda arbetsgruppen angående multinationella företag. Utredningens resultat måste avvaktas.

Regeringen finner det vidare av flera skäl inte önskvärt att svenska investeringar kommer till stånd i Portugal. Denna åsikt har kommit till uttryck i uttalanden från regeringens sida. Det kan inte betraktas som en uppgift för svenska myndigheter att aktivt främja sådana investeringar.

I generalförsamlingens allmänna debatt har min företrädare uppmanat FN:s säkerhetsråd att ta ställning till det öppna trots mot rådet som Portugal visat genom att ignorera rådets enhälliga uppmaning att uppta förhandlingar med alla berörda parter i de portugisiska kolonierna. Sverige kommer att även fortsättningsvis aktivt följa denna fråga inom FN:s ram. Det kan inte uteslutas att situationen kommer att utvecklas på ett sätt som gör det möjligt att inom säkerhetsrådet på allvar aktualisera frågan om sanktioner mot Portugal. FN-sanktioner har hittills endast tillämpats i ett fall, nämligen mot utbrytarregimen i Rhodesia. Portugals samarbete med denna regim liksom med apartheidregimen i Sydafrika är särskilt komprometterande. Sverige har konsekvent gett sitt stöd åt besluten om sanktioner mot Smithregimen i Rhodesia och i princip hävdat att sanktioner mot Sydafrika skulle vara berättigade med hänsyn till apartheidpolitikens internationella återverkningar. Portugals kolonialpolitik i kombination med landets samarbete med Sydafrika och Rhodesia kan skapa vad som i FN-stadgan karakteriseras som "hot mot freden" och därmed ge utgångspunkter för beslut om sanktioner. Om säkerhetsrådet skulle ta ställning för sanktioner mot Portugal kommer Sverige givetvis att fullt ut tillämpa ett sådant beslut.

Fru DAHL (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka utrikesministern för det svar som han har lämnat på min interpellation om förhållandena i Guinea-Bissau.

Det är, som det heter i interpellationssvaret, så att de tre frågor jag ställer har ett inre sammanhang genom att de siktar på åtgärder som kan bidra till att försvaga Portugals möjligheter att behålla sitt kolonialvälde. De tre frågor jag ställer avser också att peka på de tre viktigaste åtgärder som vi kan vidta när det gäller att verksamt försvaga Portugals möjligheter att bevara sitt kolonialvälde.

Utrikesministerns svar ger enligt min mening ett mycket klart uttryck för att även den svenska regeringen medvetet strävar efter att med olika åtgärder försvaga och bidra till en avveckling av det portugisiska kolonialväldet, som i brutalitet och i kränkning av demokratins, rättvisans och folkrättens alla viktiga och grundläggande principer innebär ett mycket allvarligt internationellt problem.

Utrikesministern har också valt att under understrykande av denna frågas betydelse vidga resonemanget och inte bara besvara mina tre frågor utan ge en allmän redovisning av regeringens syn i frågan Guinea-Bissau. Jag vill tacka utrikesministern för att han låtit svaret få denna allmänna och vidare syftning. Det visar ju vilken betydelse regeringen fäster vid den här frågan. Jag konstaterar med stor uppskattning att utrikesministerns svar har tagit formen av ett mycket kraftfullt fördömande av den portugisiska kolonialpolitiken och en helhjärtad uppslutning bakom befrielseströrelsens kamp uttryckt i ordalag som markerar vår solidaritet med dess strävanden. En sådan deklaration är – det vill jag gärna säga – särskilt betydelsefull i dag den 10 december, dvs. den dag som man brukar kalla för De mänskliga rättigheternas dag. I dag markerar vi också 25-årsminnet av antagandet i FN:s generalförsamling av deklarationen om de mänskliga rättigheterna.

Situationen i Guinea-Bissau är ett av de många fruktansvärda exemplen på att de mänskliga rättigheterna förtrycks världen över i dag mer än någonsin och med effektivare och grymmare metoder än någonsin. Vi kommer för övrigt om en stund att diskutera ytterligare ett sådant fruktansvärt fall, nämligen situationen i Sydvietnam.

När jag för tre år sedan återvände från ett besök i de befriade områdena i Guinea-Bissau tog jag mig före att tillsammans med en av mina reskamrater läsa FN-deklarationen om de mänskliga rättigheterna punkt för punkt och ord för ord. Det var en skakande och upprörande läsning mot bakgrunden av vad vi hade sett, hört och upplevt både vad gäller det förtryck som utövas i Guinea-Bissau och vad gäller strävandena att i en sådan fruktansvärd verklighet upprätthålla respekten för den mänskliga värdigheten och bygga upp ett nytt samhälle som kan värna om den mänskliga värdigheten och den kultur som bygger på respekt för de enskilda människorna.

Jag skall bara läsa ett par korta citat av vad människor sade till mig om det de hade upplevt och hur de upplevde sin situation nu.

Så här sade en person: ”Vi som vet och har sett hur mycket våra gamla lidit under portugiserna kan inte betrakta portugiserna som våra vänner. Vi kan aldrig glömma den smärta och förödmjukelse de tillfogat våra

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

förfäder. Våra förfäder fick inte leva ett människovärdigt liv." En annan sade så här: "Tidigare led vi mycket. Nu har vi tack vare partiets arbete fått en bykommitté och möjlighet att bestämma över oss själva. Det är vi som har ansvaret för att arbetet fortsätter.

Vi har varit mycket exploaterade. Vi fick arbeta på vägarna med piskan vinande över ryggen. Men vi hade inga fordon att åka på vägarna med. Vi fick betala personskatt och skatt för varje tjänst och dessutom utföra alla samhällsfunktioner genom tvångsarbete. När vi inte kunde betala skatt, tog portugiserna oss till fånga och skilde familjerna åt – mannen i ett fängelse, hustrun i ett annat.

Därför är vi beslutna att slåss för att avskaffa kolonialismen. Vi har rest oss och gripit till vapen för att visa kolonialisterna, att vi är mänskliga varelser."

Slutligen: "Portugiserna isolerade oss för att de visste att om vi fick vänner överallt i världen, skulle vi få hjälp att utveckla vårt land. Ni har sett i dag att vi har skolor. Men förut, på portugisernas tid, visste vi inte vad det var att läsa och skriva. Om någon ville lära sig något, fick han emigrera -- Det kunde bara de göra som hörde till de rika familjer som samarbetade med portugiserna.

Ni kan se på mig själv hur portugiserna har sig åt. När jag inte kunde betala skatt förödmjukade de mig, en vuxen man, och misshandlade mig inför ögonen på min hustru och mina barn. Ibland tog de hustrun ifrån barnen och lät henne sitta i fängelse till dess mannen kunde betala."

Det är mot bakgrunden av sådana och mycket värre vittnesbörd och också mot bakgrunden av vad vi såg hända i Guinea-Bissau som läsningen av deklarationen om de mänskliga rättigheterna blev en så upprörande upplevelse. Men det var också då en mycket uppmuntrande upplevelse att få vittnesbörden i Guinea-Bissau om att det finns samhällen och människor i världen som orkar upprätthålla dessa principer mitt i den verklighet som omger oss. Det är trots allt -- och det är det fruktansvärda -- någonting som håller på att bli mycket ovanligt i dagens värld, att man bygger ett samhälle som helt värnar om dessa principer. Jag finner mot denna bakgrund det självklart att Sverige har deltagit och fortsätter att delta i FN:s arbete på att avveckla det portugisiska kolonialväldet.

De resolutioner som vi deltagit i fördömer inte bara Portugals kolonialpolitik, såsom utrikesministern har redovisat, utan de har upprepade gånger olagligförklarat Portugals närvaro i Afrika och dess rätt att administrera och representera folken i sina kolonier. Avvecklingen av Portugals kolonier är därför inte bara en historisk nödvändighet, utan det är en följd av klara folkrättsliga ställningstaganden inom FN-organisationen.

Jag vill bara erinra om ett par ställningstaganden på senare tid, hösten 1972 och hösten 1973. I resolutionen den 14 november 1972, som omnämns i utrikesministerns svar och citeras vid något tillfälle, bekräftas Guinea-Bissaus folks oförytterliga rätt till självstyrelse och självständighet. Man uttalar på förslag av den särskilda kommittén för avkolonisering att befrielserörelsen PAIGC är den enda lagliga representanten för folket i Guinea-Bissau. Den deklarationen har vi varit med om att anta i FN. Nu i höst har vi också röstat för en resolution som ger folket i Guinea-Bissau

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

rätt att med alla till buds stående medel kämpa för sin självständighet. Detta bygger på en folkrättslig bedömning som säger att Guinea-Bissau icke kan betraktas som en del av Portugal. Den militära kamp som pågår är inte ett inbördeskrig som omvärlden saknar rätt att blanda sig i. Portugals aktioner i Guinea-Bissau är däremot en olaglig aggression och ockupation. De militära aktioner som befrielse rörelsen tvingats genomföra eftersom Portugal vägrar förhandla är däremot inte olagliga. Det är inte en aggression, det är inte terroraktioner, och det är inte uppror mot en inhemsk regering, utan det är ett av FN och folkrätten skyddat försvar mot en främmande angripare och en ockupation. Det är alltså den folkrättsliga innebörden av besluten i FN.

Det gör att när nu Guinea-Bissau har deklarerat sin yttre självständighet och utropat landet som republik, så står vi inför ett viktigt ställningstagande. Det är nödvändigt i den situationen att vi erkänner Guinea-Bissau, därför att de stater som inte gör det medverkar till att legalisera den portugisiska kolonialförvaltningen, i strid mot de beslut som FN har fattat. Det här är någonting som jag inte tror att det är möjligt för oss att komma ifrån.

Det finns också en annan mycket betydelsefull aspekt, och det är att ett erkännande av republiken Guinea-Bissau är ett av de fredliga medel som står till buds för att få till stånd en avveckling av det portugisiska kolonialväldet. Ett erkännande är alltså en betydelsefull sak när det gäller att främja en fredlig lösning av den här frågan, någonting som befrielse rörelsen ju hela tiden har eftersträvat.

Att det är en möjlig väg att gå understryks av att för närvarande har över 70 stater erkänt Guinea-Bissau, liksom den afrikanska enhetsorganisationen och ett par av FN-organen har gjort, nämligen FAO och Internationella teleunionen. Det är alltså en möjlig och verksam metod att bidra till ett snabbt slut på krigshandlingarna, om vi erkänner den nya republiken.

Jag vill påpeka att de erkännandefrågor som är aktuella icke är till alla delar identiska och att det här är ett ovanligt klart fall, där ett erkännande skulle vara möjligt också med hänsyn till tidigare praxis, eftersom vi har denna speciella folkrättsliga bakgrund i FN-organen och eftersom det så klart är fråga om en främmande ockupation. Jag vill påminna utrikesministern om att vi icke erkände Quislingregimen i Norge under kriget, just under återopande av att det var fråga om en främmande ockupation. Vi vidhöll däremot erkännandet av den lagliga norska regeringen.

Ett erkännande är dessutom så mycket mer naturligt som också med hänsyn till den inre situationen i Guinea-Bissau alla de kriterier som vi brukar uppställa är uppfyllda. Den nuvarande presidenten i Guinea-Bissau Luiz Cabral, bror till den mördade Amilcar Cabral, har uttryckt det så här: "För oss som kämpar i ett nationellt befrielsekrig är proklamationen av Guinea-Bissau som en självständig stat en normalisering av en juridisk situation som inte stod i överensstämmelse med den verkliga situation som existerar inne i vårt land. — — — Och i dessa befriade områden finns det redan en struktur som motsvarar en suverän stat med alla dess maktorgan. Det vill säga att i vårt land är vi fria och suveräna."

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

Det är inget tvivel om att det förhåller sig på det sättet. Jag har själv sett det vid mitt besök där för tre år sedan. Och dessa fakta är väl belagda av många andra tillförlitliga besökare, inte minst av den FN-delegation som besökte Guinea-Bissau förra våren. I denna ingick bland andra en svensk diplomat som företrädde den svenska FN-representationen.

I de befriade områdena av Guinea-Bissau finns en samhällsorganisation som jag har beskrivit i min interpellation och som i själva verket är betydligt mera effektiv och väl utbyggd än vad många andra formellt självständiga länder har och har haft, länder med vilka vi sedan länge har förbindelser.

Som jag nämnde, har ett 70-tal stater — minst 73 stycken — erkänt Guinea-Bissau. Dessutom har republiken erkänts av den afrikanska enhetsorganisationen och av FAO och Internationella teleunionen. Det innebär bl. a. att Guinea-Bissau numera har rätt att sända permanenta observatörer till FN-högkvarteren i New York och Genève.

Till det som har hänt under de senaste dagarna och som måste få mycket stor betydelse för vårt ställningstagande hör att det holländska parlamentet förra onsdagen den 5 december antog en resolution som var initierad av de fem regeringspartierna, var den holländska regeringen uppmanas att snarast möjligt vidta konkreta åtgärder för ett holländskt erkännande av republiken Guinea-Bissau, tillsammans med ett antal väststater. Efter denna omröstning i det holländska parlamentet bekräftade den holländska utrikesministern att detta var regeringens politik.

Jag vill mot denna bakgrund konstatera att utrikesministerns svar i erkännandefrågan såsom jag läser det — jag hoppas att det är rätt — ger det utomordentligt glädjande beskedet att ett svenskt erkännande är att vänta inom en snar framtid. Jag skulle naturligtvis helst ha sett att vi sedan länge hade gjort detta erkännande eller att besked skulle ha kommit i dag. Jag är otålig att få höra ett sådant besked. Men jag betraktar det nu enbart som en tidsfråga. Jag delar självfallet utrikesministerns uppfattning att det är av stort värde, inte minst för Guinea-Bissau, om det erkännandet kan komma samtidigt från ett antal stater i Västeuropa. Men jag utgår från att denna förhandling med andra stater inte skall få leda till någon onödig försening. Utrikesministern uttalar ju också att man strävar efter att få ett skyndsamt beslut. Skulle det bli svårigheter att samordnaaktionen får Sverige inte dröja länge till med sitt erkännande. Jag är övertygad om att andra länder i så fall kommer att följa efter relativt snart. Jag har tolkat situationen i åtminstone ett land så att det snart skulle följa efter ett svenskt erkännande.

Jag menar också att det holländska parlamentets ställningstagande ger goda förutsättningar för en samordnad aktion med åtminstone ett annat land.

Jag skulle mot denna bakgrund vilja rikta några frågor till utrikesministern som jag hoppas det är möjligt att ge svar på. För det första: Går det att säga någonting mer om avsikten med de ytterligare utredningar om förutsättningarna som nu pågår och om tidsprogrammet för dem? För det andra: Går det att säga någonting om hur lång tid diskussionerna med de nordiska grannlänernas regeringar kan tänkas ta? För det tredje: Har Sverige kontakt eller kommer Sverige att ta kontakt med den

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

holländska regeringen för diskussioner i den här frågan?

Den här debatten och flera andra som vi haft på senare tid pekar på att det finns en del problem när det gäller folkrättens tillämpning på det här området som behöver diskuteras. Till dem jag tagit upp här i dag, som rör formerna för ett erkännande i en historiskt delvis ny situation, vill jag också ta upp den mycket viktiga frågan om det folkrättsliga skyddet för både civilbefolkningen och de stridande styrkorna i befrielseörelserna. Jag vill fråga utrikesministern, om det pågår något utredningsarbete inom utrikesdepartementet som relativt snart kan väntas leda till resultat på detta område.

När det gäller biståndsfrågorna betraktar jag det svar som lämnats som mycket positivt för den framtida utvecklingen av biståndet. Frågan om ett länderavtal är ju en formalitet som löser sig själv när vi får ett erkännande, men det är bra att man konstaterar att samarbetet redan nu bedrivs i samma former som med de största mottagarländerna. Den enda avvikelserna därifrån är att man inte arbetar med flerårsavtal och en konsekvent flerårsplanering. Det skulle vara mycket betydelsefullt för PAIGC och Guinea-Bissau om så skulle kunna ske. De har själva en mycket avancerad planering och ett mycket väl organiserat samhällsbygge, och de är i behov av att kunna få sådana besked från Sverige som underlättar deras egen flerårsplanering. Därför vill jag fråga varför man inte kan tänka sig att arbeta med en flerårsplanering när det gäller biståndet, om det inte är möjligt att gå vidare på den vägen.

Slutligen vill jag ta upp frågan om investeringarna och sanktioner mot Portugal och den kolonialpolitik det bedriver i samarbete med Sydafrika och Rhodesia och som bl. a. innefattar ett militäravtal, en aktiv medverkan eller aktivt samarbete i de krig och det förtryck som pågår, men också att Portugal hör till dem som bidrar till att de sanktioner som FN beslutat mot Rhodesia icke är effektiva. Den hjälp som Rhodesia får av Portugal är av stor betydelse för landets möjligheter att fortsätta att trotsa FN och den internationella opinionen.

När utrikesministern i sitt svar framhåller att det inte skulle ha förekommit några preciserade rekommendationer i vad gäller investeringar i själva Portugal, vill jag invända mot hans tolkning av FN-beslutet. Det citat han lämnat som exempel på sådana preciserade rekommendationer som avser endast kolonierna kommer bl. a. från FN:s generalförsamlings resolution av den 14 november 1972. Enligt alla dem jag talat med i tidigare sammanhang syftar detta icke enbart på investeringarna i kolonierna utan också på investeringar i själva Portugal. Det är självklart att det förhåller sig på det sättet. Portugal skulle inte kunna föra sitt kolonialkrig om det inte hade ett mycket kraftfullt ekonomiskt stöd från dels NATO och dels utländska investeringar. Det är själva förutsättningen för Portugals kolonialkrig i Afrika. Det från FN:s generalförsamling citerade uttalandet syftar alltså även på investeringarna i själva Portugal.

I övrigt menar jag att utrikesministerns uttalanden i vad gäller regeringens syn på svenska företags investeringar i såväl Portugal som dess kolonier är mycket tydliga anvisningar om regeringens viljeinriktning. Och när utrikesministern gör detta uttalande är det nägonting som jag tror har mycket starkt stöd i Sverige från allmänna opinionen och inte

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

minst från den fackliga rörelsen. Jag vill som exempel ta fram det mycket kraftfulla uttalande som Metallarbetareförbundet antog på sin kongress i somras, där man krävde ett stopp för svenska investeringar, ett krav som har upprepats senare i höst i ledare i tidningen Metallarbetaren där man skriver: "De svenska företagen borde inte tillåtas investera ytterligare i Södra Afrika så länge det inte finns garantier för fackliga rättigheter för alla, och garantier för att löner och anställningsvillkor inte grundas på ras. Ett sådant förbud skulle inte innebära någon större förlust för de svenska företagen, eftersom Sydafrika är en marginell marknad. För befolkningen i Södra Afrika skulle det däremot vara ett aktivt stöd i deras strävan att erövra frihet och demokratiska rättigheter."

Detta krav har nu vidgats när LO:s ordförande Gunnar Nilsson och TCO:s ordförande Lennart Bodström just med anledning av De mänskliga rättigheternas dag har ställt ett krav till regeringen att vidta åtgärder för att stoppa svenska investeringar i Portugal, Sydafrika och Rhodesia.

Jag vill också på detta område rikta några frågor till utrikesministern. För det första: När kan man vänta sig resultat från sittande utredning och därpå grundade lagförslag och beslut? För det andra: Avser regeringen att pröva det förslag som Gunnar Nilsson och Lennart Bodström för fram om att riksbanken inte skulle bevilja tillstånd för valutautförsel till dessa länder för industriinvesteringar?

Sedan vill jag också fråga: Vilka initiativ kan Sverige tänkas ta i FN för att få till stånd verksamma, samordnade internationella aktioner mot förtrycket i Portugals kolonier och Sydafrika tillsammans med dem som nu genomförs mot Rhodesia?

Slutligen: Vad menar man ytterligare kan hända som skulle kunna markera att situationen i Portugals kolonier utgör ett hot mot världsfreden i den mån den inte redan nu gör det?

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Fru Birgitta Dahl och jag är ju i stora drag överens. Vi är överens om att utdöma den sista rest av kolonialpolitiken i Afrika som utövas av Portugal. Fru Birgitta Dahl har med sin erfarenhet från framför allt Guinea-Bissau-området för oss här på De mänskliga rättigheternas dag påvisat vilken brutalitet såväl i det förflutna som i dag som har utövats av kolonialmakten Portugal mot befolkningen i dessa områden. Vi är överens, och vi solidariserar oss med bl. a. befrielseströrelsen i Guinea-Bissau.

Där vi inte är helt överens och där det lönar sig att diskutera är frågan om läget är sådant att Sverige kan erkänna Guinea-Bissau som en självständig stat sedan befrielseströrelsen PAIGC i september utropat Guinea-Bissau som en självständig stat. Här har jag hänvisat till de aktiva undersökningar och utredningar som vi håller på med och som är ett försök att analysera situationen på samma sätt som fru Birgitta Dahl gjorde, nämligen utifrån de folkrättsliga resonemang om den utveckling som skett framför allt genom FN:s aktivitet under efterkrigstiden. Det är dessa analyser som vi håller på med. Vi överväger med ledning av dem om det finns folkrättsliga möjligheter att erkänna Guinea-Bissau. Vi försöker få fram om det hänt någonting under senare år som gör att det just i det

särfall som Guinea-Bissau utgör föreligger förutsättningar för ett erkännande.

Vi har därvidlag kontakter med de övriga nordiska länderna. Jag har talat med utrikesministrarna i Norge, Finland och Danmark om dessa frågor. I dessa länder bedömer man saken på samma sätt, och man gör där samma överväganden som vi. Vi har också haft kontakt med den holländska regeringen i denna fråga.

När fru Birgitta Dahl här frågar om tidsschemat kan jag bara svara att det som är överenskommet med de nordiska utrikesministrarna gäller en sammankomst i början av nästa år, troligen inte i januari utan något senare. Detta är det första vi kommit överens om. Under tiden pågår våra studier. Fru Birgitta Dahl har dessutom erinrat om det förslag som framlagts av de fem regeringspartierna i Holland och om att man där på samma sätt förutsätter att ett eventuellt erkännande - jag måste fortfarande tillägga detta - skall kunna ske samtidigt med ett antal västliga länder. Jag tror att det uttrycket sammanhänger med de kontakter som tagits och vilka kommer att fortsätta. Jag kan inte säga mer i fråga om tidsprogrammet.

Fru Birgitta Dahl frågade vad vi kan göra ytterligare i folkrättsligt avseende för att skydda befrielseörelsers folk som kämpar i södra Afrika.

Vad vi måste satsa på är att dessa frågor under nästa år behandlas vid en internationell konferens i Genève. Det gäller de mänskliga rättigheterna vid väpnade konflikter. Sverige har deltagit mycket aktivt i förberedelsearbetet, och vi skall mycket aktivt delta i konferensen, där ett av syftena just är att förstärka det folkrättsliga skyddet för gerillaförband och medlemmar i befrielseörelser. Jag utgår ifrån att den bästa vägen att få de mänskliga rättigheterna överförda på det här området är genom internationella överenskommelser.

När det gäller investeringar i Portugal och Portugals kolonier vet fru Birgitta Dahl att de uttalanden som har gjorts i olika sammanhang och vid olika tillfällen är tämligen bestämda beträffande investeringar i kolonierna, men de är allmänt hållna när det gäller investeringar i huvudlandet Portugal. Därför förfar vi så att vi utreder - i statsrådet Lidboms utredning i samband med de multinationella företagen - vad vi har för möjligheter att förhindra, genom lagstiftning eller på annat sätt, svenska företag att investera i Guinea-Bissau och Sydafrika.

Jag vågar inte svara på frågan om när denna utredning är klar. Genom de samtal jag har haft med utredningsfolket kring statsrådet Lidbom har jag dock fått den uppfattningen att det skall komma en promemoria i denna fråga i början på nästa år.

Sverige har vid olika tillfällen försökt tillsammans med andra oss närstående stater - jag tänker nu bl. a. på de nordiska staterna - ta initiativ i Förenta nationerna för att samla västvärlden i försöken att förmå Portugal att göra upp i sina kolonier, eller för att få till stånd aktioner mot investeringar i Portugal. Det är många års arbete, och många initiativ som har tagits, men fru Birgitta Dahl vet mycket väl att kretsen av stater som samlar sig kring dessa aktioner är liten. Det har alltså inte lett till de resultat vi har önskat. Jag kan bara försäkra att vi kommer att fortsätta dessa ansträngningar.

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

Herr BRUNDIN (m):

Herr talman! Jag tycker att det är värdefullt att det i den här debatten sägs ifrån att den beskrivning av den svenska politiken i vad avser kolonialsystemet i Afrika, som utrikesministern gjorde i sitt interpellationssvar, uttrycker en mycket bred åsiktsgemenskap i vårt land. Vi har en och samma syn på de ohyggliga förhållanden som innebär ofrihet och lidanden bland den inhemska befolkningen i dessa kolonier.

I sitt svar nämnde också utrikesministern den humanitära hjälp som från Sverige ges till vissa befrielseströrelser. Han nämnde tre av dem: PAIGC, Frelimo och MPLA.

Såvitt jag har mig bekant har också gjorts flera framställningar från befrielseströrelsen FNLA, som emellertid avisats ifrån svensk sida. Jag skulle vilja fråga herr utrikesministern om det finns anledning att förvänta sig någon förändring inom den närmaste tiden av den svenska attityden visavi FNLA, som numera aktivt samarbetar med MPLA.

Fru statsrådet SIGURDSEN:

Herr talman! Fru Dahl sade beträffande svaret om bistånd till Guinea-Bissau att hon var i stort sett nöjd med det svar som lämnats. Hennes fråga gällde den konkreta biståndsplaneringen som i det här fallet inte omfattar mer än ett år. Hon sade att det skulle ha stor betydelse för PAIGC om man kunde få en flerårsplanering.

Det direkta biståndsarbetet med PAIGC i Guinea-Bissau har pågått i omkring fem år. Som utrikesministern sade i sitt svar, har arbetet gradvis vuxit i takt med utbyggnaden av PAIGC:s civila verksamhet. Biståndsprogrammet har nått en sådan omfattning att en mer långsiktig planering av behov och resurser blir viktiga och nödvändiga. Det är angeläget för oss att stödja den verksamheten efter bästa förmåga.

Jag vill som svar på fru Dahls fråga säga, att när vi nästa år skall sätta oss ned och diskutera med PAIGC:s representanter om planeringen av nytt svenskt bistånd till dess olika civila verksamheter, kommer vi att föreslå åtaganden på litet längre sikt än hittills. På så sätt utnyttjar vi fullt ut de fördelar som ligger i tekniken med s. k. samarbetsavtal, som vi har med andra större biståndsmottagare.

Fru DAHL (s):

Herr talman! Jag vill först tacka fru Sigurdson för det direkta beskedet. Jag tror att det kommer att leda till en ytterligare förbättring av det bistånd som Sverige ger till befrielseströrelsen och som är så oerhört betydelsefullt för dess verksamhet. Det är av avgörande betydelse både för att bygga upp samhället och ge människorna bättre levnadsvillkor, men också för att befrielsekampen skall kunna fullföljas.

Sedan vill jag till utrikesministern säga att jag mycket uppskattar den diskussion som han har fört när det gäller erkännandefrågan. Det har varit en konstruktiv diskussion, och vi har i debatten sluppit en del argument som nästan har börjat bli spöken från det förgångna.

Jag vill ändå säga att vi inte kan slå oss till ro alltför mycket med den utredning som pågår, även om den i och för sig är värdefull. Den kanske kan ge oss ledning för hur vi skall handla i fortsättningen i liknande

Måndagen den
10 december 1973

*Om erkännande av
Guinea-Bissau som
självständig stat,
m. m.*

situationer och alltså innebära att man på ett konstruktivt sätt utvecklar folkrätten på det sätt som jag har krävt här i riksdagen vid flera tillfällen.

Kan vi få ett sådant resultat, bör man naturligtvis låta utredningen kräva den tid som är nödvändig. Men det bör inte dröja alltför länge. Fortare än vad vi anar kan vi ställas inför direkta ställningstaganden i t. ex. FN. Jag för min del finner det ytterst besvärande att se representanter för befrielseströrelserna och för självständiga afrikanska stater i ögonen och förklara för dem varför vi fortsätter att lägga ner vår röst i sådana här sammanhang.

Jag tycker också det är bekymmersamt att man fortfarande säger att läget är oklart. Vad är det som vi kräver egentligen skall ytterligare bevisas när det gäller förmågan att kontrollera och administrera t. ex. de områden som befrielseströrelsen och den nya staten behärskar i Guinea-Bissau? Det framstår nästan som ett förmynderi som är oacceptabelt från vår sida. Var och en vet – de själva, vi och alla som besvärar sig att ta reda på det – att det är en mycket mer effektiv samhällsorganisation i de befriade områdena i Guinea-Bissau än vad man har i många stater som vi sedan länge har förbindelser med.

Denna vår hållning kan framstå som förnedrande för människorna i Guinea-Bissau. Jag vill också påminna utrikesministern om en sak som jag tycker vore självklar att känna för för den som så länge har arbetat i den svenska arbetarrörelsen och för dess krav på att den svenska arbetarklassen skulle erkännas som en fullmyndig del av det svenska samhället med rätt att på lika basis vara med och fatta beslut i viktiga frågor. Vi har varit med om att kämpa för rösträtt, för föreningsrätt, för rätten att sluta avtal på lika basis med arbetsgivarna osv.

Har man den erfarenheten, då borde det framstå som klart att ett svenskt erkännande icke kan avfärdas som en juridisk formalitet. Det är i själva verket en prövosten på var vi står.

Jag inledde min interpellation med att citera Amilcar Cabral i ett uttalande som just syftar på denna kamp att få sitt människovärde erkänt, vilket också gäller erkännandet av den nya staten: "Det är en kamp för rätten att få äta sitt bröd och bruka jorden – i frihet. Det är en kamp för skolor, för sjukhus, för att barnen inte skall behöva lida. Ett annat mål är att visa oss inför världen som ett värdigt folk med en egen personlighet."

Att vi erkänner den nya staten är beviset för att vi ser på dem på det sättet.

De ord jag nu citerade överensstämmer för övrigt nästan helt med en känd del av Arbetets söner, som utrikesministern kan: "människovärdet vi fordra tillbaka, kämpa för rättvisa frihet och bröd".

Jag har velat ta upp detta därför att det är viktigt att vi som sitter här, i FN, och i förhandlingar med andra regeringar, också förstår de motiv som driver människorna och på vilket sätt vi ibland måste bekänna färg.

Överläggningen var härmed slutad.

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m. m.*

Herr utrikesministern ANDERSSON erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels fru *Dahls* (s) interpellationer, nr 91 och 92, dels herr *Takmans* (vpk) interpellation, nr 101, samtliga interpellationer framställda den 16 oktober till herr utrikesministern Wickman, och dels fru *Dahls* (s) i kammarens protokoll för den 30 november intagna fråga, nr 363, till fru statsrådet Sigurdsen, och anförde:

Herr talman! Fru Dahl har i en interpellation ställt följande frågor:

1. Vill utrikesministern klargöra den svenska regeringens syn på den mycket allvarliga situationen i Vietnam?
2. Vilka åtgärder är regeringen beredd vidta för att medverka till att en fredlig utveckling i Sydvietnam i enlighet med Parisavtalet säkras?
3. Avser den svenska regeringen ta initiativ till att FN:s generalförsamling uttalar sig för ett strikt tillämpande av Parisavtalet, att de civila fångarna enligt avtalet omedelbart frigges samt att världens regeringar uppmanas att lämna bistånd till de politiska fångarna och deras familjer?

Vidare har fru Dahl i en annan interpellation frågat om regeringen är beredd att omedelbart inleda planeringen av ett omfattande svenskt återuppbyggnadsbistånd till Laos samt att snarast möjligt ta initiativ till diskussioner på regeringsnivå med den provisoriska nationella unionsregeringen i Laos om utformningen av ett sådant bistånd.

Slutligen har fru Dahl till biståndsministern ställt en enkel fråga huruvida regeringen är beredd att, mot bakgrund av dels den nyligen inträffade översvämningskatastrofen, dels den massförstörelse som Thieu-regimens militära aktioner mot civilbefolkningen och byarna i PRR:s områden åstadkommit, fatta beslut om ökade biståndsinsatser till PRR.

Herr Takman har i en interpellation ställt följande frågor:

1. Vilka nya initiativ förbereder regeringen för att få till stånd en snar och strikt tillämpning av Parisavtalet om Vietnam och Vientianeavtalet om Laos?
2. Vilka planer finns att ytterligare öka biståndet till Demokratiska republiken Vietnam och Republiken Sydvietnam samt ge ett substantiellt bistånd till Laos' patriotiska front och FUNK-GRUNC i Cambodja?
3. Är regeringen beredd att utan ytterligare dröjsmål erkänna Republiken Sydvietnams provisoriska revolutionära regering (PRR) och Cambodjas kungliga nationella enhetsregering (GRUNC)?

Jag kommer att besvara interpellationerna och den enkla frågan i ett sammanhang, sålunda även de frågor som närmast berör biståndsministern.

Regeringens syn på läget i Indokina efter undertecknandet av Parisavtalet redovisades senast av min företrädare Krister Wickman i hans anförande i FN:s generalförsamlings allmänna debatt den 11 oktober 1973. Han uttalade därvid följande:

"Det krig, som så länge förhärjat Indokina, har djupt engagerat världsoptionen. Vi måste alla hysa tillfredsställelse över att parterna i januari i år nådde en överenskommelse i Paris, som medförde de amerikanska styrkornas tillbakadragande och skapade förhoppningar om

fred i alla de indokinesiska staterna. Förenta staternas bombningar mot Cambodja har senare också upphört under trycket av en stark opinion inom och utom USA. Medan arbetet för återuppbyggnad efter krigets härjningar kunnat inledas i Nordvietnam och parterna i Laos nått en fredlig överenskommelse fortsätter striderna i Sydvietnam och Cambodja. En lösning av Sydvietnams politiska problem i enlighet med Parisavtalets bestämmelser är nödvändig. I första hand måste de många politiska fångarna frigges och de hundratusentals flyktingarna ges rätt och möjlighet att återvända till sina hem. Cambodjas hårt drabbade folk måste få rätt att forma sin framtid utan yttre inblandning.”

Så långt herr Wickman. Självfallet ansluter jag mig till denna allmänna bedömning av läget.

Vi tvingas i dag konstatera att de förhoppningar om en fredlig lösning av konflikten i Sydvietnam, som Parisavtalet gav upphov till, alltjämt inte har infriats. Striderna har fortsatt och på sistone ökat i omfattning. Den internationella kontrollkommissionen har inte på ett tillfredsställande sätt kunnat fullgöra sina uppgifter. Stora mängder krigsmateriel tillförs alltjämt Sydvietnam. Dödläge råder i förhandlingarna mellan de båda sydvietnamesiska parterna om lösande av landets inre politiska problem. I uppenbar strid mot Parisavtalet undertrycks alltjämt de demokratiska fri- och rättigheterna i Sydvietnam. Ett stort antal politiska fångar hålls fängslade under omänskliga förhållanden.

Parisavtalet utgör en odelbar helhet, i vilken de militära och politiska elementen har samma betydelse. Varje försök att förhindra tillämpningen av någon av avtalets delar sätter hela den komplicerade avtalsuppgörelsen i fara. Avtalskränkningarna har i dag nått en sådan omfattning, att risk finns att en fredlig lösning av tvistefrågorna inte längre blir möjlig.

Beträffande möjligheterna att få avtalet respekterat vill jag framhålla följande.

En av samtliga parter i Vietnamkonflikten accepterad internationell procedur för behandling av brott mot Parisavtalet återfinns i slutdeklarationen från den internationella Vietnamkonferensen i Paris 26 februari – 2 mars 1973.

I artikel 7 a i denna deklaration stadgas, att i händelse av en kränkning av Parisavtalet som kan hota freden i Vietnam skall signatärmakterna – dvs. Parisavtalets fyra partier, övriga fyra permanenta medlemmar av FN:s säkerhetsråd samt de fyra medlemmarna av den internationella kontrollkommissionen – individuellt eller gemensamt konsultera varandra i syfte att fastställa åtgärder för att undanröja hotet. I artikel 7 b fastslås att den internationella Vietnamkonferensen skall sammankallas på gemensam framställan av USA och Demokratiska republiken Vietnam på avtalsparternas vägnar eller på framställan av sex eller flera signatärmakter.

Konferensens slutdeklaration lägger således de tolv signatärmakterna ett klart ansvar för freden i Vietnam. Jag vill på nytt understryka regeringens vädjan om fullständig tillämpning av Parisavtalets bestämmelser. De parter som här har det största inflytandet måste vidta åtgärder för att återställa respekten för avtalet.

Det bör särskilt beaktas att någon medverkan från FN:s sida ej

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m. m.*

förutses i sammanhanget. Vid Pariskonferensen förordade vissa delegationer, framför allt den kanadensiska, en roll för FN:s generalsekreterare såsom mottagare av den internationella kontrollkommissionens rapporter. Dessa förslag vann dock ej gehör. Inte heller gavs generalsekreteraren rätt att vid behov sammankalla den internationella konferensen. Skälet härtill var att vissa av de deltagande staterna vid konferensen avvisade varje form av FN-medverkan i försöken att internationellt förankra Parisavtalet. Några tecken på att denna negativa attityd till FN:s medverkan sedermera skulle ha omprövats föreligger ej. Under dessa omständigheter finner regeringen att förutsättningar för ett svenskt initiativ i FN:s generalförsamling angående Parisavtalets tillämpning tills vidare saknas. Bland de stater, som i likhet med Sverige hyser stark oro i fråga om Parisavtalets tillämpning, har inte kunnat observeras någon önskan om att detta ämne skulle inskrivas på dagordningen. Med beklagande måste också konstateras att Vietnamfrågan ägnades mindre intresse i årets generaldebatt än i tidigare debatter, trots att Parisavtalet ingalunda medfört ett slut på blodsutgjutelsen.

Regeringens möjligheter att på andra vägar påverka tillämpningen av Parisavtalets bestämmelser är naturligt nog obetydliga. Sverige är inte avtalspart. Vad vi kan göra och också gör är att bidra till den internationella opinionsbildningen.

Vad beträffar tillämpningen av Vientianeavtalet om Laos synes de närmast berörda parterna nu ha gjort så betydande framsteg mot en överenskommelse att påtryckningar från utomstående inte förefaller motiverade.

I fråga om ett svenskt erkännande av Sydvietnams provisoriska revolutionära regering (PRR) får jag hänvisa till utrikesutskottets betänkande nr 12, som riksdagen nyligen bifallit. Parisavtalet och utvecklingen därefter har inte ändrat förutsättningarna för ett erkännande av PRR. Visserligen är PRR avtalspart, men den uppfyller inte därmed de villkor som brukar ställas för svenskt erkännande av andra stater. Nu liksom tidigare ser vi med stark oro på Saigonregeringens försök att reducera det territorium som PRR kontrollerade vid tiden för Parisavtalets undertecknande. Det är alltså vår övertygelse att PRR representerar ambitionen att vinna nationellt oberoende från främmande stormaktsinflytande. Men vi kan inte bortse från det faktum att denna regering ännu inte har kontroll över huvuddelen av Sydvietnams befolkning. Våra faktiska förbindelser med PRR, vilka från svensk sida präglas av vänskap och uppskattning, utvecklas på ett tillfredsställande sätt. Ett löpande utbyte av informationer och synpunkter pågår sedan flera år. Till det svenska biståndets ökning återkommer jag senare. Företrädare för svenska myndigheter kommer sannolikt att besöka de PRR-behärskade områdena av Sydvietnam i samband med kommande förhandlingar om svenska biståndsinsatser.

När det gäller våra förbindelser med Cambodja är situationen alltså oklar. Sverige upprätthåller inga diplomatiska förbindelser med den regering som alltså kontrollerar landets huvudstad Phnom Penh. Vår ambassadör i Peking har kontakt med landets statschef, prins Norodom Sihanouk. Medlemmar av den regering som Sihanouk utnämnt har haft

upprepade sammanträffanden med företrädare för den svenska regeringen. I en kommuniké den 9 november har Sihanoukregeringen meddelat att den beslutat överflytta samtliga ministerier till Cambodjas territorium. Var den uppehåller sig är inte bekant, men den synes behärska den ojämförligt största delen av landets territorium, enligt vissa uppgifter ända till 90 procent. Striderna i landet fortsätter och den allmänna situationen är ännu inte tillräckligt stabil och entydig för att Sverige med tillämpning av nu gällande principer skall kunna upprätta diplomatiska förbindelser med den av Sihanouk godkända regeringen. Under alla förhållanden kan beslut härom väntas när denna regering övertagit kontrollen av Phnom Penh.

Förutsättningarna för svenskt bistånd till Laos tycks har förbättrats sedan riksdagen senast diskuterade denna fråga. En koalitionsregering, med lika representation för den nuvarande Vientianeregeringen och Laos patriotiska front, skall sålunda bildas. Enligt det avtal som ingåtts mellan de två laotiska parterna skall allt framtida bistånd kanaliseras genom denna koalitionsregering.

Regeringen står beredd att inleda ett biståndssamarbete med den laotiska koalitionsregeringen, när en sådan har konstituerats i överensstämmelse med det ingångna avtalet och praktiska förutsättningar i övrigt bedöms föreligga för ett bistånd som når fram till de folkgrupper som hårdast drabbats av kriget.

Herr Takman har vidare frågat angående regeringens planer att öka biståndet till Demokratiska republiken Vietnam och till republiken Sydvietnam. Jag utgår härvid från att herr Takman med Republiken Sydvietnam avser PRR.

Fru Dahl har också ställt frågan om ökade svenska biståndsinsatser till PRR till följd av bl. a. översvämningskatastrofen.

När det gäller utvecklingssamarbetet med DRV kan jag konstatera att detta nu är av betydande omfattning. För innevarande budgetår har avtal slutits om biståndsinsatser till ett värde av 120 miljoner kronor. Till detta skall läggas det bidrag regeringen lämnat till Bach Maiinsamlingen om 10 miljoner kronor. På grund av landets stora återuppbyggnadsbehov anser regeringen det angeläget att ytterligare öka det framtida biståndet. Storleken av denna ökning kommer att redovisas i statsverkspropositionen.

Beträffande det direkta biståndet till PRR kan jag nämna att regeringen för innevarande budgetår fastställt en ram på 20 miljoner kronor, vilket innebär i det närmaste en fördubbling i förhållande till föregående budgetår. Överläggningar torde äga rum med PRR inom de närmaste månaderna angående utformningen av det svenska biståndet.

Om PRR så önskar kan naturligtvis detta bistånd utformas så att det i första hand tar sikte på de människor som drabbas av översvämningskatastrofen och de fortsatta krigsaktiviteterna. Med tanke på att det finns 20 miljoner kronor disponibla för nya insatser finner regeringen det nu för tidigt att pröva frågan om ökat bistånd till PRR.

Herr Takman har slutligen också frågat vilka planer regeringen har att lämna bistånd till den cambodjanska befrielse rörelsen FUNK. Vid diskussioner med företrädare för FUNK har framgått att de praktiska

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m.m.*

förutsättningarna för ett direkt humanitärt bistånd ännu ej föreligger. För att nå fram med bistånd har vi därför fått inskränka oss till att stödja de bistandsprogram som administreras av UNICEF, Internationella röda korset och Världskyrkorådet och som samtliga täcker hela Indokina. Regeringen står dock beredd att lämna direkt humanitärt bistånd till befolkningen i de områden i Cambodja som kontrolleras av FUNK när förutsättningar härför skapats.

Fru DAHL (s):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret på de frågor som jag har ställt i mina två interpellationer och i den enkla frågan.

Situationen i Sydvietnam är ju utomordentligt allvarlig med hänsyn till möjligheterna till en fredlig lösning i enlighet med Parisavtalets bestämmelser. Den oro för framtiden som utrikesministern på den svenska regeringens vägnar här har givit uttryck för är verkligen starkt befogad, liksom uppmaningarna till de ansvariga på det här området att strikt tillämpa Parisavtalet. Jag noterar också med tillfredsställelse att utrikesministern slår fast att Saigon i sin strävan att utvidga sitt territorium bryter mot Parisavtalet liksom att det är PRR som alltför representerar strävandena till nationellt oberoende och demokrati.

Bakgrunden för mina frågor är de fruktansvärda brott som begås mot Parisavtalet och mot människorna i Sydvietnam, som ju dagligen utsätts för terror och tortyr, för bombningar mot civila mål med de mest brutala vapen vi känner till – sjutonsbomber, napalm, växtgifter osv. –, för en tortyr som enligt rapporter som Vietnamkommittén har lagt fram väl kan mäta sig med den som utövades i de nazistiska koncentrationslägren; läkarrapporter tyder bl. a. på samna sorters medicinska experiment som vi minns från Europa på 1930- och 1940-talen.

Mot den bakgrunden hade jag väntat mig klarare ställningstaganden i skuldfrågan. Vad beror det på att situationen i Sydvietnam nu, tio månader efter Parisavtalet, är sådan den är? Vem bär skulden för det? Jag hade inte räknat med ett svar där man uttalade sig oklart eller undviker att uttala sig på den punkten; vi har ju så omfattande dokumentation.

Vad beror det på att striderna fortsätter? Jo, det beror – som utrikesministern konstaterade – på att Thieuregimen vill utvidga sina territorier i strid med vad som står i Parisavtalet, det beror på att USA fortsätter att leverera krigsmateriel till Thieuregimen i strid med Parisavtalet och för närvarande har ett mycket stort antal militära rådgivare där, klädda i civil kostym. Till det medverkar också att USA ju inte fullföljer sina avtalsbestämmelser utan fortsätter att kränka samtliga indokinesiska länders territorier genom överflygningar med spaningsplan. Det har dokumenterats att dessa överflygningar i tiden har sammanfallit med särskilt häftiga bombanfall mot fredliga civila mål i de av PRR behärskade områdena i Sydvietnam. Man har i nordvietnamesiska farvatten med den amerikanska flottan genomfört styrkedemonstrationer, som Nordvietnam senast i går kraftigt fördömde, bl. a. därför att de också sammanföll med spaningsflygningar, koncentrerade över Hanoi och Haiphong. Den japanska Vietnamrörelsen har också rapporterat sådana

saker som att man i november skulle ha gått ned och genomfört någon sorts ljudbang över Hanoi, uppenbarligen i syfte att ytterligare skrämma eller hota. Dessutom har officiella företrädare för den amerikanska regeringen vid flera tillfällen klart deklarerat att man är beredd att återuppta bombningarna även över Nordvietnam.

Vilka andra brott begås i vad gäller de militära aktiviteterna? Antalet aktioner i Nordvietnam till lands och från luften kan i dag räknas i tio- och hundratusental. Varför råder det dödläge i förhandlingarna om en politisk lösning – eller i de militärkommissioner som finns? Det beror ju på att Thieuregimen uppenbart trotsar Parisavtalet, vägrar att erkänna den s. k. tredje kraften, som är en omistlig beståndsdel i det unionsråd som skulle förbereda fria val och återupprättandet av de demokratiska rättigheterna. I stället har förtrycket mot demokratin skärpts, antalet politiska fångar och flyktingar ökat, censuren skärpts osv. Jag har utförligt redovisat detta i min interpellation.

Det är ju inte oklart vems skulden är på alla dessa punkter och vems skulden är till att vi nu står inför risken att Parisavtalet, som enligt vad utrikesministern här så tydligt deklarerat är "en odelbar helhet, i vilken de militära och politiska elementen har samma betydelse", icke kommer att fullföljas utan att krig kan komma att utbryta i full skala igen i Indokina, och till att redan nu -- och under hela tiden sedan Parisavtalet undertecknats -- verkligheten har varit fruktansvärd nog för de människor som lever i Sydvietnam.

När det gäller möjligheterna till aktioner är jag naturligtvis medveten om att detta är ett väldigt svårt område och att Sverige verkligen inte har någon makt jämförbar med stormakternas, som ju har ansvaret för den här situationen. Men jag vill erinra om en sak som inte nämns i interpellationssvaret, nämligen att både PRR den 1 oktober och Demokratiska republiken Vietnams regering den 2 oktober i skrivelser till deltagarna i den internationella Vietnamkonferensen har påtalat den allvarliga situationen och vänt sig till deltagarna i konferensen för att få till stånd aktioner för en strikt efterlevnad av Parisavtalet, vilket ju ligger i deras intresse.

Jag är också medveten om att möjligheterna att få någon aktion när det gäller vare sig de avtalsslutande parterna eller deltagarna i Vietnamkonferensen beror på den goda viljan hos de olika parterna. Men vad skall då PRR och DRV göra när det icke finns någon god vilja på den andra sidan utan denna tvärtom demonstrerar ett öppet trots? Naturligtvis måste de pröva alla vägar, och de prövar numera -- det vill jag säga till utrikesministern -- även frågan om FN skall kunna göra något. De skrivelser som de tillställde Vietnamkonferensens deltagare har också tillställts FN:s generalsekreterare, och de har låtit oss förstå att de skulle välkomna ett FN-uttalande som krävde en strikt efterlevnad av Parisavtalet. Det kanske inte skulle vara omöjligt eller onödigt för den svenska regeringen att trots det bristande intresse som så många andra regeringar har visat -- på den punkten är utrikesministerns bedömning av situationen alldeles riktig, och det är fruktansvärt att det förhåller sig på det viset -- ändå försöka aktualisera frågan.

När det gäller de politiska fångarnas och flyktingarnas situation och

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m. m.*

ett eventuellt FN-initiativ där är det ännu mindre orimligt att tänka sig att man skulle ta upp frågan i FN, på det sätt som skett när det gäller t. ex. södra Afrika, och försöka få till stånd aktioner.

Utrikesministern har också gått in på erkännandefrågorna. De nämns ju inte i min interpellation, och jag skall därför inte själv — jag förutsätter att herr Takman kommer att ta upp frågorna — diskutera dessa ting så utförligt, särskilt som jag bara för några veckor sedan deltog i en mycket ingående debatt i erkännandefrågorna. Men jag skulle ändå vilja rikta några frågor till utrikesministern:

1. Anser den svenska regeringen att Saigonregimen i dag har en sådan kontroll över det sydvietnamesiska territoriet att den kan anses uppfylla kriterierna för ett erkännande?

2. Anser den svenska regeringen att PRR i de områden som PRR kontrollerar har en effektiv administration och kontroll?

3. Vilka åtgärder håller man nu på att vidta för att enligt tidigare beslut och uttalanden följa status och förenkla arbetsmetoderna för PRR:s representation i Sverige?

Jag vidhåller självfallet kravet på ett svenskt erkännande av PRR, eftersom det för närvarande är en för PRR själv mycket viktig fråga när det gäller att fullfölja Parisavtalet.

Jag måste säga att när det gäller gången av biståndsfrågorna tyder mycket på att det skulle kunna göras en hel del för att utveckla och förbättra arbetet på området. Det framkommer ju i svaret att vi ännu inte vet riktigt vad vi skall göra med de 20 miljoner kronor som har anslagits för bistånd till PRR i år. Jag är inte tillfreds med att man, trots de utomordentligt stora behoven och det förhållandevis låga belopp som det ändå gäller att finna en vettig användning för, inte har lyckats komma fram till hur man skall utnyttja pengarna. Det innebär självfallet att jag inte heller är nöjd med beskedet att man för närvarande inte vill ta ställning för en ökning av biståndet till PRR. Men jag utgår från att den svenska regeringen kommer att ställa sig positiv till en sådan ökning, för 20 miljoner kronor är som sagt inte särskilt mycket.

Till slut vill jag tacka för det besked som lämnats när det gäller biståndet till Laos och till Demokratiska republiken Vietnam. När det i svaret står att regeringen är beredd att gå in med insatser tolkar jag detta så att förberedelser redan har vidtagits och att medel finns reserverade.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Utrikesministern har gett ett svar som jag tackar för därför att det delvis är mycket positivt och speglar de nära och konstruktiva förbindelser som finns mellan det officiella Sverige och de legitima företrädarna för folken i Indokina. Det bistånd på sammanlagt 130 miljoner kronor, som under detta budgetår har lämnats för återuppbyggnad av och utveckling i Demokratiska republiken Vietnam, är givetvis mycket betydelsefullt. Här påpekas också att regeringen anser det "angeläget att ytterligare öka det framtida biståndet". Fördubblingen av det direkta biståndet till Republiken Sydvietnams provisoriska revolutionära regering — PRR — från 10 miljoner föregående budgetår till 20 miljoner innevarande budgetår vittnar också, med de reservationer

som fru Dahl här har gjort, om en tendens som jag och min riksdagsgrupp och säkerligen en överväldigande majoritet av det svenska folket uppskattar. Detsamma gäller om de hänvisningar om bistånd som görs, och som jag bedömer som positiva, till befrielse rörelsen i Cambodja och den koalitionsregering som vi får hoppas snart kommer till stånd i Laos.

Tyvärr har jag inga färskare uppgifter om situationen i Laos än dem som utrikesministern tydligen har haft, men det senaste jag läste tydde på att man efter mycket betydande svårigheter nu har kommit ett stycke på väg för att neutralisera Vientiane och Luang Prabang, en viktig del av genomförandet av Vientianeavtalet om Laos. Situationen i Sydvietnam är mycket allvarlig, som fru Dahl nyss har redogjort för. Kriget kräver dagligen stora offer i Cambodja och även i Sydvietnam.

Det har funnits och finns alltså stora förhoppningar om att vårt land skulle öka framför allt det politiska stödet för de krafter som kämpar för frigörelse och fred i Indokina. Jag kommer direkt från den internationella konferens om Cambodja, som hölls i Paris under lördagen och söndagen. Den konferensen hade i hög grad anknytning till Sverige och till de temata som jag och Birgitta Dahl behandlat i de aktuella interpellationerna. Där var 300 delegater från 53 länder och ett 20-tal internationella organisationer, och både från talarstolen och i många privata samtal berördes de goda förbindelser som sedan tre decennier har utvecklats mellan Sverige och befrielse rörelserna i Indokina, först på folkrörelsenivå och sedan 1965 också på regeringsnivå.

Naturligtvis var det, som Gunnar Myrdal 1964 betonade i boken *Vår onda värld*, existensen av och stödet från Sovjetunionen som möjliggjorde och påskyndade kolonialfolkens frigörelse. Men under det kalla kriget blev Sverige vid sidan av Finland det enda västeuropeiska land – och ett av de få länderna i världen utanför de socialistiska – där delegater från befrielse rörelserna, från de socialistiska staterna och från den kapitalistiska världen kunde hålla konferenser utan visumsvårigheter och andra hinder. På så sätt blev Stockholm och Helsingfors redan på 1950-talet de vanliga och naturliga träffpunkterna, där företrädare för Demokratiska republiken Vietnam från 1954 och senare också för FNL i Sydvietnam, Laos patriotiska front och FUNK–GRUNC i Cambodja fick tillfälle redogöra för sina ståndpunkter och sin situation inför internationella konferenser.

Efter vad jag har hört kommer snart en historik, där Världsfredsrådets sammanträde i Stockholm 1950 – det som sände ut Stockholmsappellen mot atomvapen – har en given plats liksom flera av de senare konferenser som Världsfredsrådet höll här.

Det var Världsfredsrådet och ett antal andra internationella fredsorganisationer som 1966 inledde det samarbete som resulterade i den första Stockholmskonferensen om Vietnam i juli 1967 och gjorde Svenska kommittén för Vietnam till ett permanent centrum för antikrigsrörelsen och den internationella solidaritetsrörelsen med Indokinas folk. Konferensen om Cambodja i förrgår och i går var den tionde eller elfte av dessa konferenser, och flera talare hyllade minnet av Bertil Svahnström, som tog initiativet till detta internationella samarbete och som till sista timmen av sitt liv var en outtröttlig ordförande för

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m. m.*

Stockholmskonferensens exekutivkommitté.

Man kan knappast överskatta den betydelse som dessa konferenser haft för svensk opinionsbildning om USA:s krigföring och om folken och länderna i Indokina. Ett av de initiativ som Stockholmskonferensen om Vietnam har tagit är bildandet av den internationella kommissionen för undersökning av USA:s förbrytelser i Indokina med Gunnar Myrdal som ordförande och Hans Göran Franck som generalsekreterare. Genom denna kommissions arbete har den kemiska krigföringen och USA:s användande också av andra vapen och metoder som strider mot folkrätten avslöjats och bekantgjorts för folken i hela världen och alldeles särskilt för svenska folket, eftersom kommissionen haft sitt högkvarter i Stockholm, och dess första session och flera mycket uppmärksamade "hearings", bl. a. om miljömordet i Indokina, har hållits här.

I Cambodja pågår striderna alltjämt. Nixonadministrationen tvingades upphöra med bombningarna den 15 augusti 1973 men fortsätter att stödja fascistjuntan i Phnom Penh med stora mängder krigsmateriel och med ett stort antal militära s. k. rådgivare. Ultramoderna amerikanska bomb- och jaktplan, förda av amerikanska, saigonesiska och thailändska piloter, gör ständiga räder mot befriade byar och städer. Thailändska och saigonesiska legosoldater har satts in för att tillsammans med kambodjanska marionettförband fördröja juntans oundvikliga nederlag.

Minister Thiounn Prasith, som var ledare för den kambodjanska delegationen vid konferensen i Paris, berättade i sitt utförliga inledningsanförande i lördags, alltså den 8 december, att FUNK-GRUNC nu behärskar mer än 90 procent av Cambodjas territorium med en befolkning av 6 miljoner, dvs. mer än 80 procent av hela landets befolkning. Juntan i Phnom Penh har en alltmer underminerad kontroll över huvudstaden och ett antal andra städer, som alla är helt omringade av befrielseströrelsen och ligger som öar i det i övrigt befriade landet. Juntan, sade minister Thiounn, är "ingenting annat än en 'kommunal kommitté' i Phnom Penh, som endast representerar förrädarna". Juntan har inga andra finanser och inga andra resurser än de som USA ställer till förfogande. Phnom Penh lider brist på bränsle, elektricitet och vatten. Ris och andra livsmedel har ständigt och våldsamt stigit i pris, och en stor del av den fattiga befolkningen svälter.

I kontrast till situationen i de städer som juntan ännu behärskar och trots de oerhört intensiva bombningarna under sex och en halv månader fram till den 15 augusti i år är utvecklingen mycket snabb i de befriade områdena. På samma sätt som i Vietnam och Laos organiseras undervisning, hälso- och sjukvård, jordbruksproduktion och industrier.

Redan från de första dagarna efter statskuppen och USA:s militära invasion 1970 inriktade sig befrielseströrelsen på att skapa bredast möjliga enighet bland folket och isolera juntan. "Aldrig i historien har en nationell front, enad i den gemensamma antiimperialistiska kampen, samlat så breda och så betydelsefulla patriotiska styrkor", sade minister Thiounn, "från statschefen, besjälad av en intensiv patriotism, till arbetaren och den fattigaste bonden över de patriotiska medlemmarna av den kungliga familjen, patriotiska personligheter, den nationella borgarklassen, småbourgeoisin, de intellektuella och de buddistiska munkarna."

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m. m.*

De väldiga segrar som befrielseörelsen haft på det militära och inrikespolitiska planet motsvaras av stora framgångar också på det diplomatiska fältet. Närmare 60 stater har erkänt GRUNC, den kungliga nationella enhetsregeringen, och brutit alla förbindelser med Lon Nol-juntan. Vid de alliansfria staternas fjärde konferens i Alger den 5–9 september 1973 hälsades GRUNC och statschefen prins Sihanouk som de legitima företrädarna för Cambodja, och konferensen gjorde ett starkt uttalande mot USA:s och dess lakejers roll.

Det var en besvikelse för den kambodjanska befrielseörelsen att Sverige lade ned sin röst i FN:s generalförsamling i fråga om GRUNC:s erkännande som företrädare för Cambodja. Det är på tiden att den svenska regeringen omprövar sin hållning och nu ger GRUNC, Cambodjas kungliga nationella enhetsregering, erkännandet som landets legitima regering.

Det har också varit en besvikelse – inte bara i Sydvietnam utan i progressiva och fredsvänliga kretsar i hela världen, inte minst i vårt land – att Sverige ännu inte erkänt Republiken Sydvietnams provisoriska revolutionära regering. Jag skall inte gå närmare in på detta, eftersom det nyligen fördes en utförlig riksdagsdebatt om denna fråga. Jag ansluter mig helt till vad Birgitta Dahl och C.-H. Hermansson sade i den debatten. Ett svenskt erkännande av PRR skulle vara ett mycket viktigt bidrag till det vietnamesiska folkets kamp för självbestämmanderätt och för freden. De argument som framförts av utrikesutskottet och regeringen mot ett erkännande nu är inte på något sätt hållbara.

Fru DAHL (s):

Herr talman! En detalj i herr Takmans anförande föranledde mig att begära ordet. Jag avser den historieskrivning han gjorde av vietnamrörelsens utveckling och det han kom in på beträffande Världsfredsrådet. Jag finner det angeläget att här markera att såväl Svenska kommittén för Vietnam, Stockholmskonferensen om Vietnam som den internationella undersökningskommissionen är fullt självständiga och arbetar på helt självständig basis i förhållande till alla andra organisationer, bland dem Världsfredsrådet.

I övrigt är det riktigt att Stockholmskonferensen, internationella undersökningskommissionen och Vietnamkommittén har spelat en avgörande roll för den internationella opinionsbildningen, och den svenska vietnamrörelsen finansierar och administrerar även den internationella verksamheten på – jag vill understryka det – fullständigt självständig basis.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Jag trodde inte att mitt anförande skulle ge anledning till något missförstånd. Jag har inte hävdatt att det skulle vara på något annat sätt än fru Dahl säger. Både kommissionen och Stockholmskonferensen är fullständigt självständiga organ. Vad jag nämnde var bildandet av dem. Det ursprungliga initiativet kom från Bertil Svahnström, som fick sin organisation – Svenska freds- och skiljedomsföreningen – med sig. Sedan kom de andra organisationerna in med sina

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m. m.*

representanter, men organisationerna — alltså även Världsfredsrådet — representeras alla med lika tyngd. Ett stort antal nationella organisationer i ett hundratal länder är också representerade, därav många i exekutivkommittén. Jag vill inte ta upp någon polemik med Birgitta Dahl, och jag tror inte heller att det var hennes avsikt att få till stånd någon sådan. De förhållanden hon nämnde är fullständigt självklara för mig, och jag trodde att det hade framgått klart av mitt anförande.

Herr utrikesministern ANDERSSON:

Herr talman! Jag delar självfallet fru Birgitta Dahls mening om den ytterst allvarliga situation som råder i Sydvietnam med hänsyn till att Parisavtalets bestämmelser inte på något sätt kommer i tillämpning. Situationen är allvarlig, och jag trodde att jag hade alldeles klart uttryckt detta i det interpellationssvar som är lämnat. Jag skulle kunna läsa upp delar av det igen, men jag tycker att det även i skuldfrågan framgår alldeles klart vad den svenska regeringen har för uppfattning, om man läser vad som står på s. 3 och vad förre utrikesministern Wickman har sagt i FN.

Fru Dahl frågar hur man skall hjälpa Nordvietnam och PRR. Vad skall man ge dem för råd? Vad kan man göra? Vi har hela hösten undersökt möjligheterna att ta upp dessa frågor i FN. Det har visat sig att vi där har varit nästan ensamma. I FN har alla stater — även de berörda hittills — klart sagt att FN skall stå utanför. Man håller fast vid samma inställning som i våras i samband med tillkomsten av Parisavtalet. Vi känner inte till att man ändrat mening vare sig på PRR:s eller på Nordvietnams sida under den senaste tiden; vi har i varje fall inte sett något skriftligt om detta trots att vi genom vår ambassadör i Hanoi haft kontakt just i denna fråga.

Fru Birgitta Dahl frågar, om vi anser att å ena sidan Saigonregeringen och å andra sidan PRR behärskar de områden som de har ledningen över. På det kan jag bara svara att kontrollen över de båda territorierna i Sydvietnam inte är klar. Detta är ett av skälen till att vi intar den ställning som vi gör i erkännandefrågan.

Man kan väl säga att både Saigonregimen och PRR-regimen utövar effektiv kontroll över betydande områden men att många territorier är omstridda och att det pågår ständiga strider — ett inbördeskrig, kan man säga. Det allvarliga i detta, som vi här talar om, är att det kan utvidgas till omfattande krigshandlingar.

När det gäller våra faktiska förbindelser med Saigon och PRR — som är det kanske viktigaste — har vi ingen kontakt alls med Saigonregimen, medan vi däremot som bekant upprätthåller goda förbindelser med PRR-regimen. Där har vi löpande kontakter, både här i Stockholm och direkt i Vietnam, och som sade i interpellationssvaret räknar vi med att representanter för svenska myndigheter eventuellt kommer att ta kontakter direkt på platsen med PRR och på PRR-kontrollerat territorium. Även med representanten här i Stockholm är som sagt förbindelserna mycket goda. Det är alltså en stor skillnad mellan våra förbindelser med de båda sidorna, vilket ju visar var den svenska regeringen står.

Herr Takman redogjorde för läget i Cambodja. Jag delar i stort sett

hans uppfattning beträffande alla de faktiska uppgifter som lämnades. På en punkt tror jag emellertid att herr Takman har missuppfattat situationen. Att vi lade ned vår röst i den kanske viktiga procedurfrågan i FN har inte utlöst någon besvikelse hos Sihanoukregeringen. Jag fick i går ett telegram från utrikesministern i den regeringen, vari han tackade Sverige för att vi lade ned vår röst. Det var ett drag i det spel som pågår i FN, där en nedlagd röst betraktades som ett stöd just för Sihanouk-regimen.

Fru statsrådet SIGURDSEN:

Herr talman! När det gäller biståndet till PRR säger fru Dahl att hon inte är tillfreds med att man inte lyckats bestämma vad man skall göra med de 20 miljonerna. Regeringen har haft och har fortlöpande en dialog med PRR om användningen av de svenska biståndsmedlen. Dessa kontakter sker huvudsakligen med PRR:s representation i Hanoi. På PRR:s begäran har man bl. a. utfört en undersökning av leveranskapacitet m. m. som avser olika varugrupper. Det är alltså, som sagts i svaret, regeringens förhoppning att man inom en snar framtid skall kunna uppta förhandlingar med PRR. Vi anser det viktigt att vi först finner användning för de 20 miljoner kronor som vi redan har anslagit innan vi tar ställning till ökat bistånd.

Fru DAHL (s):

Herr talman! Till herr Takmans andra inlägg vill jag foga det konstaterandet att Svenska kommittén för Vietnam har bildats helt på nationell basis och på initiativ av ett antal svenska folkrörelser med fackföreningsrörelsen och olika socialdemokratiska organisationer och fredsorganisationer i första rummet.

Jag vill tacka utrikesministern för att han tog upp skuldfrågan. Läser man s. 3 i svaret hittar man inte där några ställningstaganden till vad det egentligen beror på att krigshandlingarna ökar. Litet längre fram i svaret talas det däremot om Saigonregimens försök att utvidga sitt territorium.

Jag tror det är välgörande i just den situation som utrikesministern har beskrivit, då så få andra regeringar intresserar sig för den här frågan, att någon talar klarspråk. Jag tyckte inte att interpellationssvaret gjorde det i tillräckligt hög grad, och det kände jag mig besviken över. Jag kan emellertid nu konstatera att vår bedömning är densamma beträffande allvaret i situationen och skulden till att det förhåller sig på detta sätt.

När det gäller frågan om huruvida PRR eller Saigonsidan behärskar sina territorier vill jag påpeka att mina frågor inte var exakt likadant formulerade. Det beror på att vi faktiskt har erkänt Saigonregimen. Därför har vi anledning att ställa den kompletterande frågan, om Saigonsidan behärskar sina områden så väl och om den behärskar så stor del av Sydvietnam att det är befogat att erkänna den regimen. Dessa frågor saknar inte folkrättslig betydelse i den mycket känsliga förhandlingssituation som nu råder.

I övrigt vill jag bara konstatera att det vilar ett mycket stort ansvar på alla — på enskilda människor, på olika organisationer och på de olika ländernas regeringar, däribland Sveriges — för att någonting görs som kan

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om återuppbyggnadsbistånd till
Laos, m. m.*

bryta det nuvarande dödläget, så att situationen i Indokina inte blir densamma som den vi såg förra julhelgen. Det finns nämligen en uppenbar risk för en upprepning.

Herr TAKMAN (vpk):

Herr talman! Tyvärr kommer pressreleaserna från FN hit rätt försenade, och jag har inte fått den som handlar om denna omröstning. Jag är medveten om att man kan tolka omröstningen på två sätt med tanke på att Sverige väl var det enda nordiska land som lade ner sin röst. Sverige röstade i varje fall den 17 oktober för att denna punkt skulle tas upp på dagordningen. Jag vet att detta ställningstagande hälsades med stor tillfredsställelse av representanter för befrielseströrelsen i Cambodja.

Som jag sade tidigare, kommer jag direkt från en internationell konferens med utomordentligt stark representation för alla de fyra områdena i Indokina, och jag kan intyga att det inte finns någon tvekan om vad man anser om Sveriges hållning. Man har uppfattat att den svenska regeringen i både ord och handling visat var dess sympatier ligger. Det var inte detta det gällde utan, som också fru Dahl var inne på, de folkrättsliga frågorna och tolkningen av kontrollen. Man kan fråga sig hur Saigonregimen upprätthåller kontrollen över sina områden. Om Saigonregimen vore ensam och inte hade något stöd utifrån skulle den självfallet inte ha någon kontroll över något område under många dagar, under det att ingen bestrider att PRR-sidan har kontroll över sitt område med sina egna krafter, och med hjälp av den politik som de har fört. Under alla år som befrielsekampen pågått har de radikalt kunnat förändra samhällsstrukturen och ordna med undervisning, sjuk- och hälsovård osv.

Det har från Hanoi ganska nyligen sänts ut ett arbete som heter l'Accord de Paris sur le Vietnam, Parisavtalet om Vietnam, skrivet av flera framstående jurister, där ordföranden i DRV:s juristförbund Phan Anh skriver i sitt kapitel att Genèveavtalen 1954 och Parisavtalet den 27 januari 1973 bildar milstolpar inte bara i detta kvartsssekels politiska världshistoria utan också i den nutida folkrättens historia. Principen om respekt för folkens nationella rättigheter har sedan länge intagit en viktig plats i folkrättens historia och han menar att Genèveavtalen 1954 och Parisavtalet 1973 givit denna princip ett innehåll som är rikare, mera exakt och mera användbart för att försvara folkens verkliga nationella oberoende mot imperialismen. Självbestämmanderättens innehåll för befolkningen i Sydvietnam är den politiska lösning, säger han, som Parisavtalet angett i detalj. Avtalet erkänner existensen av två sydvietnamesiska regeringar, två väpnade styrkor, två territorier och en tredje politisk kraft. Avtalet föreskriver också hur det nationella rådet skall bildas och hur avtalet skall genomföras. Detta har inte skett. Nationalrådet, som skulle bildas omedelbart efter eld upphör, har fortfarande inte kommit till stånd, och det finns ingenting som tyder på att den oerhört allvarliga situation som nu råder skulle förändras genom att man i Saigon och — självfallet — i Washington ändrar uppfattning.

Vilken roll neokolonialismen spelar anser jag borde klargöras betydligt bättre. Saigonjuntan är inte en självständig kraft som upprätthåller kontrollen över sitt område. Jag lyssnade nyss, före denna debatt, till

utrikesministerns svar på interpellationen om erkännande av Guinea-Bissau. Där är det *kolonialismen*, den ohöljda direkta maktutövningen av en främmande stat, som stått för exploateringen och terrorn. Det gör ställningstagandet formellt enklare för den svenska regeringen, eftersom FN sedan länge fördömt kolonialismen med en rad starka motiveringar bl. a. att den står i klar motsättning till FN-stadgans grundläggande principer.

Men i Sydvietnam och Cambodja genomför USA en *neokolonialistisk* politik, en politik med infödda marionetter som de formellt ansvariga för administrationen och de militära operationerna. USA:s neokolonialistiska verksamhet i Sydvietnam och Cambodja — jag är övertygad om att utrikesministern delar min mening om detta — är inte mindre grym och skändlig än Portugals kolonialistiska politik i Afrika.

Den formella skillnaden mellan kolonialismen och neokolonialismen får inte söva ner våra samveten och vår handlingskraft. Det är mot denna bakgrund som ett svenskt erkännande av PRR och GRUNC skulle vara en så befriande händelse. Den skulle visa att den svenska regeringen klassificerar neokolonialismen på ett korrekt sätt, dvs. som en ny variant av den gamla kolonialpolitiken.

För de folk som kämpar för sin självbestämmanderätt, sina mänskliga rättigheter och ett människovärdigt liv i Sydvietnam och Cambodja skulle ett erkännande av PRR och GRUNC vara ett stöd och en uppmuntran som man inte skulle glömma.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 7 Om ökat samhälleligt engagemang inom byggnadsämnesindustrin

Herr industriministern JOHANSSON erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Lindkvists* (s) den 16 oktober framställda interpellation, nr 110, dels herr *Werners* i Tyresö (vpk) den 17 oktober framställda interpellation, nr 127, och anförde:

Herr talman! Herr Lindkvist har frågat mig vilka slutsatser jag drar av Cementas förvärv av Gullhögen i fråga om den framtida prissättningen på företagets produkter och om den omständigheten att de anställdas representanter hölls utanför beslutsprocessen kan föranleda någon ändring i lagstiftningen om styrelserepresentation samt om regeringen tänker föreslå åtgärder som syftar till ett ökat samhälleligt engagemang inom byggnadsämnesindustrin.

Herr Werner i Tyresö har frågat mig om jag anser att Cementas förvärv av Gullhögen aktualiserar ett förstärkt engagemang av cementvaruindustrin eller om det nu är aktuellt med ett ökat statligt inflytande över byggmaterielproduktionen samt vilka åtgärder som kommer att vidtas för att trygga sysselsättningen för de anställda vid Hälleknäfabriken.

Då interpellationerna berör samma ämnesområde besvarar jag dem i ett sammanhang.

Staten har i dag betydande engagemang i byggnadsämnesindustrin genom Statsföretagskoncernen, bl. a. i Centogruppen och genom 50

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

Om ökat samhälleligt engagemang inom byggnadsämnesindustrin

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhäll-
ligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

procent av aktierna i Rockwool. Därutöver äger staten direkt 10,9 procent av aktierna i AB Gullhögens bruk. I propositionen 1973:170 har föreslagits inköp av ytterligare 3,7 procent Gullhögenaktier. I dagarna har avtal träffats med Industri AB Euroc om köp av aktier i Eurocs dotterbolag Cementa AB mot betalning med statens aktier i Gullhögen. Avtalet kommer att underställas riksdagen.

Utvecklingen inom cementindustrin kännetecknas av att avsättningen inom landet beräknas stagnera, i varje fall under de närmaste åren, vilket måste kompenseras med ökade exportansträngningar. Vissa långsiktiga kostnadsökningar tillstöter, särskilt för bränsle. Cementindustrin är nämligen en av landets största förbrukare av energi i form av eldningsolja. Samtidigt öppnar tekniska framsteg nya möjligheter att bromsa kostnadsstegringar i produktion och distribution.

Cementindustrin har huvudsakligen använt den s. k. våtprocessen i produktionen. Nya ugnar byggs emellertid för den s. k. torrprocessen som är mindre energikrävande. Torrprocessen kräver endast 60–70 procent av den energi som åtgår för våtmetoden. Om hela den svenska kapaciteten i dag varit byggd för torrprocess skulle förbrukningen av eldningsolja ha varit ca 150 000 ton mindre per år. All utbyggnad och modernisering i framtiden måste därför baseras på torrmetoden, varigenom man bl. a. kan åstadkomma en nödvändig besparing av energi.

De tekniska framstegen innebär att den optimala storleken på nya ugnar bör komma upp i en kapacitet på minst 1 miljon ton per år. Kapaciteten i en enda ugn blir således större än Gullhögens hela nuvarande avsättning och motsvarar en tredjedel av Cementas avsättning. Stordriftsfördelarna är uppenbara men investeringskostnaderna blir mycket stora.

Uppförandet av en sådan ugn drar en investeringskostnad på i runt tal 250 kronor per årston cement. Utvecklingen pekar sålunda på en koncentration av produktionen till färre och större anläggningar. Detta bedömes som nödvändigt på sikt om den svenska cementindustrin skall kunna behålla sin konkurrenskraft. Att importen av cement till Sverige har varit ganska obetydlig får till icke ringa del tillskrivas det faktum att den svenska cementindustrin hittills har fått betraktas som en rationell industri. Härigenom har kostnaderna kunnat hållas på en sådan nivå att konkurrenskraftiga priser tillsammans med god kvalitet har kunnat utestänga importkonkurrensen.

De nämnda strukturförändringarna inom cementindustrin kommer emellertid att tvingas fram av den snabba tekniska utvecklingen inom både den svenska och utländska processindustrin. Som exempel kan nämnas att en cementfabrik nära Hamburg har en ny ugn med en kapacitet på 1 miljon ton per år. I Norge planeras en helt ny anläggning med två ugnar på vardera 2 miljoner ton. Denna utveckling kommer att medföra en reell framtida importkonkurrens om inte den svenska cementindustrin följer med i utvecklingen och rationaliserar på motsvarande sätt. Det torde vara nödvändigt att så sker om vi vill på längre sikt behålla en cementindustri inom landet och därigenom också skydda sysselsättningen inom branschen.

Det är tveksamt om två separata företag skulle orka med att göra de

stora investeringar i anläggningar som nu krävs. Utan samordning mellan Cementa och Gullhögen kan man alltså befara dubbelinvesteringar med stor överkapacitet som följd eller investeringar i för små och olönsamma anläggningar, vilket inte skulle vara samhällsekonomiskt försvarbart.

Ur såväl samhällsekonomisk som företagsekonomisk synvinkel kan det alltså vara motiverat med en samordning mellan de båda företagen. Samtidigt måste man naturligtvis från samhällets sida vara ytterst vaksam mot de nackdelar som monopolbildning kan komma att medföra.

Det är mot denna bakgrund man får se de förhandlingar som förevarit mellan staten och Euroc.

Under år 1972 diskuterades ett ökat statligt engagemang i Gullhögen med huvudaktieägaren i detta företag. Men mot bakgrund av den förväntade utvecklingen inom cementindustrin var jag tveksam om staten borde engagera sig ytterligare i Gullhögen, som bara har ca 20 procent av marknaden. Staten har redan insyn i detta företag genom sitt aktieinnehav.

I detta läge uppkom diskussioner om det var förenligt med statens intresse att vara meddelägare i ett sammanslaget Gullhögen/Cementa. Då det finns både positiva och negativa konsekvenser av en sådan sammanslagning ansåg jag att statens möjlighet att medverka helt berodde på om samhället kunde få en tillräcklig grad av insyn och inflytande i det integrerade företaget. Vid sidan av de rent industripolitiska aspekterna anser jag statens uppgifter i första hand vara att bevaka de anställdas och konsumenternas intressen.

Förhandlingar har pågått sedan slutet av förra året mellan staten och Euroc. Man nådde redan i våras en principöverenskommelse på flera punkter som bl. a. innebar att staten skulle garanteras full insyn i det integrerade företaget. Men fortfarande var viktiga frågor olösta. I somras genomfördes den affär mellan Gullhögens huvudaktieägare och Cementa som innebar att Cementa köpte 84 procent av aktierna i Gullhögen. Av olika skäl ansåg man sig inte kunna avvakta att förhandlingarna med staten skulle slutföras. För ungefär en månad sedan återupptogs förhandlingarna mellan Euroc och staten efter ett uppehåll på ca fyra månader.

Den överenskommelse som nu träffats innebär att staten konverterar sina aktier i Gullhögen till aktier i Cementa. Gullhögen blir helägt dotterbolag till Cementa, i vilket staten kommer att inneha 5 procent av aktiekapitalet. Staten kommer att tillsätta två styrelseposter och en revisor jämte suppleanter i både Cementa och Gullhögen. Dessutom har staten utlovats en styrelseplats i koncernens moderbolag Euroc. Härigenom får staten alltså inte bara insyn och inflytande i landets hela cementindustri utan dessutom i en betydande del av byggnadsämnesindustrin. Jag anser att staten i förhållande till sin ringa andel av Cementas aktiekapital får ett inflytande i cementrörelsen som kan betraktas som avsevärt. Något förstatligande eller ökat statligt inflytande utöver avtalet anser jag därför inte aktuellt.

Cementa förbinder sig enligt överenskommelsen att tillämpa en prissättning som innebär att företagets ställning inte kommer att missbrukas. Cementa skall till statens priskontrollnämnd meddela och

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhälls-
ligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhäll-
ligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

utförligt motivera planer på prishöjningar senast 30 dagar före ikraftträdandet. Härigenom har SPK möjlighet att uppta förhandlingar om planerade prisändringar. I sista hand har då regeringen enligt gällande lag möjlighet att utfärda prisstopp.

Vidare förbinder sig Cementa att inte diskriminera några kunder eller kategorier av kunder i Sverige. Cementas försäljningsvillkor skall vara öppna och tillgängliga för samtliga kunder. Cementa skall utarbeta ett sådant system för försäljningsstatistik att eventuella avvikelser från prislistor kan konstateras. De pris- och konkurrensövervakande myndigheterna kommer härigenom att få möjlighet att utöva en effektiv kontroll så att diskriminering inte förekommer.

Den omstrukturering som är ett av syftena med avtalet skall enligt överenskommelsen ske under vederbörligt hänsynstagande till de anställda och samhället. Omstruktureringen skall genomföras enligt en kontinuerligt reviderad plan som fastställs först efter samråd med företrädare för de anställdas organisationer. Dessa skall också äga rätt att delta i det utredningsarbete som föregår besluten.

Cementa har dessutom förbundit sig att vid eventuella nedläggningar aktivt verka för att bereda friställd personal sysselsättning inom företaget eller Eurockconcernen i övrigt samt att genom lämpliga åtgärder aktivt verka för att ny sysselsättning skapas på berörd ort för den händelse alternativa anställningsmöjligheter skulle saknas.

Beträffande de anställdas situation i Hällekis har jag erfarit att inga friställningar blir aktuella i Hällekis enligt den utredning som nyligen lagts fram om samkörning mellan Gullhögen och Hällekis. I utredningen har deltagit representanter för de anställda i Hällekis och Skövde. Utredningen föreslår att två 40 år gamla cementugnar i Hällekis tas ur drift. Detta medför en personalminskning på 40 kollektivanställda och 8 tjänstemän, vilken beräknas ske genom s. k. naturlig avgång och omplacering under en övergångsperiod av två år. Redan i dag finns 20 vakanser i Hällekis. Dessutom uppnår 26 kollektivanställda och 5 tjänstemän där pensionsåldern under åren 1974 och 1975.

Cementindustrins utveckling på längre sikt behandlas i en särskild utredning som väntas bli klar sommaren 1974. Om det blir aktuellt med några inskränkningar i Hällekis på längre sikt utgår jag från att Cementa i första hand aktivt bidrar med etablerandet av annan sysselsättning på orten.

Jag vill slutligen framhålla att det är viktigt att företagsledningarna iakttar största möjliga öppenhet gentemot de anställda i frågor som rör företagets förhållanden. Lagen om styrelserepresentationen trädde i kraft den 1 april i år och gäller under en försöksperiod om tre år. Lagen ger arbetstagarledamöterna i princip samma ställning och ansvar som övriga styrelseledamöter.

Avtalet om Cementas förvärv av aktiemajoriteten i Gullhögen har träffats mellan Cementa och majoritetsaktieägarna i Gullhögen. Gullhögens styrelse har sålunda inte haft att fatta beslut i frågan. Enligt vad jag inhämtat var de anställda vid tidpunkten för förvärvet inte representerade i Cementas styrelse.

Vad beträffar lagen om styrelserepresentation anser jag det för tidigt

att redan nu, kort tid efter lagens ikraftträdande, ta upp frågan om lagändring. Erfarenheterna av lagens verkningar under försöksperioden bör avvaktas. Jag vill i sammanhanget nämna att vissa överväganden pågår för att på annat sätt än genom styrelserepresentation förbättra de anställdas möjligheter till insyn i företagen. Inom industridepartementet pågår sålunda arbetet med att utarbeta förslag till lagstiftning om s. k. arbetstagererekonsulter som skall ha till uppgift att biträda de anställdas representanter i företagsnämnder och styrelser i ekonomiska frågor. Om förslaget genomförs får företagsnämnderna en väsentligt stärkt ställning. En promemoria i ämnet kommer inom kort att gå ut på remiss.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Sedan lång tid tillbaka har byggnadsämnesindustrin varit en het fråga i den bostadspolitiska debatten. De av privata intressen dominerade företagen har allmänt ansetts ha en fördyrande inverkan på de produkter som framställs. Detta förhållande gäller i hög grad cementindustrin. Det är intressant att konstatera hur den fackliga och politiska arbetarrörelsen under årens lopp ställt krav på såväl ett vidgat statligt inflytande som ett direkt förstatligande. Långtgående krav har ställts såväl från byggnadsarbetarhåll som från Svenska fabriksarbetareförbundet, som häromåret på sin kongress gjorde ett uttalande i frågan. Vid ett bostadspolitiskt möte i maj 1973 antog Stockholms arbetarekommuns representantskap ett liknande uttalande.

Det bör också noteras hur sedan Gullhögen försåldes till Cementa en allmän opinion vuxit fram med tydliga krav på ett rejält samhällsengagemang. Som en anteckning i marginalen kan nämnas att liknande krav framställts från ledande håll inom Industriförbundet. Det skedde i form av en intervju i Dagens Nyheter den 16 oktober 1973 med Industriförbundets verkställande direktör Axel Iveroth under rubriken "Industrin beklagar cementmonopolet". Ingen har ännu kommit på idén att anklaga herr Iveroth för att vara särskilt samhällstillvänd i fråga om vare sig inflytande eller ägarskap för samhället.

Ganska träffande är ett reklamtips som återfinns i Byggnadsarbetaren nr 10 år 1973 med en illustration av Jan Kjellberg. Där finns som rubrik följande: "10 byggen av 10 användare Euroc". Den pilen har träffat i tavlans mitt.

Hela den här snabbt skisserade bakgrunden har som upphov att Cementa förvärvat aktiemajoriteten i Gullhögen. Det blir nu fråga om monopol. Uppkomsten av monopolföretag utanför den samhällsägda företagssektorn har alltid inom socialdemokratien ansetts stå i strid med vitala konsument- och samhällsintressen. Det är motivet till att jag tagit upp frågan i en interpellation redan vid höstriksdagens start, och jag ber nu att få tacka industriministern för det utförliga svaret.

Genom det aktuella förvärvet har vi således fått ett monopolföretag. Förvärvet är uppbyggt på rent företagsekonomiska överväganden. Den konkurrens i fråga om prissättningen som tidigare förekommit mellan de

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhälls-
leligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhälls-
leligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

två företagen Cementa och Gullhögen kommer genom förvärvet att elimineras. Det har näringsfrihetsmannen påmint om i sin föredragspromemoria. Man har visserligen haft identiska listtyper, men viss priskonkurrens har ändå förekommit i rabattledet.

Näringsfrihetsombudsmannen säger att genom den priskonkurrens som tidigare förekommit kan det påvisas ej oväsentligt lägre priser på konkurrensutsatta marknader än i de delar av landet där endast en producent varit verksam. Missbruk av monopol yttrar sig i för höga priser och för höga vinster till skada för konsumenten och det allmänna. NO uttalar farhågor för ett sådant missbruk. Han säger också att företag med monopolställning under sådana förhållanden brukar bli mindre benägna att halla igen på prishöjningar. Omdömet gäller den nu aktuella cementindustrin. Och monopolbildningen sker under en tidsperiod när det är en allmän strävan att komma åt de många faktorer som främst bidrar till det snabbt stigande kostnadsläget för byggnadsindustrin. I det förlängda perspektivet kommer också såväl bro- som tunnelförbindelserna över Öresund att ställa enorma krav på byggnadsmaterial.

Det hade i ett sådant läge legat nära till hands att industriminister Rune Johansson - just av hänsyn till konsument- och samhällsintresset - hade stannat för ett förstатligande av i varje fall Gullhögen. De fördelar företagsekonomiskt sett som nu uppnås genom fusionen borde ha varit möjliga att uppnå genom förhandlingar mellan Cementa och det statligt ägda Gullhögen. Jag vet inte i vilket utsträckning det skulle ha varit möjligt att få de företag inom byggnadsbranschen som står arbetarrörelsen nära intresserade av ett delägarskap inom cementindustrin. BPA har köpt ca 100 000 aktier under sommaren och hösten 1973. Jag utgår ifrån att BPA skulle ha haft ett liknande intresse, om Gullhögen hade förstатligats. Litet underligt verkar det kanske att LKAB:s dotterbolag Bergverks AB Freja enbart i år har minskat sitt aktieinnehav i Euroc från 113 000 aktier vid årsskiftet 1972/73 till 92 000 aktier den 31 oktober innevarande år.

Av svaret framgår vidare tydligt att ett förstатligande i nuläget verkar vara överspelat. Industriministern hänvisar till det avtal som staten nyligen träffat med Euroc och som ger staten två styrelseposter och en revisor i både Cementa och Gullhögen samt en styrelseplats i Euroc. Staten kommer att äga 5 procent av aktiekapitalet inom Cementa. I förhållande till den ringa andel av Cementas kapital som staten äger anser industriministern att statens inflytande över cementrörelsen får betraktas som avsevärt.

I svaret utvecklar industriministern de åtgärder som sätts in för att hålla företagets prissättning under bevakning. Det talas om kontakter och förhandlingar med statens pris- och kartellnämnd för den händelse företaget avser att höja priserna. Prissättningen skall göras sådan att företagets monopolställning inte missbrukas. Och i interpellationssvarets förlängning påminner statsrådet Rune Johansson om den möjlighet som regeringen har att utfärda prisstopp. Det betyder att regeringen i vissa lägen kan komma att tvångsbestämma priserna på cement. Jag gissar att det nuvarande prisstoppet på sågat timmer har haft sin vägledande effekt när regeringen har bedömt de risker som finns för en oacceptabel

prisutveckling inom cementindustrin.

De här av industriministern föreslagna åtgärderna är det från det utgångsläge som regeringen valt lätt att ge sin anslutning till. Det stora frågetecknet är den förhållandevis ringa andel aktier som staten disponerar. Trots att staten genom avtalet med Euroc får ett avsevärt inflytande är den dock i minoritet. Man bör därför överväga ytterligare köp av aktier i företaget från statens sida. Det blir eljest en svår uppgift för dem som har att företräda statens intressen i monopolföretaget. Jag håller emellertid industriministern räkning för att han har uppställt regler för företagets verksamhet som rimligen kan accepteras av samhället. Det är nog klokt att ändå varna för en överoptimism på den här punkten.

Så ställde jag i interpellationen några frågor om vad som i samband med förvärvet hade förekommit i fråga om information till de anställda. Det är helt klart att de anställda vid Gullhögens företag i Hällekis ställdes inför ett fullbordat faktum. Därvidlag bekräftar interpellationssvaret mina farhågor. Beslut om försäljningen har träffats mellan Cementa och majoritetsägarna inom Gullhögen. Det har inte varit en styrelsefråga för Gullhögen. Den omständigheten att beslutet om försäljningen av Gullhögen till Cementa fattats av annan instans än styrelsen i Gullhögen befriade inte företaget från informationsskyldighet. Där finns ju företagsnämnd. I detta avseende är det inträffade något av en skandal. Om det finns luckor i informationsansvaret från företagets sida bör det vara angeläget att snarast täppa till dessa.

Jag kan, herr talman, gärna medge att med uppbyggnaden av samhällets inflytande i monopolföretaget har regeringen ganska väl lyckats balansera den övervikt för företagets intressen gentemot samhället som finns i själva ägarstrukturen. När man i nuläget har valt denna företagsform är det angeläget att staten vidgar sitt aktieinnehav. Sista ordet behöver heller inte vara sagt om monopolföretagets ägarstruktur. Det skulle verkligen vara underligt om det nya, av statsmakterna välsignade monopolföretaget inom cementindustrin kan undvika att komma på kollisionskurs med de övriga samhällsintressena. Jag läser också ut tvivel i industriministerns svar.

På tal om Hällekis framtid har vi fått veta en hel del. Men oron för företagets verksamhet i Hällekis – med särskild betoning på tryggheten för de anställda – lyser dock igenom. Om det blir aktuellt med några inskränkningar i Hällekis på längre sikt utgår industriministern ifrån – och det är nu en återgivning av interpellationssvaret – att Cementa i första hand aktivt bidrar med etablerandet av annan sysselsättning på orten. Med tanke på vad som hänt kan man emellertid dra den slutsatsen att de anställda i fråga om den framtida sysselsättningen hyser mera förtroende för samhället än för enskilda företag.

Med detta vill jag, herr talman, än en gång tacka för svaret på min interpellation.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Jag tackar industriministern för svaret på interpellationen. Bakgrunden till den är ju vid det här laget väl känd.

Tyvärr tror jag inte att svaret och de åtgärder som redovisats från

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhälls-
leligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhälls-
leligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

regeringens sida i den här frågan kommer att gå till historien som något av den svenska socialdemokratins stora nummer när det gäller att leva upp till vad man säger i partiprogrammet om att lägga "bestämmanderätten över produktionen och dess fördelning i hela folkets händer".

Det finns anledning att säga detta eftersom hela svaret i sak är ett avvisande av sådana tankegångar och i stället en enda lång hyllning till den nuvarande blandekonomin, där ni från regeringens sida uppenbarligen är nöjda med att få ert inflytande begränsat till ett visst mått av insyn -- men då hela tiden på kapitalägarnas villkor. 1944 hävdade ni i efterkrigsprogrammet att "i de fall då hela produktionen domineras av ett företag eller en sammanslutning av företag, eller då en konkurrerande produktion kan anses oekonomisk bör däremot de existerande företagen överföras i samhällets ägo." Att sådana tankegångar i dag inte besvärar regeringen är helt klart. Vad som i dag föresvävar er är att få en stabil och organiserad kapitalism att reformera i.

Jag måste ställa frågan: Hur tror ni att ni skall klara de nuvarande förhållandena på bostads- och hyresmarknaden, om ni utgår från att de s. k. marknadsekonomiska krafterna skall styra utvecklingen? Det är ju detta som kommer till uttryck på område efter område. 1966 hävdade dåvarande inrikesministern att, som han sade, de friare avtalsförhållandena på hyresmarknaden och de ändrade villkoren för bostadsbyggandets finansiering kommer att innebära att bostadskostnaderna stiger mer än levnadskostnaderna i allmänhet. Att han har fått helt rätt -- ja, att han har fått alltför rätt -- vet i dag hundrausentals hyresgäster. Nu tar samma statsråd initiativ till att vi får ett fullständigt monopol inom den avgörande delen av materialindustrin. Vad blir nästa steg i den här utvecklingen?

Genom Cementas köp av Gullhögen kommer Cementa att behärska 99 procent av den svenska cementmarknaden. Det innebär att alla som bygger nu kommer att bli kunder till Euroc som är moderbolag i koncernen. Och finns det anledning tro att den här ytterligare koncentrationen och hårdare monopoliseringen kommer att innebära en prisutveckling som gynnar byggnadskostnader och hyror? Nej, knappast. Vi har ju sett, främst under 1960-talet, vad den långtgående koncentrationen inom materialindustrin och integrationen inom andra delar av byggnadsindustrin och affärsbankerna har inneburit. Den koncentration av kapital och produktionsresurser som har ägt rum och äger rum och som kombineras med omfattande markförvärv, framför allt i expansionskommunerna, är helt oacceptabel, därför att den ger det privata näringslivet ett helt dominerande inflytande över byggnads- och bostadspolitik.

Vid alla tillfällen då vi och andra tagit upp dessa frågor har man från regeringens sida nöjt sig med att hänvisa till den rad av statliga utredningar som behandlat frågorna rörande de aktuella branscherna, som man uttryckt det. Man säger sig ha "observerat" de starka monopoltendenserna inom materialindustrin. Men vilka slutsatser och vilka resultat i form av konkreta åtgärder har detta inneburit? Ja, uppenbarligen har det ju inte inneburit ett ökat samhällsleligt ägande och inflytande över den här tunga posten i samhällsekonomin. I stället har

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhälls-
ligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

det inneburit ytterligare initiativ och koncentration och monopolisering.

Det kunde sägas att detta i och för sig är en konsekvent linje som regeringen fullföljt under hela efterkrigstiden ända sedan 1947, när man tillsatte en utredning om dessa frågor, vilken sju år senare fick besked att inte framlägga något betänkande. Dagens besked i interpellationssvaret är ju helt i samma anda.

Industriministern vill i sitt svar göra gällande att staten i dag har ett betydande engagemang i byggnadsämnesindustrin genom Statsföretagskoncernen, bl. a. genom 50 procent av aktierna i Rockwool och genom statens innehav av närmare 11 procent av aktierna i Gullhögen. Man säger att det har föreslagits ytterligare köp av 3,7 procent Gullhögenaktier, och efter överenskommelsen mellan Cementa och Gullhögen kommer staten att inneha 5 procent av aktierna i Cementa.

Jag tycker verkligen inte att det är några imponerande tag, och de förändrar inte på något avgörande sätt ägarstrukturen inom den svenska byggnadsmaterialindustrin. Två styrelseposter och en revisor samt suppleanter både i Cementa och Gullhögen är tillräckligt för industriministern och regeringen och betraktas som ett så avsevärt inflytande inom en nyckelindustri att något förstatligande eller ökat statligt inflytande utöver avtalet inte anses aktuellt, som det sägs ha varit.

Att byggnadsmaterialindustrin är en tung post i samhällsekonomin framgick bl. a. av koncentrationsutredningen 1968 som konstaterade att den torde svara för omkring 8–10 procent av den svenska industrins tillverkningsvärde. Den strategiska basen för modernt byggande är på materialsidan cement, fabriksbetong, betongvaror, lättbetong och tegel. I dag vet vi att det inte längre ens kommer att vara ett duopol som behärskar flertalet av dessa produkter utan ett rent monopol. Tegelindustrin behärskas till 90 procent av privata finansgrupper. Det av Kooperativa förbundet ägda Mälardalens tegelbruk svarar bara för omkring 10 procent av produktionen.

Jag tror inte att jag behöver göra någon lång uppräknings av koncentrationen och redogöra för hur intimt de avgörande delarna av den svenska byggnadsmaterialproduktionen har knutits till ett fåtal bankintressen. Produktionstekniskt kännetecknas materialindustrin av en stark rationalisering med åtföljande produktivitetstegring, men genom det starka grepp som storfinansens har över det hela har denna utveckling inte lett till att materialkostnadernas andel av de totala byggnadskostnaderna har sjunkit. Under hela 1960-talet sjönk arbetslönernas andel av byggnadskostnaderna, samtidigt som materialkostnadernas andel steg och i dag ligger över 50 procent.

För vår del anser vi det vara ett mycket avgörande samhällsintresse att bryta ut denna industrisektor ur storfinansens intressesfär. Det måste ske med radikala medel. Samhälleliga och kooperativa insatser när det gäller elementtillverkning och framställning av snickerier etc. i all ära, men det rubbar inte på något sätt storfinansens maktställning och kan därför inte heller leda till en avgörande sänkning av byggnadskostnaderna. Vi anser heller inte att statliga nyetableringar i konkurrenssyfte inom den tunga materialindustrin är en framkomlig väg, eftersom kapaciteten hos den befintliga industrin på dess område borde vara tillräcklig. Det motsägs

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhäll-
leligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

heller inte i interpellationssvaret i dag. Därför anser vi att den enda lösningen är ett förstatligande av den tunga materialindustrin. Efter industriministerns svar i dag är det emellertid helt klart att några sådana tankar inte föresvävar regeringen.

När det gäller åtgärder i syfte att på längre sikt trygga sysselsättningen för de anställda i Hällekis kan statsrådet inte göra några andra utfästelser än att han utgår från att Cementa "i första hand aktivt bidrar med etablerandet av annan sysselsättning på orten". Det är det enda man har att komma med. Till ett företag som Cementa — som äger praktiskt taget all mark i Hällekis och hittills har använt det ägandet för att stoppa andra företag som har velat etablera sig på orten — sätter man alltså hela sin lit att företaget skall klara sysselsättningen i fortsättningen!

Vad beträffar min andra fråga, om statsrådet inte anser situationen mogen att i vidsträckt mening pröva frågan om statligt inflytande över byggnadsproduktionen, är svaret klart och otvetydigt nej. Man accepterar och förstärker cementmonopolet, man sätter sin lit till en minoritetsrepresentation på två representanter och en revisor i Cementa och Gullhögen, man anser att man med 5 procent av aktiekapitalet skaffat sig ett inflytande i cementrörelsen som måste betraktas som avsevärt, man sätter sin lit till SPK och till att Cementas försäljningsvillkor skall vara öppna — på den punkten har man för övrigt inte lyckats lugna näringsfrihetsombudsmannen. Man gör kort sagt halt inför ett privatkapitalistiskt monopolvälde inom en av våra viktigaste basindustrier, och man avstår därigenom från att medverka till att bryta den allt snabbare integrationen inom byggämnes- och byggbranscherna, med två av våra största banker i bakgrunden.

Herr talman! Jag kan inte annat än beklaga svarets innehåll och inriktning. Men det var å andra sidan inte helt oväntat.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Låt mig först beträffande Hällekis säga att det inte är på det sättet att vi väntar oss att problemen helt och uteslutande skall klaras upp av Cementa. Men vi säger att huvudansvaret bör ligga på företaget. Det är rimligt att vi reser det anspråket när det gäller nedläggningar som skulle kunna bli aktuella inom detta område som inom andra. Det fråntar å andra sidan inte samhället dess ansvar att nogsamt följa utvecklingen och så långt möjligt i samverkan med företaget söka lösa problemen. Jag anser att vi har rätt att ställa det kravet på företagen att de skall gå in i diskussion om hur en eventuell strukturförändring kommer att te sig och om man tidsmässigt kan vinna anstånd för att diskutera alternativ sysselsättning. Vi har prövat det på ett par andra områden, bl. a. i Ådalen i samarbete med cellulosaindustrin. Där visade det sig också att samtidigt som man kunde fortsätta produktionen i en nedläggningshotad industri, kunde diskussioner föras om ersättningsindustri, som nu kommer att etableras med stöd av lokaliseringsmedel och ta över hela den arbetsstyrka som kommer att friställas. Vi har samma problem i norra Uppland, där man tidigare varnat för eventuella nedläggningar någon gång framöver. Där förs samma diskussion.

De åtgärder som är aktuella i Hällekis innebär i och för sig inte att

någon avskedas; man låter den naturliga avgången under en tvåårsperiod verka så att ett 40-tal personer mindre kommer att vara sysselsatta efter de två åren. Det har visserligen inte några verkningar för de berörda individerna, men det har verkningar för kommuner och landstinget. Jag anser det därför angeläget att man redan nu försöker ta initiativ till att skapa en arbetsgrupp, som kan bestå av representanter för länsmyndigheten, kommunen, de anställda och företaget, och att man försöker hålla kontakt med arbetsmarknadsmyndigheterna för diskussion om vad som kan göras i kommunen för att etablera ny sysselsättning som ersättning för detta bortfall. Vi har inte tänkt fly undan det ansvar som är statens och samhällets, men riktar uppmärksamheten på att ansvaret ändå i första hand bör ligga på företaget.

Låt mig sedan gå in på den principfråga som herr Werner tagit upp om förstatligande och samhällelig företagsverksamhet. Min grunduppfattning är att en statlig företagsverksamhet inte är ett självändamål. Den kan vara angelägen för att utveckla viktiga basindustriella områden. Där sysselsättningspolitiska skäl talar för statlig etablering är den nödvändig, likaså inom vissa kapitalkrävande områden, där det kollektiva engagemanget är ytterst viktigt.

Jag kan ge åtskilliga exempel på statlig medverkan inom dessa områden just nu, bl. a. planeringen för ett nytt ämnesstålverk vid NJA liksom de övriga omfattande investeringar i Luleå som tillsammans kommer att kräva flera miljarder kronor. Man kan vidare peka på Svetabs engagemang i fälgfabriken i Luleå, bromsbandsfabriken i Sollefteå, Statsföretags och Uddevallavarvets investeringar i varvet där nere och Statsföretags engagemang inom det petrokemiska området. Dessutom har vi energisektorn: Vattenfalls utbyggnad av kärnkraftverken, vattenkraftsanläggningarna m. m.

Staten har en bevakande skyldighet inom vissa för medborgarna viktiga konsumtionsområden. Till dem hör utan tvivel industrin för byggmaterial. Hur långt man skall gå i fråga om engagemang är en avvägningsfråga. Jag har i interpellationssvaret redovisat några sektorer där staten har ett ägarinflytande, helt eller delvis. Jag vet inte av vilken anledning herr Werner i Tyresö utelämnade Centogruppen — som är statens via Statsföretag och Svetab och som består av snickeriindustrier och industrier för golvbeläggningsmaterial. Vi har också vid sidan av det rent statliga engagemanget inom byggsektorn BPA:s, HSB:s och andra verksamheter.

Jag anser att det är av vikt vid ställningstagandena att beakta att det har varit möjligt att följa verksamheterna och vara säker på ett sådant inflytande att prisutvecklingen kunnat följas och påverkas. Som känt innebär det inte ett stopp för prisförändringar. Kostnadsfaktorer verkar här såväl som inom andra områden.

Herr Werner gjorde en erinran om vad jag som inrikesminister uttalade 1966 om möjligheterna till prisförändringar uppåt. Herr Werner hade också kunnat säga att vi — med den planeringsverksamhet som vi kom överens om och som varit tillämplig på bostadsbyggnadsområdet — hade faktiska prissänkningar inom bostadsproduktionen åren 1968 och 1969. Men som jag sade har kostnadsfaktorer varit av den karaktären att vi

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhäll-
ligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

sedan dess har fått åtskilliga prishöjningar.

Jag anser att det är viktigt att de möjligheter som erbjuder sig i fråga om rationaliserings- och effektivitetsåtgärder tas till vara genom rimliga investeringar i branschen.

Låt mig säga att debatten inom den fackliga politiska arbetarrörelsen under senare år närmast har gått i den riktningen att en vidgad insyn och kontrollmöjlighet ställs i förgrunden i fråga om byggmaterialindustrin, och det är jag övertygad om att herr Lindkvist känner till lika väl som jag. Jag är helt medveten om de uttalanden som herr Lindkvist tidigare nämnde, men jag vill å andra sidan åberopa de kontakter som vi har haft med fackförbunden inom byggområdet. De har också ställt sig bakom och haft förståelse för de uttalanden som gjordes vid socialdemokratiska partikongressen, där det anfördes: Det bör över huvud taget vara möjligt att via delägarskap se till att eventuella monopoltendenser inom byggnadsmaterialområdet förhindras.

Det betyder att intresset är starkt inriktat på möjligheten till inflytande och medverkan i verksamheten, vilket kan åstadkommas genom avtal och ändring av ägarstrukturen. Erfarenheten får nu visa om det avtal som slutits mellan regeringen - som företrädare för en minoritetsandel i Gullhögen och Cementa - svarar mot de anspråk på medverkan inom en viktig del av byggmaterialindustrin som vi har. Det är för övrigt ett avtal som kommer att underställas riksdagen - bli föremål för prövning och debatt i riksdagen - och vi får väl se vad den prövningen och debatten leder till.

Det är ganska intressant att här har åberopats även direktören Iveroth, som mycket riktigt har gjort ett uttalande om det s. k. cementmonopolet, men jag skulle knappast tänka mig att herr Iveroth och herr Lindkvist är på samma linje i fråga om den *principiella* bedömningen av vad cementmonopolet innebär och hur man skulle kunna påverka utvecklingen inom detsamma.

Debatten har som sagt kommit till det stadium där jag för min del anser att de möjligheter som har lagts in i det träffade avtalet nu bör prövas. Jag ser det som inte minst angeläget och värdefullt att de anställdas representanter och företrädare för samhället får tillfälle att närmare delta i utredningen om cementindustrins strukturproblem och påverka händelseförloppet. Det bör ge garantier för en smidigare övergång när omställningen blir nödvändig.

Jag anser att man inte heller bör glömma bort att i det nya företaget, som tills vidare är Cementa och Gullhögen i en samordnad verksamhet, ingår inte enbart representanterna för staten - de två i styrelserna - utan också i vardera styrelsen två representanter för de anställda, tillsammans alltså fyra.

Här har vi således frågan om en inflytande- och medverkansteori som möjliggör att påverka utvecklingen inom en företagssektor. Mot denna teori står - och där skulle jag tänka mig att inte minst herr Iveroth ställer upp - uppfattningen att marknadskrafternas fria spel i ett konkurrenssamhälle är det allena saliggörande. Jag tror inte ögonblick att herr Lindkvist med åberopande av herr Iveroth ansluter sig till en sådan teori. Vi känner nämligen dess verkningar i abrupta nedläggningar av företag

som dukat under i konkurrensen, med arbetslöshet och svårigheter för enskilda och kommuner. Det finns ingen anledning att acceptera en sådan ohämmad utveckling. Samhället bör kunna genom sin medverkan tackla utvecklingsproblemen annorlunda.

Här görs nu ett allvarligt försök. Jag är medveten om att meningarna kan gå isär; från önskemålen om ett längre gående engagemang till låt det vara vad det är. Vad vi förordat är ingen kompromiss mitt emellan utan ett längre gående samhällsengagemang, framför allt avtalsmässigt bundet. Jag tycker att det vore rimligt att man nu accepterar det här arrangemanget; vi får se vad den närmaste framtiden kommer att innebära. Tiden och utvecklingen stannar ju inte med det här. Det är på något sätt ett nytt grepp: styrelserepresentation plus en avtalsmässigt reglerad utveckling inom ett område. Jag tror att här finns möjligheter att på ett verkligt påtagbart sätt bestämma om utvecklingen i vad gäller såväl priser som den öppna konkurrensen, eller kanske jag borde säga den leveransskyldighet med lika villkor för alla parter som är en av förutsättningarna, liksom att vi har möjligheter att följa strukturutvecklingen och skapa en sådan situation för de anställda att vi kan undvika de svårigheter som eljest skulle inträffa.

Herr HYLTANDER (fp):

Herr talman! Industriministern kom i sitt svar in på förhållandena i Hällekis, vars svårigheter väl ingalunda är främmande för industridepartementet och statsrådet Rune Johansson. Eftersom orten är så helt beroende av den industri som nu finns där och det inte har visat sig lätt att få ersättningsindustrier och eftersom industriministern i sitt interpellationssvar har visat en positiv vilja att hjälpa till med detta, skulle jag vilja ställa en kompletterande fråga till honom: Är industriministern beredd att snabbt och praktiskt medverka till att en lämplig och för samhället Hällekis godtagbar ersättningsindustri lokaliseras dit för den händelse att företaget Cementa eller dess efterträdare inte kan lösa den uppgiften? Vill industriministern ge en precisering av det, som jag tolkar innebörden, positiva svar som industriministern gav i sitt tidigare inlägg i debatten?

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag kan på herr Hyltanders fråga svara ja direkt. Det ville jag ange när jag talade om att det kanske är lämpligt att man skapar en arbetsgrupp som följer utvecklingen och tar itu med de problem som en etablering kan komma att innebära.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag har inte särskilt mycket att säga i anslutning till industriministerns senaste inlägg i debatten. Det var mycket klokt av honom att komplettera interpellationssvaret med att säga att det som skall ske i Hällekis inte undantar samhället från ansvar. Man kunde nämligen av svaret utläsa den meningen att det är cementindustrin som skall svara för nyetableringen. Cementindustrin i Hällekis har under så många år hindrat en differentiering av sysselsättningen genom sin

markpolitik att den för länge sedan har mistat den goodwill som måste till för att de anställda skall finna företaget trovärdigt i fråga om sysselsättningen. Därför är det viktigt att industriministern gjorde detta tillägg i debatten.

Det andra som jag vill säga i anslutning till industriministerns senaste inlägg är att debatten inom den fackliga och politiska arbetarrörelsen och debatten på partikongressen ingalunda har uteslutit nödvändigheten av att staten med ett direkt förvärv går in i byggnadsämnesindustrin. Jag har tittat litet på det materialet för jag gissade att vi skulle komma att snudda vid det problemet i denna debatt. Det är överraskande hur många organisationer som har krävt ingripande i form av ett förstatligande av vitala delar av byggnadsämnesindustrin. Jag tror inte att statsrådet Rune Johansson skulle ha fått särskilt dåligt anseende inom arbetarrörelsen, om han nu hade tagit chansen och föreslagit ett förstatligande exempelvis av Gullhögen.

Sedan är det riktigt uppmärksammat av statsrådet Johansson att jag ingalunda befinner mig i partssällskap med verkställande direktören i Industriförbundet, Axel Iveroth. Jag tog upp hans inlägg därför att man inte alldeles bör utesluta möjligheten av att Axel Iveroth någon gång kan säga en mening som är användbar i den politiska debatten. Och faktum är, Rune Johansson, att i den intervju som finns i Dagens Nyheter den 16 oktober 1973 har Iveroth föreslagit förhandskontakter och lagstiftning till förhindrande av en monopolbildning just med utgångspunkt i den försäljning av Gullhögen som skedde till Cementa. När Iveroth någon enstaka gång överraskar oss med att säga någonting vettigt i den politiska debatten, kan man gott få framhålla det, eftersom det är så ovanligt.

När jag tog upp frågan under första debattinlägget om att staten kunde ha satsat på Gullhögen som ett statligt företag och inlett en samverkan med Cementa, ville jag fästa statsrådet Johanssons uppmärksamhet på att det finns ett belägg för en sådan ståndpunkt i det delbetänkande som koncentrationsutredningen lämnade 1970, där man mycket utförligt redogör för de samarbetsmöjligheter som bör finnas mellan de två existerande företagen inom cementindustrin. Jag tänkte att regeringen här hade en anknytningsmöjlighet därför att man med staten som ägare till Gullhögen skulle kunna leva upp till de förväntningar som fanns i koncentrationsutredningen. Där finns ett klart underlag för vad man kan vinna med att på samarbetsnivå behålla båda företagen men i form av ett långtgående samarbete.

Herr talman! Vad jag saknade i statsrådet Johanssons senaste inlägg eller näst senaste inlägg om jag skall vara alldeles korrekt - var att han inte nämnde någonting ytterligare om det beklagansvärda i att informationsflödet till de anställda har uteblivit i samband med fusionen. Jag tycker att detta är ytterligt allvarligt år 1973 med tanke på de lagstiftningsåtgärder som riksdagen har beslutat om, de avtal som har träffats mellan fackföreningar och arbetsgivare och med tanke på det som ligger i tiden att se till att de anställda får en anständig information. Det är beklagligt i en fråga av så stor betydelse när de anställda, såsom skedde i Hällekis, fick läsa i dagstidningarna att deras ort skulle mista sitt cementföretag, vilket var tänkt av det nya storföretaget i en första

planering.

Jag hoppas verkligen -- i detta fall litar jag på statsrådet Johansson -- att man tar upp det här i regeringen. Finns det luckor i lagstiftningen, skall vi se till att de täpps till därför att det minsta de anställda kan fordra är att de får reda på vad som skall ske med det företag i vilket de är anställda.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Rune Johansson säger att hans grunduppfattning är att förstatligande inte är något självändamål. Nåväl, men att från den litet svepande formuleringen slå över till och de facto bidra till att förstärka koncentrationen och monopoliseringen inom den svenska cementindustrin är det ändå ett ganska långt steg. Det är väl avsevärt mer än ett självändamål det handlar om när det gäller att bryta den långt gående monopoliseringen inom en avgörande industrigren här i landet, en industrigren som är av avgörande samhällsintresse.

Jag tycker att samma tvehägsenhet som kännetecknar regeringens handlande när det gäller exempelvis samhällsinflytandet över finansieringen till bostadsbyggandet, samma tvehägsenhet går igen när det gäller att på ett verksamt sätt ingripa inom byggnadsmaterialproduktionen i syfte att bryta monopolföretagens makt på de här områdena. Trots den centrala roll ägandeförhållandena och prispolitiken inom byggnadsmaterialindustrin spelat i den byggnads- och bostadspolitiska debatten under hela efterkrigstiden har regeringen och samhället lämnat det här området praktiskt taget utan avgörande ingripanden. Det ändrar ingenting om vi tar med Centogruppen, som jag glömde.

Industriministern för sin del tror att det räcker i det här fallet med en aktiepost på 5 procent och ett par styrelse- och revisorsposter för att kunna styra företagets framtida planer när det gäller omstrukturering, prisutveckling osv. Omstruktureringen skall enligt överenskommelsen ske under vederbörligt hänsynstagande till de anställda och samhället. Var det vad som skedde från företagets sida när planerna om sammanläggningen började läcka ut? Industriministerns svar på de här frågorna är helt otillfredsställande. Han säger att det är viktigt att företagsledningarna iakttar största möjliga öppenhet gentemot de anställda i frågor som rör företagets förhållanden. Jag vill fråga industriministern: Var det den öppenheten som kom till uttryck i det aktuella fallet? Har de anställda verkligen fått den information och de upplysningar som de har rätt att kräva i sådana här affärer?

Det finns även en annan fråga som jag vill ställa i detta sammanhang: Har staten varit informerad om de aktuella planerna? Den frågan kan naturligtvis inte besvaras förrän det blir klarlagt om industriministern varit en av initiativtagarna till affären, ett påstående som kommer från Eurocs verkställande direktör Sten Lind. Är hans påstående riktigt?

I sitt svar säger industriministern att förhandlingar mellan staten och Euroc har pågått sedan slutet av förra året och att man redan i våras hade nått en principöverenskommelse på flera punkter samtidigt som flera frågor var olösta. Sedan genomfördes affären mellan Cementa och Gullhögens huvudaktieägare. Då säger industriministern att av olika skäl

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhälls-
leligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

ansåg man sig inte kunna avvakta tidpunkten då förhandlingarna med staten skulle slutföras. Vilka var de olika skälen som gjorde att man inte kunde avvakta förhandlingsresultaten?

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! När jag talar om att man inte ansåg sig kunna avvakta menade jag de två parterna, nämligen Industrivärden och Euroc. Jag har sagt i en intervju i Fabriksarbetaren i augusti att det offentliga beskedet kanske kom något tidigare än vi beräknat. Vi hade underhandskontakter, det har jag medgett i ett frågesvar den 8 november i riksdagen. Vi undersökte möjligheterna att finna en konstruktion för avtal som skulle kunna tillgodose de intressen vi finner angelägna. Vi var alltså under- rättade om att det pågick förhandlingar mellan Cementa och Gullhøgen. Vi hade överläggningar med Euroc där vi sade att vi inte reste några invändningar mot en sådan diskussion, under vissa förutsättningar, nämligen en för samhället och därmed för bostadskonsumenter och förbrukarna av cement tillfredsställande insyn i verksamheten. Det är de fasta utgångspunkterna för diskussionerna.

Vi blev också överraskade av de uppgörelser som träffades under sommaren därför att vi räknat med och satt som förutsättning att förhandlingarna skulle ske parallellt och att vi kunnat göra en bedömning av det inflytande som vi kunde tillförsäkrat oss över en samordnad cementindustri.

Det är väl ganska rimligt om vi på sommaren begärde ett uppskov med förhandlingarna till hösten; för att vinna tid, för överväganden och -- eftersom det var val -- för att se om det var vi i den socialdemokratiska regeringen som slutgiltigt skulle träffa ett avtal och slutföra diskussionerna. Om det kunde man inte säga någonting bestämt under sommaren.

Om det finns en säljare och en köpare, så är det väl inte så förfärligt svårt att tänka sig fram till vem som är intresserad av att sälja och vem som i så fall tar upp diskussionerna. Jag har sagt att vi har varit underrättade och inte erinrat mot att man tagit upp diskussioner, men under vissa förutsättningar.

Vad beträffar informationsflödet vill jag säga till herr Lindkvist att jag inte ett ögonblick försvarar att informationen inte lämnades. Jag har bara i mitt interpellationssvar gjort konstaterandet att det inte var Gullhøgens styrelse som fattade beslutet om affären utan majoritetsaktieägaren, Industrivärden. Och vid den tidpunkt då förhandlingarna fördes mellan Cementa och Gullhøgen hade de anställda ingen direkt representation i Cementas styrelse. Jag har varit underrättad om att parterna som träffade uppgörelsen hade för avsikt att göra affären offentlig sedan man ordentligt hade informerat de anställda men att man på grund av ängslan för informationsläckage företog publiceringen tidigare än vad som ursprungligen var avsett.

Sedan skall jag inte säga mycket mer beträffande herr Iveroths engagemang. Det var inte på något sätt överraskande. Det var heller inte överraskande när jag läste direktör Nicolins uppfattning i den här frågan. Det privata näringslivet skulle uppenbarligen gärna se en konkurrens- lagstiftning av amerikanskt snitt, men förmodligen ger den inte så

förfärligt stora möjligheter att verkligen ingripa i monopolens agerande då det gäller priser och annat. Det är möjligt att vi har anledning – jag kommer för min del gärna att biträda önskemål i den vägen – att se över den i Sverige gällande konkurrensbegränsningslagstiftningen. Och då får vi se på vilket sätt vi skulle kunna träffa ett arrangemang som ger större möjligheter att med stöd av lagstiftningen påverka utvecklingen.

Låt mig säga att lagstiftningen i och för sig inte gav oss några möjligheter i det här sammanhanget. Jag svarade i intervjun i Fabriksarbetaren på frågan om vi kunde stoppa köpet ifall det visade sig vara samhällsfarligt. Jag sade: Ja, det kan vi, om parterna vidhåller sitt villkor för affären, nämligen befrielse från realisationsvinstbeskattning. Parterna frånträdde i ett senare beslut under augusti månad detta villkor. Jag nämner det här bara som en upplysning.

Herr Werner har uppehållit sig vid min grundinställning. Jag vill redovisa några områden där ett aktivt samhällsengagemang är utomordentligt intressant, områden där vi har kommit långt. Det är fråga om viktiga basindustriella områden. Det var ju i det sammanhanget som jag ville säga att det är en avvägningsfråga var man skall lägga ner kapital och krafter. Det betyder inte på något sätt att jag underskattar det viktiga område som byggverksamheten utgör. Men jag har ställt mig frågan i vilken omfattning som man skulle kunna påverka kostnadsutvecklingen genom sådana engagemang – eller kanske jag skall säga ytterligare engagemang. De som varit verksamma inom branschen under åtskilliga år har kommit till den uppfattningen att det inte är så enkelt att tackla kostnadsproblemet.

Då kommer jag tillbaka till frågan om inflytande, kontroll och påverkan av utvecklingen inom företagen. Det finns en del – och de är utan tvekan många – som fäster huvudsakliga intresset vid kapitalet/ägandet som grunden för inflytandet i företagen. Ger då inte ett deltagande i styrelserna insyn och kontroll? Frågan har en generell karaktär genom att vi nu i vårt samhälle prövar systemet med styrelsrepresentation för de anställda. Det är inte alltid en lätt uppgift för dem som nu representerar de anställda i styrelserna. Det är en hantering där vi naturligtvis måste skaffa oss mer av erfarenhet och där vi måste ställa större anspråk gentemot företagen. Jag ser det som inte minst viktigt att man på båda sidor bryter ned invanda föreställningar om framför allt kapitalets oinskränkta makt. Mot det ställs ett ökat inflytande för arbetet och hänsynen till samhället.

Kunde man då inte nöjt sig med styrelsrepresentation i det nya Cementa, den representation som jag här har redovisat? Där kommer den gamla naturliga ängslan för monopolföretagens möjligheter in, i synnerhet om det föreligger en sammanflätning av flera byggmateriel- och byggintressen. Det är därför som vi har träffat avtalet om en mycket långtgående reglering på vissa viktiga områden.

Herr Werner har fastnat i den uppfattningen att vi inte skulle kunna bryta ner kapitalets intressen genom avtal och regleringar. För herr Werner tycks uppenbarligen den enda möjligheten vara att vi genom ett väsentligt vidgat ägarinflytande skaffar oss en sådan makt. Jag tror att även den här vägen är framkomlig och att det finns anledning att pröva

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökat samhäll-
ligt engagemang
inom byggnads-
ämnesindustrin*

den. I det sammanhanget menar jag att det inte har någon avgörande betydelse om vi stannar vid 5 procent, eller om vi går till 10 eller upp till 25 procent. I så fall skall vi naturligtvis helt ta över företagen. Är det inte rimligt att man nu ser vilka effekter vi uppnår genom det avtal som nu är träffat? Jag tror att det finns anledning att spara en aning på slutomdomena och inte alltför snabbt säga att det här inte är möjligt.

Jag kan respektera herr Werners uppfattning liksom herr Lindkvists, att vi skulle kunna ha gått längre, men jag har noterat att herr Lindkvist nu finner det acceptabelt med de regler som är avtalsmässigt fastställda. Låt oss pröva dem.

Herr WERNER i Tyresö (vpk):

Herr talman! Hela den här debatten visar att industriministern och jag har i grunden helt skiljaktiga uppfattningar när det gäller att bedöma den allt längre gående monopoliseringen inom en av våra viktigaste basindustrier. Industriministerns tilltro till det kapitalistiska näringslivet är mycket stor. Min bedömning är en helt annan, en bedömning som jag i denna fråga delar med stora grupper inom fackföreningsrörelsen och tydligen också med betydande kretsar inom statsrådets eget parti. Jag tror nämligen inte, statsrådet Rune Johansson, att man bryter ned kapitalets intressen genom minoritetsrepresentation i bolagsstyrelserna. Jag tror inte att man med minoritetsrepresentation på något avgörande sätt ändrar ägarstrukturen inom företagen.

Jag har ställt den här frågan tidigare i dag: Hur tror ni att ni skall klara den nuvarande krisen inom bostadsbyggandet om ni inte är beredda att på allt sätt begränsa den nuvarande utvecklingen inom byggnadsämnes- och byggbranschen, där ju i huvudsak två stora banker sitter i bakgrunden och rycker i snörena? Är inte den här utvecklingen något som oroar en socialdemokratisk industriminister?

Vad har ni gjort för att bryta denna utveckling, som har varit särskilt påtaglig framför allt under den senaste tioårsperioden? Eller är ni helt ointresserade och tror att man löser frågan om medverkandet i den process som pågår med hänvisning till de grunda argumenten om vad som kallas stordriftens fördelar? I det konkreta fallet tar ni ju avstånd från att gå in i Gullhögen på ett avgörande sätt, dvs. från att gå in i det modernaste, rationellaste och mest lönsamma cementföretaget i vårt land och på det sättet medverka till att bryta monopoliseringen.

Jag har under senare tid uppfattat talesmän för regeringen på det sättet att frågan om bostadsbyggandets kris och hyresutvecklingen skulle bli en av de stora frågor som regeringen skulle ta itu med genom att öka det samhälleliga engagemanget och minska utrymmet för de s. k. marknadsekonomiska krafterna. Efter debatten här i dag är jag inte lika övertygad om att det är hela regeringens linje, eftersom tilltron till marknadsekonomin tycks vara mycket väl utvecklad på olika håll. Jag skall avstå från att citera Aftonbladets ledarstick i lördags där man ställde frågan vad slags industriminister Rune Johansson är – det får väl bli en fråga närmast inom den socialdemokratiska familjen att diskutera – men jag beklagar de svar som herr Johansson har lämnat i dag och att man inom regeringen inte är beredd att gå längre än man uppenbarligen är.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag skall inte gå in på den senaste problemställningen. Våra göranden och låtanden i det sammanhanget får självfallet bedömas efter hand. Jag har angivit min principiella uppfattning om avvägningsproblemen i de här sammanhangen. Det pågår en aktivitet, som sträcker sig mycket långt, och alla ansträngningar kommer att göras inom de basindustriella områden som jag har nämnt. Det problem som herr Werner i Tyresö vill att vi nu skulle ta upp till diskussion berör ju hela bostads- och byggmarknadens område. Det är ett mycket vidlyftigt problem, där självfallet byggmaterialindustrin utgör en i och för sig viktig del som dock inte kan anses vara den ensamt avgörande. Vi kommer som jag hoppas att ta upp bostadsfrågan i dess helhet under 1974 för diskussion och åtgärder. Det är en nödvändighet med hänsyn till den utveckling som har förevarit.

Vad vi här haft att bedöma är en enskild fråga om en del av byggnadsmaterialindustrin, där vi har förordat ett längre gående inflytande för samhället. Herr Werner tror inte på möjligheterna för sådana representanter för staten och samhället och för de anställda att göra sig gällande i styrelserna för företagen. Den avtalsmässiga regleringen är ett av incitamenten i det sammanhanget.

Jag vill i samband med detta säga: Låt oss avvakta hur utvecklingen blir innan vi fäller ett slutgiltigt omdöme i frågan. Detta är en av möjligheterna att få samhället engagerat i en verksamhet som är viktig för medborgarna och för landet men som har åtskilliga aspekter utöver dem vi har diskuterat, dvs. de industripolitiska och de strukturella. Man kommer heller inte förbi de omfattande investeringar som ter sig nödvändiga framöver, där en samordning kan ge oss möjligheter att utifrån samhällsekonomiska bedömningar vidta någorlunda vettiga åtgärder.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 8 Ang. fördelningen av anslag för rehabilitering av alkohol- och narkotikamissbrukare

Herr socialministern ASPLING erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Svenssons* i Kungälv (s) den 27 november framställda interpellation, nr 164, dels herr *Hyltanders* (fp) i kammarens protokoll för den 30 november intagna fråga, nr 355, och anförde:

Herr talman! Herr Svensson i Kungälv har i en interpellation frågat om jag är beredd att redogöra för riktlinjerna beträffande statens bidrag till enskilda organisationer som i sitt arbete verkar för rehabilitering av alkohol- och narkotikaskadade personer. Herr Hyltander har i en enkel fråga tagit upp samma ämne. Jag besvarar interpellationen och den enkla frågan i ett sammanhang.

För budgetåret 1973/74 har ställts 3,7 miljoner kronor till socialstyrelsens förfogande för bidrag till sammanslutningar av förutvarande alkoholmissbrukare, till organisationer för stöd och hjälp åt läkemedels-

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. fördelningen
av anslag för reha-
bilitering av alko-
hol- och narkotika-
missbrukare*

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. fördelningen
av anslag för reha-
bilitering av alko-
hol- och narkotika-
missbrukare*

missbrukare samt till andra organisationer som sysslar med rehabilitering av narkotika- och alkoholskadade personer. Bidrag kan även utgå till kommuner.

Av det angivna beloppet har hittills under budgetåret disponerats 1,8 miljoner kronor till omkring 200 sammanslutningar av förutvarande alkoholmissbrukare. Vidare har socialstyrelsen disponerat 1.1 miljoner kronor i bidrag till 13 sammanslutningar för stöd och hjälp åt läkemedelsmissbrukare. Därutöver har socialstyrelsen hittills lämnat bidrag med ca 100 000 kronor till två projekt som avser försök med nya vård- och behandlingsformer. Dessa projekt avser främst alkoholmissbrukare och gäller dels försöksverksamhet med ett vårdkollektiv i anslutning till en enskild vårdanstalt, dels stöd till De kristna samfundens nykterhetsrörelse för RIA-byråverksamheten.

Jag delar uppfattningen att det är angeläget för samhället att ta till vara de frivilliga krafter inom olika organisationer som arbetar för att minska alkoholens och narkotikans skadeverkningar. Av de medel som för angivna ändamål under innevarande budgetår ställts till socialstyrelsens förfogande återstår ca 700 000 kronor, som bl. a. är avsedda till försök med nya vård- och behandlingsformer. Hur dessa medel skall fördelas prövas för närvarande i socialstyrelsen. Enligt vad jag inhämtat kommer styrelsen i detta sammanhang också att pröva möjligheterna till ytterligare stöd för pågående verksamhet hos organisationer som arbetar med rehabilitering av alkohol- och narkotikaskadade.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Först ett tack till socialministern för svaret på min interpellation. Jag noterar att vi har samma grundinställning — socialministern säger ju: "Jag delar uppfattningen att det är angeläget för samhället att ta till vara de frivilliga krafter inom olika organisationer som arbetar för att minska alkoholens och narkotikans skadeverkningar."

Det är nu ett par år sedan vi i socialutskottet började intressera oss för den här frågan på allvar. Första gången var 1971, och 1972 begärde vi förslag från regeringen om ett ytterligare anslag. Vi blev bönhörda på det sättet att det gjordes en uppräknig av anslaget med 600 000 kronor. Det hade hänt en del saker emellan. På hösten 1972 hade det kommit ett belopp av 300 000 kronor, som ställdes till socialstyrelsens förfogande för stöd av olika försök med nya vård- och behandlingsformer för narkotikamissbrukare. Vidare vet vi att det har kommit ett anslag på 300 000 kronor i samband med riksdagsbehandlingen av brottskommisionens betänkande.

Det har alltså gått ett par år, och så kan man konstatera att bara för några dagar sedan avsattes 25 000 kronor till De kristna samfundens nykterhetsrörelse för deras RIA-verksamhet. Det är i stort sett allt vad som materiellt sett har hänt i den här frågan. Däremot har ett par organisationer fått avslag. Pastor Lewi Pethrus' stiftelse för filantropisk verksamhet — ett långt och krångligt namn — har ansökt om 100 000 kronor men fick häromdagen nej till denna ansökan. Blåbandsrörelsen har också sökt om ett anslag -- jag tror att det gällde 100 000 kronor även i det fallet -- vilket har lämnats utan bifall.

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. fördelningen
av anslag för reha-
bilitering av alko-
hol- och narkotika-
missbrukare*

Såvitt jag förstår råder det osäkerhet inom socialstyrelsen om hur man skall fördela dessa anslag. Det finns ju, som socialministern påpekade i sitt svar, ca 700 000 kronor kvar, och socialstyrelsen kommer att "pröva möjligheterna till ytterligare stöd för pågående verksamhet hos organisationer som arbetar med rehabilitering av alkohol- och narkotikaskadade".

Vi är alltså överens om att dessa organisationer gör ett bra arbete och behöver stöd. I detta sammanhang är det naturligtvis inte nödvändigt att ta upp den problematik som det rör sig om, de svårigheter som de alkohol- och narkotikaskadade har. Vi är överens om att vi behöver anlita de frivilliga organisationerna. Jag vill här gärna understryka det litet extra därför att vi ofta i vårt arbete talar om folkrörelserna och deras verksamhet och ofta anlitar dem från samhällets sida. Vi hänvisar till dem, och vi väddar till dem. Det finns organisationer — och framför allt människor — som är djupt engagerade i den här frågan och alltså vill göra en insats. Då tycker jag att man från samhällets sida skall ha denna inställning: Här finns det människor som vill hjälpa till, låt oss ge dem vårt stöd och vår uppskattning. Då upptäcker man dessa svårigheter som tydligen finns på det administrativa planet. Den andra frågan i min interpellation var ju också: "Är statsrådet, om riktlinjerna till socialstyrelsen anses oklara, beredd till ett klargörande?" Jag tror, herr socialminister, att det är absolut nödvändigt, om man skall få loss dessa pengar. Utan ett sådant klarläggande vet tydligen inte socialstyrelsen hur man skall behandla de 700 000 kronor som det är fråga om.

Herr HYLTANDER (fp):

Herr talman! Jag vill tacka socialministern för svaret på min enkla fråga. Anledningen till att den ställts är att det har rått och råder en hel del osäkerhet om hur den aktuella ökningen i årets sociala huvudtitel under rubriken Länkrörelsen m. m. skulle användas.

År 1972 höjdes detta anslag med 300 000 kronor i statsverkspropositionen, och år 1973 höjdes det med 600 000 kronor efter det att man i socialutskottets betänkande nr 5 1972, som riksdagen enhälligt antog, klart hade hänvisat till att anslaget borde uppta även bidrag till frivilliga ideella och kristna organisationers arbete bland alkohol- och narkotikaskadade.

Motionerna 1972:1029, 1012, 226 och 126 — jag skall inte trötta med att referera dem — åberopade de frivilliga ideella och kristna organisationernas arbete bland alkohol- och narkotikaskadade samt yrkade på anslag för ändamålet. Socialutskottets förslag, som sedan antogs av riksdagen, innebar — såsom redogjorts för här — att man begärde en höjning av anslaget utöver den normala höjningen. Av svaret framgår också att man betraktar de 300 000 kronorna som en normal höjning av det gamla Länkanslaget, och 300 000 kronor skulle alltså stå till förfogande i detta sammanhang för frivilliga organisationers arbete.

Nu har man, som också herr Svensson i Kungälv framhållit, tydligen inte riktigt klart för sig hur de här 300 000 kronorna skall användas av socialstyrelsen. Det är just anledningen till att de här frågorna ställts.

Jag ber om ursäkt, herr talman, men det stänker någonting från ovan just här i talarstolen. Jag tror inte att det har med alkoholfrågan att göra,

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. fördelningen
av anslag för reha-
bilitering av alko-
hol- och narkotika-
missbrukare*

utan det måste nog vara litet svagare grejor. Men om jag ryggar något så är det av den anledningen och inte för frågeställningarna.

De kristna samfundens nykterhetsrörelse har, sedan frågan senast var uppe i riksdagen, ytterligare byggt ut RIA-verksamheten. Man har ansökt om anslag ur den här aktuella anslagsdelen på 300 000 kronor, och som statsrådet säger i svaret har man erhållit 25 000 kronor. Om vi besinnar att dessa pengar skall delas ut till de RIA-byråer som är verksamma i landet finner vi att det blir omkring 1 500 kronor per RIA-byrå. Det är ju inte alls i överensstämmelse med intentionerna i de motioner -- herr Svenssons i Kungälv, min egen och de två övriga -- som ligger bakom begäran om uppräknat anslag.

Jag skall inte förlänga debatten genom att redogöra för behovet av frivilliga insatser. Där tycks det ju -- om man tolkar svaret så att säga rätt upp och ner -- som om socialministern delar vår uppfattning om värdet av de insatser som frivilligorganisationerna gör. Det är ovedersägligt att man på detta sätt kan få en dubblerad eller förmerad effekt -- den kan bli mer än dubbelt så stor i vissa sammanhang -- av de anslag som myndigheterna och staten kan ge. Anslagen adderas ju med de personliga insatserna, som ofta går långt utöver vad som skulle motsvaras av de medel som staten ställer till förfogande. Men jag skall som sagt inte gå närmare in på detta utan hänvisar till min motion 1012 år 1972, där vi redogör för arbetet inom DKS och RIA, och till mina inlägg i kammardebatterna 1972 och 1973, då de här frågorna behandlades. Men jag vill ändå, eftersom jag har färskare intryck från det arbete som RIA bedriver i Lidköping och Skövde inom mitt hemlän, Skaraborgs län, säga några få ord om vad som på senare tid hänt där.

Det är ett och ett halvt eller två år sedan detta arbete startade, och det har successivt -- med en som vi tycker god utvecklingstakt -- fått gehör hos de grupper som vi vill nå med denna stödjande hjälpsamhet. Jag vill också påpeka att förhållandet mellan de sociala myndigheterna och RIA-verksamheten är synnerligen gott. Man anser inte att man faller varandra i ämbetet på något sätt, utan RIA-arbetet är ämnat som en uppföljning där samhällets insatser liksom inte verkar på normalt sätt. Vi är alltså fullt överens när det gäller det arbete som skall fullföljas. Även från den läkare som arbetar inom alkoholistvården i Skövde har vi rönt full förståelse för arbetet. Man vill inte på något sätt överta verksamheten och träda in i samhällets nykterhetsvårdande arbete, utan här är det fråga om ett personligt intresse för vederbörande och ett omhändertagande som följer därav. Jag kan här ge ett exempel på vilka resultat detta personliga intresse kan leda till när det gäller människor som tidigare har hört till det alkoholskadade klientelet. I samband med att vi häromdagen fick ta nya lokaler i bruk för denna verksamhet ställde några av dem som tidigare varit alkoholskadade upp och hjälpte till med att ställa i ordning lokalerna, bl. a. med målning och tapetsering. Och vi hade knappast mer än nått och jämt fått beskedet att vi fick disponera lokalerna förrän målnings- och tapetseringsarbetena var klara. Jag kanske på stående fot nu får framföra en inbjudan till socialministern att komma ner till invigningen av de nya lokalerna. Denna är planerad till onsdagen den 19 december kl. 19.00. Välkommen då, herr socialminister, så kan de här

gubbarna — om jag får använda det uttrycket utan någon som helst ringaktande mening i det — kanske säga något om sin uppskattning av att de fick denna kontakt med RIA och hur den medmänsklighet som RIA-arbetet vill förmedla har verkat i detta fall.

Här är tydligen problemet att vi har fått en låsning av de pengar som det gäller. Frågan huruvida det nu rör sig om 200 000 av de 300 000 kronorna, eller om man skall räkna in hela beloppet 700 000 kronor, överlämnar jag till vederbörande i departementet. Jag vill nu bara ställa en följdfråga: Anser socialministern att dessa aktuella pengar som anslaget till Länkrörelsen höjdes med i årets statsverksproposition och som är avsedda för frivilliga organisationers insatser för hjälp åt alkohol- och narkotikaskadade — alltså till RIA-verksamheten och i det arbete som DKS, Lewi Pethrus' stiftelse m. fl. bedriver — är aktuella i detta sammanhang? Är socialministern i så fall beredd att ge socialstyrelsen anvisningar som ger uttryck för denna uppfattning?

Jag ber att få återkomma till denna fråga litet senare.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Herr Svensson i Kungälv nämnde en sak tidigare, som jag här vill säga några ord om ytterligare.

Den filantropiska verksamhet som bedrivs av Lewi Pethrus' stiftelse kostar med nuvarande omfattning sammanlagt 5 à 6 miljoner kronor per år. Av detta belopp insamlas ungefär hälften genom enskilda personers frivilliga gåvor. Det är alltså många människors personliga, ekonomiska uppförfingar som gjort att denna viktiga verksamhet har kunnat bedrivas, och detsamma kan väl sägas om all frivillig verksamhet på detta område. Arbetet kräver enskilda, personliga insatser. Många nergångna personer blir genom den verksamheten rehabiliterade, till nytta både för sig själva och sin omgivning samt inte minst för samhället. Då tycker jag också att det borde vara ett klart samhällsintresse att stödja verksamheten i bl. a. Lewi Pethrus' stiftelse. Men som herr Svensson sade tidigare har stiftelsen sökt ett anslag på 100 000 kronor från bidraget till Länkrörelsen m. m. — och det måste ju anses vara ett rätt blygsamt belopp med hänsyn till arbetets omfattning. Denna ansökan avslogs emellertid. Motiveringen för avslaget var enligt uppgift att bidrag från nämnda anslag inte kunde utgå till stiftelsen enligt Kungl. Maj:ts föreskrifter för dispositionen av anslaget. Jag är förvånad över detta svar, och jag ställer frågan om det finns en annan och mera verklig anledning till avslaget än vad som angivits. Det finns ingen närmare motivering. Socialutskottets betänkande i våras är helt klart på den här punkten. Av detta framgår bl. a. att utskottet biträder Kungl. Maj:ts förslag att från anslaget skall kunna lämnas bidrag även till andra organisationer som sysslar med rehabilitering av narkotika- och alkoholskadade personer än sådana organisationer som hittills erhållit bidrag därför. Socialministern säger också i sitt svar att han delar uppfattningen att det är angeläget för samhället att ta till vara de frivilliga krafter inom olika organisationer som arbetar för att minska alkoholens och narkotikans skadeverkningar.

Jag konstaterar alltså att det enligt utskottets skrivning är helt klart att bidrag skall kunna utgå till de här verksamheterna. Det är min

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. fördelningen
av anslag för reha-
bilitering av alko-
hol- och narkotika-
missbrukare*

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. fördelningen
av anslag för reha-
bilitering av alko-
hol- och narkotika-
missbrukare*

uppfattning att t. ex. LP-stiftelsen helt fyller de krav som kan ställas enligt socialutskottet och riksdagens beslut, och socialministern uttalar sig därvidlag också positivt, men trots detta har alltså LP-stiftelsen fått ett negativt svar, nämligen att bidrag inte kan utgå på grund av Kungl. Maj:ts föreskrifter för disposition av anslaget.

Jag vill ställa frågan: Hur blir det, om LP-stiftelsen kommer med en ny ansökan? Kommer ärendet enligt socialministerns mening att behandlas positivt, eller är föreskrifterna otillfredsställande eller oriktiga på något sätt i det här avseendet? Man kan också fråga sig om det inte skulle behövas en ytterligare höjning av det här anslaget med hänsyn till att det bara är 700 000 kronor kvar och drygt halva budgetåret återstår.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag vill gärna än en gång understryka vad jag framhöll i mitt interpellationssvar, att jag delar uppfattningen att det är angeläget för samhället att ta till vara de frivilliga krafter inom olika organisationer som arbetar på det här mycket viktiga fältet. Det har ju också kommit till uttryck i många olika sammanhang. Inom nykterhetsvården drivs ett 30-tal erkända och enskilda anstalter av stiftelser eller liknande organisationer av ideell natur, och i flera fall finns här förankring hos något religiöst samfund. Anstalternas driftkostnader som för 1973/74 kan uppskattas till ca 50 miljoner kronor betalas helt av statsmedel. Inom den halvöppna och öppna nykterhetsvården förekommer i stor utsträckning medverkan av ideella och andra organisationer. Ett tiotal organisationer driver alkoholpolikliniker med statliga och kommunala bidrag.

Till herr Åkerlind vill jag gärna i sammanhanget säga att Lewi Pethrus' stiftelse för filantropisk verksamhet driver sedan, om jag inte minns fel, 1967 i Järbo ett inackorderingshem för alkoholskadade. Statsbidrag utgår med 75 procent av nettokostnaderna till hemmets drift. I anslutning till hemmet finns också skyddad sysselsättning. Stiftelsen driver också ett konvalescenthem benämnt Strandgården. Kommunal nykterhetsnämnd som sänder alkoholskadade till detta hem får statsbidrag med 75 procent av vårdkostnaderna.

Herr talman! Jag har velat nämna detta som exempel på att samhället stöder den frivilliga verksamhet vi här talar om på flera sätt än genom exempelvis Länkanslaget. Låt mig sedan tillägga att såvitt jag vet så har för budgetåret 1973/74 RIA-verksamheten fått ca 97 000 kronor av socialstyrelsen från anslaget till nykterhetsnämnderna.

Såväl herr Svensson som herr Hyltander och herr Åkerlind har påpekat att det skulle föreligga någon sorts oklarhet beträffande det anslag vi talar om. Jag vill då, herr talman, säga att jag har förvässat mig om att socialstyrelsen i fråga om medelsfördelningen positivt kommer att pröva ansökningar från organisationerna vad beträffar både försöksverksamhet och pågående verksamhet. Jag vill gärna tillägga: Skulle någon oklarhet föreligga kommer jag att tillse att det skapas klarhet på denna punkt.

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Först vill jag säga att jag inte tror att det ligger några dunkla avsikter bakom det förhållandet att det inte blivit såsom vi tänkt

oss. Men det som är problemet – som vi alla underströk i våra inlägg och som socialministern tog upp i slutet av sitt anförande – är att det troligtvis finns oklarheter i regleringsbrevet och på socialstyrelsen om hur man skall behandla dessa frågor. När socialministern till slut säger att han vill skapa klarhet är jag nöjd med det svaret. Jag tror att det är nödvändigt att det sker. Jag slutar med det anförda och sätter min lit till socialministern.

Herr HYLTANDER (fp):

Herr talman! Jag kan instämma i det som Evert Svensson senast sade, att vi litar på Sven Asplings uttalande att det skall skapas klarhet.

Om man läser utskottets betänkande finner man att det inte råder något tvivel om att huvuddelen av de ökade anslagen skall gå till frivilligorganisationerna. Texten i regleringsbrevet innebär däremot en begränsning. Där är kommunerna nämnda först och vidare finns en inskränkning så till vida att anslaget skall användas "främst för narkotikamissbrukare". Det är detta som skapat den här oklarheten, och jag är mycket angelägen om att det hela klaras upp.

Jag hade tänkt ställa en följdfråga, men det kanske är överflödigt, eftersom man kan hoppas att det hela klaras upp innevarande år. I annat fall hade jag velat fråga socialministern om han är villig att se till att en sådan här oklarhet inte finns i statsverkspropositionen nästa budgetår. Jag vill givetvis också instämma i herr Åkerlinds mening att anslaget då bör ökas. Det är också en förutsättning, för som jag sade har synnerligen litet hittills kommit den här vägen, även om statsbidraget via nykterhetsnämnderna i någon mån har förbättrat läget. Men om jag minns rätt har endast två kommuner kommit i fråga via nykterhetsnämnderna, och nu är snart ett tjugotal kommuner aktuella när det gäller DKSN:s frivilliga verksamhet i landet som helhet.

Herr ÅKERLIND (m):

Herr talman! Socialministern bemötte min fråga hur LP-stiftelsen skall kunna få bidrag med att tala om den verksamhet som LP-stiftelsen bedriver i Järbo. Till den verksamheten utgår statsbidrag i annan ordning, som socialministern också sade. Men det var inte till den verksamhet som bedrivs där som LP-stiftelsen begärde bidrag ur anslaget till Länkrörelsen m. m. utan till den övriga mycket omfattande verksamheten. Stiftelsen fick då det mycket negativa svaret att föreskrifterna från Kungl. Maj:t inte medgav att man gav LP-stiftelsen bidrag över detta anslag. Jag tycker att det är högst anmärkningsvärt mot bakgrunden av vad som har sagts av socialutskottet och riksdagen och den positiva syn på de här organisationerna som socialministern har uttalat. Jag tar fasta på socialministerns ord, att reglerna skall överses. Jag förutsätter att LP-stiftelsen efter denna översyn får ett brev från socialstyrelsen med meddelande om att stiftelsen kan söka anslag. Om så inte skulle ske, får vi väl ta upp den här frågan i annat sammanhang.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. fördelningen
av anslag för reha-
bilitering av alko-
hol- och narkotika-
missbrukare*

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. ansvaret för
katastrofer som
orsakas av miss-
skötta damm-
anläggningar, m. m.*

§ 9 Ang. ansvaret för katastrofer som orsakas av misskötta dammanläggningar, m. m.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Jonassons (c) den 16 oktober framställda interpellation, nr 98, till herr civilministern, och anförde:

Herr talman! Herr Jonasson har frågat mig, om jag anser det vara rimligt att samhällsorganen, i första hand länsstyrelserna, påtar sig ett kontrollansvar av dammar eller andra anordningar, som kan ge upphov till omfattande naturkatastrofer om de missköts, och om min principiella syn på hur ersättning till de skadedrabbade vid uppkommen naturkatastrof bör utgå.

Bestämmelserna om dammanläggningar finns i första hand intagna i vattenlagen. Enligt denna får dammbyggnad inte uppföras i vattendrag utan tillstånd av vattendomstol. Domstolens beslut om tillstånd skall innehålla noggranna bestämmelser om byggnadens läge och konstruktion. En särskild granskning av konstruktionen ur katastrofsynpunkt skall göras av krigsskyddsnämnden för kraftanläggningar. Domstolen skall också meddela bestämmelser om vattenhushållningen. Om det inte finns några sådana bestämmelser, skall enligt vattenlagen dammlucka hållas öppen när det behövs till förekommande av skada uppströms eller nedströms. Vid avtappning får inte så mycket vatten på en gång släppas fram att allmän eller enskild rätt sätts i fara. Dammägare är skyldig att underhålla byggnaden så att fara för sådan rätt inte uppstår.

Om någon uppför dammbyggnad utan tillstånd, bryter mot föreskrifter som meddelas i tillståndsbeslut eller eftersätter sin underhållsskyldighet, är han i princip ansvarig för skada som orsakas av detta.

Enligt länsstyrelseinstruktionen åligger det länsstyrelse att ge noggrann akt på länets tillstånd och behov. Länsstyrelsen fullgör redan nu vissa uppgifter i fråga om katastrofberedskapen. Jag vill erinra om att dessa uppgifter kommer att öka enligt den av riksdagen nyligen antagna propositionen om brandlag m. m. Enligt riksdagens beslut skall länsstyrelsen svara för en inventering av katastrofriskerna och för en översiktlig planering av katastrofberedskapen. Denna inventering omfattar även översvämningrisker.

Även om man vid naturkatastrof kan lägga ansvar på en försumlig dammägare, torde detta ur ersättningssynpunkt vara otillräckligt. Jag vill erinra om att regeringen efter översvämningkatastrofen i Värmland i somras beslöt att de som drabbats av egendomsskador och förluster skall hållas skadeslösa.

Herr tredje vice talmannen, som under detta anförande övertog ledningen av kammarans förhandlingar, tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr JONASSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret på interpellationen.

Våra naturtillgångar tas i anspråk på olika sätt. De tekniska framstegen

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. ansvaret för
katastrofer som
orsakas av miss-
skötta damm-
anläggningar, m. m.*

möjliggör detta alltmer. I vissa fall innebär det dock ökade katastrofris-
ker. Enskilda individer kan drabbas till både liv och egendom. En sådan
påminnelse fick vi på sensommaren, när en vattendamm brast ovanför
Sysslebäck. Ett människoliv gick till spillo. Också rätt stora ekonomiska
förluster uppstod genom skador på hus, lösöre och vägar.

Människoliv kan inte ersättas. De ekonomiska skadorna på vägar och
hus klarade staten av, enligt vad jag kan förstå till belåtenhet, och det
gick också snabbt. Löseegendomen ersattes av försäkringsbolagen, även
om de inte var skyldiga att göra detta. Det var inte särskilt många det
gällde i det här fallet. Katastrofen var relativt stor. Men vad skulle
katastrofen ha medfört, om exempelvis Höljesdammen, som ligger
ovanför, hade brustit? Om jag inte minns fel uppgavs att katastrofen då
skulle ha blivit 2 000 gånger större. Hela Klarälvsdalen skulle då ha
sköljts bort. Man förs inte tänka tanken ut. Massvis av människoliv skulle
ha stått på spel och de ekonomiska konsekvenserna skulle ha blivit
hemska.

Vi har emellertid inga garantier för vad som kan inträffa. En bra
kontroll behövs. Det måste fördenskull finnas någon som påtar sig ett
kontrollansvar för så viktiga saker som vattendammar. Då denna fråga var
oklar ställde herr Uno Carlsson i Geijersholm och jag två frågor till
länsstyrelsen i Värmlands län:

1. Hur sker säkerhetskontrollen av dammarna i Klarälvsdalen?

2. Anser länsstyrelsen att denna kontroll är tillfredsställande med
hänsyn till såväl människors trygghet som de ekonomiska värden som står
på spel?

Länsstyrelsen svarade genom landshövdingen med att citera vattenla-
gens 2 kap. 33 §: "Ägare av byggnad i vatten vare, där försummelse i
underhållet kan föranleda fara för allmän eller enskild rätt, pliktig att
underhålla byggnaden så, att sådan fara förebygges." Därmed ansåg
länsstyrelsen att ansvaret för tillsyn och kontroll faller på ägaren av
respektive damm.

Länsstyrelsen hade vidare inhämtat från de större kraftverksrörelserna
i länet att det finns personal som utövar ständig tillsyn över dammarna.
Detta är ju nödvändigt och bra men det räcker inte. En myndighet måste
från samhällets och människornas synpunkt ha en övergripande kontroll
enligt min mening. Jordbruksministern har i svaret pekat på att
länsstyrelsen skall ha denna övergripande kontroll och att detta framgår
än klarare av den nya brandlag som riksdagen nyligen har tagit.

Jag är helt nöjd med jordbruksministerns svar. Det klarlägger vad
många har funderat över men inte fått något bestämt svar på. Det
viktigaste är att människorna kan känna trygghet. Då måste någon
sambällig myndighet utöva en övergripande kontroll.

I interpellationen har jag vidare tagit upp frågan om vem som skall stå
för ersättningen vid eventuellt uppkomna skador vid katastrof. Jord-
bruksministern har hänvisat till att staten klarade av detta vid Syssle-
bäckskatastrofen. Ja, det är riktigt, och på den punkten har jag, som jag
redan har sagt, ingen kritik mot regeringen. Men rent principiellt måste
denna fråga klaras ut på sikt. Enligt min mening måste de kraftverksföre-
tag som byggt dammarna och tagit vattnet i anspråk själva eller genom

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. ansvaret för
katastrofer som
orsakas av miss-
skötta damm-
anläggningar, m. m.*

försäkring stå för eventuella skador, annars är människor mer eller mindre hänvisade till statens goda vilja och möjligheter att hjälpa dem. Det gick bra den här gången. Det fanns elaka tungor som sade: Det var tur att katastrofen kom strax före valet. Jag skall inte insinuera något sådant.

Ingen hade något emot att de som fick vidkännas förluster fick ersättning. Frågan är om skattebetalarna skall stå för kostnaderna för skadorna eller om de som har byggt dammarna skall göra det.

I Sysslebäck åtog sig staten och försäkringsbolagen frivilligt att svara för kostnaderna. Den stora frågeställningen är: Hade det gått lika bra om katastrofen hade varit mångdubbelt större? Vad jag tycker är viktigast är den förebyggande kontrollen. Men ersättningsfrågan måste vara klarlagd för människorna. Det är kanske för mycket begärt att få ett svar av en nybliven jordbruksminister, men det är en viktig fråga som måste lösas.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Herr Jonassons interpellation är uppspaltad i två frågor. Den ena, som rör kontrollansvaret för bl. a. dammanläggningar, har jordbruksministern lämnat ett fullödigt svar på och hänvisat till vad som sägs i den av riksdagen antagna brandlagen. Den andra delen av interpellationen avser ersättningsfrågan till de skadedrabbade. Både i interpellationen, i jordbruksministerns svar och i herr Jonassons anförande här återopas översvämningskatastrofen i Värmland under den gångna sommaren, närmare bestämt i Näckådalen i Sysslebäck.

Jag vill gärna instämma i interpellantens omdöme att regeringen gjorde en berömvärd snabb insats. Men det som inträffade i Näckådalen natten till den 21 juli i år gör att vi kanske ändå bör överväga mera permanenta åtgärder som skydd mot naturkatastrofer. Vad som hände i norra Värmland den natten pochar på mer permanenta lösningar för framtiden.

Nu, exakt fem månader senare, är faktiskt skadorna i själva Näckådalen, i varje fall vad gäller de materiella skadorna, i stort sett reglerade. Men enligt vad vi i dag kan läsa i ett reportage i Dagens Nyheter med rubriken "Sysslebäck blir aldrig som före katastrofen" finns det fortfarande skador kvar i landskapet, och ännu är det väl oklart vem som skall svara för kostnaden när det gäller att reparera alla fula sår ute i markerna. Därför menar jag att man borde få till stånd ett mera permanent system som trädde i kraft vid sådana här tillfällen.

Här gick regeringen in och reglerade skadorna som uppstod i den mest utsatta delen av dalgången, men kvar står en del enskilda fall som ännu inte har skadereglerats. Det finns bl. a. ett fall 500 meter söder om den egentliga katastrofplatsen, där skador för uppskattningsvis 16 000 kronor uppstod, och där ännu ingen ersättning har utgått. Flera sådana fall finns, bl. a. i Likenäs och på andra platser utanför själva Näckåån, där enskilda fastigheter fått skador utan att ha blivit berörda av den stora insats som gjordes från regeringen på själva katastrofplatsen.

Det är allmänt omvitnat, vilket herr Jonasson också var inne på, att här skedde en berömvärd och snabb insats från den fungerande sommarregeringen. Sluträkningen som presenterades löd på i runt tal 1,3 miljoner kronor, varav 480 000 kronor utgör ersättning till de katastrof-

drabbade.

Eftersom vi aldrig hundra procentigt kan gardera oss för naturkatastrofer av det här slaget, oavsett skötsel och kontrollansvar för dammanläggningar, borde det — som jag ser det — byggas upp någon form av försäkringsskydd. Jag tror därför att det vore klokt att titta litet närmare på de bestämmelser som gäller i vårt grannland Norge rörande skydd vid naturkatastrofer. Norge har nämligen sedan 1961 en lag om ersättning för naturkatastrofer som inte bara innehåller bestämmelser om ersättning utan även vissa föreskrifter om förebyggande åtgärder.

Jag tror, herr talman, att det vore av ett visst värde att ta del av hur det norska skyddet fungerar, därför att vi kan ju inte utgå ifrån att vi för all framtid har en regering som ingriper på ett så snabbt och effektivt sätt som skedde i fallet Näckådalén.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! För att inga missförstånd skall uppstå vill jag säga, att en ägare till en dammanläggning som inte underhåller den är skadeståndsskyldig i händelse av att det inträffar någonting. Men i en sådan här katastrofsituation går också samhället in och skyddar de enskilda.

Såvitt jag förstår går det inte att i förväg generellt fastställa bestämmelser för hur man skall klara alla sådana här situationer, utan man får göra som vi gjort här och handla från fall till fall samt iaktta de speciella omständigheter som kan gälla just vid det tillfälle det kan vara fråga om. Men om dammägaren har försummat sig är han givetvis skadeståndsskyldig.

Herr JONASSON (c):

Herr talman! Det sista som jordbruksministern var inne på, att ägaren är skadeståndsskyldig för en damm, är naturligtvis riktigt. Men om man tänker sig att ägaren genom sin damm kanske åstadkommer en så stor skada att det knappast är möjligt att ge de skadedrabbade full ersättning, måste det kunna ordnas med en försäkring eller någonting annat. Det är väl den frågan som ännu är olöst.

Det har ju vid flera tillfällen hänt att staten har gått in och täckt förlusterna. Det är givet, att jag inte har någonting emot att staten täcker förlusterna för människor som drabbas hårt eller har fått det besvärligt när ingen annan ersätter. Det kan komma sådana situationer, om inte detta regleras och blir klarlagt, där många inte skulle få sin ersättningsfråga ordnad. Gunnar Olsson var inne på den frågan och jag känner också till en del andra exempel. De har inte haft särskilt stor omfattning generellt sett, men för den enskilde individen kan det betyda mycket.

Det är ändå nödvändigt att den här frågan klarläggs i händelse av framtida olyckor.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. ansvaret för
katastrofer som
orsakas av miss-
skötta damm-
anläggningar, m. m.*

Måndagen den
10 december 1973

*Om framläggande
av begärt förslag
till ett norrländskt
skogsvårdsprogram*

§ 10 Om framläggande av begärt förslag till ett norrländskt skogsvårdsprogram

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Peterssons i Gäddvik (m) den 16 oktober framställda interpellation, nr 120, till herr jordbruksministern Bengtsson, och anförde:

Herr talman! Herr Petersson i Gäddvik har frågat när jag ämnar villfara riksdagens beslut från år 1972 om att förelägga 1973 års riksdag förslag till ett norrländskt skogsvårdsprogram.

Det skogsvårdsprogram som herr Petersson avser behandlades i Kungl. Maj:ts proposition om regional utveckling och hushållning med mark och vatten som förelades 1972 års riksdag. I propositionen framhölls därvid bl. a. att det är angeläget att genom fortsatt statligt stöd förbättra möjligheterna för en intensivare skogsvård i de fyra nordligaste länen. Vidare anmälades avsikten att återkomma i ärendet i samband med prövningen av skogspolitiska utredningens förslag.

I 1973 års statsverksproposition anmälde dåvarande chefen för jordbruksdepartementet bl. a. sin avsikt att om möjligt redovisa sina överväganden rörande skogspolitiska utredningens förslag och ett norrländskt skogsvårdsprogram för 1973 års riksdag. Skogspolitiska utredningen överlämnade sina förslag i mars detta år. Utredningen lade dock inte fram något konkret förslag om stöd till skogsbruket i norra Sverige. Regeringen ansåg att skogspolitiska utredningens förslag inte kunde ligga till grund för skogspolitikens utformning. Sakkunniga har därför tillkallats för att utreda vissa frågor inom skogspolitiken.

Frågan om en intensifiering av skogsvården i Norrland är enligt min mening betydelsefull inte bara för sysselsättningen i glesbygden utan också för skogsindustrins långsiktiga råvaruförsörjning. Inom jordbruksdepartementet pågår därför arbete med förslag om åtgärder för intensifiering av skogsvården i norra Sverige, och regeringen har för avsikt att vid vårriksdagen 1974 lägga fram proposition i ämnet.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! Herr Petersson i Gäddvik är på grund av flygförsening förhindrad att ta emot svaret, för vilket jag ber att å hans vägnar få framföra ett tack till jordbruksministern.

Statsrådet säger att arbetet pågår och att vi kan vänta förslag om åtgärder 1974. Det är ett positivt svar, även om det hade varit bättre om förslaget kunnat läggas fram till 1973 års riksdag, vilket riksdagen begärde förra året. Statsrådet Lundkvist är ny i det här departementet och kanske inte i första hand ansvarig för fördröjningen.

Vi vet att det råder undersysselsättning i Norrlandslänet. Det har uppmärksamats av regering och riksdag i olika sammanhang. Åtskilliga utredningar har företagits för att råda bot på de problemen. En av de utredningar som kan få betydelse är den som företogs av virkesmarknadens parter inom industriområdet Ljungan och norrut och som gällde ökad virkesproduktion. Den utredningen har många gånger återopats av flera länsstyrelser i Norrlandslänet, som hävdar angelägenheten av att vi får till stånd en intensifierad skogsvård. Åtskilliga åtgärder är erforderliga

här; gödsling av fast mark, gödsling och dikning av torvmark, intensifierade röjningar och skogsodling, igenplantering av nedlagd åkermark, snabbare avveckling av gammal skog med låg tillväxt, m. m.

Till skillnad från många andra åtgärder gäller skogsvården ofta den direkta glesbygden. En ökad och intensifierad skogsvård skulle kunna ge åtskilliga arbetstillfällen för dem som bor där. Det måste vara av betydande värde att ge ökade möjligheter åt dessa människor att få sysselsättning i hembygden: -- --

En bättre skogsvård ger förutsättningar för ökad skogsproduktion och det kan i sin tur öka exporten av trävaror i olika förädlingsstadier.

Allt det här pekar på att ett norrländskt skogsvårdsprogram skulle vara av stor betydelse ur samhällsekonomisk synpunkt. Den utredning som jag nämnde nyss har kommit till resultatet att ett sådant program skulle sysselsätta ungefär 1 400 människor per år och den ökade avverkning som skulle kunna bli följden ytterligare 2 500, alltså ungefär 4 000 årsarbetstillfällen. Och jag har fått uppgift om att siffrorna kan komma att öka. Bl. a. räknar man i Norrbotten med att ökad skogsvård, ökade uttag, ökade transporter och en ökad förädlingsverksamhet skulle kunna ge ungefär 2 000 människor arbete där varje år.

Jag tackar alltså på herr Peterssons vägnar för svaret. Jag konstaterar att det är i och för sig positivt, men det hade väl varit bättre om vi fått fram det här programmet 1973. Jag vill inte insinuera att dröjsmålet direkt beror på det förhållandet att det var oppositionen som beställde programmet. Vid votering här i kammaren röstade ju socialdemokraterna emot förslaget. Jag tar i stället mera fasta på jordbruksministerns upplysning att arbetet pågår och att vi kan räkna med att programmet färdigställs.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Jag vill gärna ha sagt att fördröjningen inte beror på något slags ointresse hos min föregångare i ämbetet. Det var bara på det sättet att vi inte fick fram något förslag från den utredning som arbetade med dessa frågor. Här är det ju fråga om att ta hänsyn till rätt många ting om vi skall kunna göra upp ett program som får den effekt i olika avseenden som vi förmodligen är överens om att vi önskar. Jag tänker då inte bara på försörjningen med råvara utan också på sysselsättningen inom skogsbruket och den regionalpolitiska målsättning vi har för norra delen av landet. Åtgärderna måste förberedas och samordnas på ett ordentligt sätt, och det är anledningen till att propositionen kommer först under nästa vår.

Herr WINBERG (m):

Herr talman! Det är väl alldeles klart att socialdemokraterna var mindre intresserade av det här programmet, när vi tog ställning för ungefär ett år sedan. Jag hänvisar till vad som anfördes i den socialdemokratiska reservationen till inrikesutskottets betänkande, nämligen att det då inte fanns anledning att på skogsvårdsområdet påkalla åtgärder av det slag som begärdes i de aktuella motionerna. Samtliga oppositionspartier sade däremot att frågorna ägde en trängande aktualitet

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om framläggande
av begärt förslag
till ett norrländskt
skogsvårdsprogram*

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. den projek-
terade vägen
Kiruna—Narvik*

och att programmet därför borde komma fram redan till 1973 års riksdag.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Nej, vi var inom socialdemokratin redan tidigt överens om vikten av de här åtgärderna. Som jag säger i mitt svar, redovisades ju de här tankegångarna i en proposition redan hösten 1972. Men vad vi är utomordentligt intresserade av är att inte göra något improviserat. Vi skall göra någonting som är ordentligt genomtänkt och samordnat med övriga åtgärder till förmån för sysselsättning, regionalpolitik och skogs-vård.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 11 Ang. den projekterade vägen Kiruna—Narvik

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Nilssons i Agnäs (m) den 1 november framställda interpellation, nr 143, till herr jordbruksministern Bengtsson, och anförde:

Herr talman! Herr Nilsson i Agnäs har frågat dels vilken syn jag har på den internationella expertisens betänkligheter mot byggande av vägen Kiruna—Narvik, dels om jag anser att vägbygget är så nödvändigt för Kirunabornas rekreatiönsbehov att inte en användning av malmбанan, eventuellt i utbyggt skick, kan vara ett fullgott alternativ.

Vägverkets framställning om intrång i Abisko nationalpark med anledning av den projekterade vägen mellan Kiruna och Narvik har ännu inte inkommit till jordbruksdepartementet. Ärendet skall därefter remiss-behandlas.

Jag vill avvakta resultatet av remissbehandlingen innan jag tar ställning till frågan.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Jag tackar jordbruksministern för svaret.

Det säger egentligen ingenting utöver ett formellt meddelande att statsrådet i sitt ämbete måste avvakta ärendets remissbehandling, och detta är begripligt för alla. Jag för min del anser, att hans svar inte är nöjaktigt. Min fråga ger statsrådet möjlighet att lämna sin principiella syn på ingrepp i nationalparker. Han måste vara oförhindrad att deklarerat sin uppfattning om den internationella expertisens betänkligheter mot vägbyggnader i fredade områden. Detta är ju inte i första hand en vanlig vägfråga utan ett betydelsefullt led i en utveckling, som tycks äventyra våra nationalparker framtid.

Om brofrågan i Sydsverige är det ett stort rabalder i dag. Vi måste redan nu försöka rikta uppmärksamheten mot vad som hotar Abisko nationalpark. Det finns en mängd människor i vårt land som väntar att få veta vad den högste företrädaren för miljö- och naturvård i vårt land har att säga.

Det har olyckligtvis blivit för långt mellan beslutsfattare och vanligt

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. den projek-
terade vägen
Kiruna—Narvik*

folk i vårt land. Proceduren i en mängd samhällsbeslut måste ändras till större öppenhet och förhandssamtal, som ger människor en känsla av att få vara med och forma sin miljö och som också ger dem möjlighet därtill och inte bara en känsla. Alla ideella föreningar och enskilda som egentligen strängt taget har drivit fram naturvårds- och miljöskyddslagarna, som också är första anledningen till att naturvårdsverket och andra organ finns, får inte i dag känna sig överspelade. Svenska naturskyddsföreningen har, för att ta ett exempel, flera medlemmar nu än någonsin förr. Miljövårdsgrupper finns överallt, och dessa människor bör få vara med i planeringen. Proceduren måste börja på ett annat sätt, börja hos dem innan man t. ex. sätter i gång kostsamma projekt i syfte att bygga en väg genom en nationalpark.

Här kommer då jordbruksministern och talar korrekt och riktigt, på sitt sätt, om att intrånget ännu inte föranlett framställningar från vägverket. Det är klart att det är sant, men de flesta som är engagerade i naturvård väntar att höra att man inte ens skall förutsätta ett intrång i en nationalpark. Det har skett en rad övergrepp i de svenska nationalparkerna. Från början skapades ju dessa för att svenskt landskap av olika prägel skulle kunna bevara sin ursprungliga särart. En gång betraktades riksdagsbeslut om nationalparker som en garanti för att de berörda områdena för all framtid skulle vara skyddade mot ingrepp från människans sida. Det fanns en allmän tillfredsställelse över att kommande släkten skulle få uppleva orörd svensk natur och att den fauna, som i övriga delar av landet utrotats, skulle kunna skyddas och överleva.

Utvecklingen har emellertid visat att nationalparkerna inte kunnat skyddas. Sålunda har, för att ta ett exempel, Stora Sjöfallets nationalpark gång på gång utsatts för vandalism. Trots starka protester, framförda bl. a. i riksdagen, har ingrepp tillåtits i form av dämningar i sjöarna, vägbyggen, kraftledningsgator, grustäkter och bebyggelse. Jag vill påstå att Stora Sjöfallet är spolerat, om man tänker på idén med nationalpark. Det är en tragisk utveckling, och den får inte upprepas.

Det är därför jag ställt min interpellation, inte för att få höra att när vägverket kommer in med en ansökan skall denna remissbehandlas och sedan får vi ta ställning. Jag vet att detta är riktigt, och vi kommer säkerligen även i riksdagen att få ta ställning. Men många människor har en känsla av att det är så mycket gjort och att så mycket pengar lagts ned att hela frågan egentligen är ett fullbordat faktum. Om jag erinrar mig rätt var det 1970 i april som statsminister Palme vid ett besök i Kiruna plötsligt sade, att den här vägen skulle byggas. Det blev en chock för samer och en mängd andra människor. Tre dagar före valet 1973 sade en framträdande man i Kiruna — ledaren för det största partiet där — ”vi skall bygga den här vägen”. Han sade det precis som om det var ett faktum. När man talar så, är det klart att jag blir orolig och inte vill vänta tills — kanske nästa år — det kommer en proposition om saken.

Statsrådets företrädare i departementet ledde ju fjolårets miljökonferens på ett sätt som väckte beundran. Under denna betonades vikten av att våra ytterst få vildmarker och mycket unika naturområden och regioner med sällsynt och utrotningshotad fauna på allt sätt måste skyddas. Sverige som världsländ rönte stor uppmärksamhet och rön det

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. den projek-
terade vägen
Kiruna-Narvik*

alltfort. Inom våra gränser finns något av det bästa som Europa har kvar av ursprunglig natur. Det förefaller mig sällsamt att man under och efter konferensen hela tiden arbetat för att ytterligare fördärva ett känsligt område, som om det gällt en vanlig vägfråga. Jag hoppas att statsrådet Lundkvist ytterligare ser på dessa förhållanden och med stor uppmärksamhet följer vad som planeras.

Närmaste anledningen till att jag interPELLERADE just nu är några artiklar som jag under hösten läst i pressen, t. ex. i Svenska Dagbladet för den 17 oktober. Där belyser Kai Curry-Lindahl frågan ur naturvårdarnas synvinkel. Han säger bl. a.: "För den som inte är insatt i Abiskoområdets unika värden förefaller kanske en motorväg utgöra en bagatell. Vad är det då som står på spel? Som ovan nämnts har hela landskapskomplexet kring Torneträsk genom sin orördhet och de 70-åriga naturvetenskapliga forskningsinsatser som där utförts få motsvarigheter i världen. Detta var ett av skälen till att Abiskotrakten av FN:s miljövårdskonferens i Stockholm 1972 särskilt rekommenderades som ett av tio referensområden ingående i ett glest nät av mätstationer över hela världen 'så långt från alla föroreningar som möjligt för att registrera långsiktiga förändringar'."

Och där skall alltså en väg dragas precis som om det vore en vanlig väg. Jag vill passa på detta tillfälle att säga att naturvårdsverket ägnar denna debatt litet uppmärksamhet.

En rad ställningstaganden från naturvårdsverkets sida har förvånat mig och många andra. Man kan inte få annat intryck än att verket och de organ som samarbetar med det är mycket undfallande då det gäller projekt som man av olika anledning vill sätta i gång med i nationalparkerna. Det betraktas i dag som oundvikligt, och det läggs ned stora pengar i projekteringen.

Jag vill på detta sätt framföra mitt och många andras invändningar och betänkligheter. Jag citerar ett stycke till ur samma artikel, jag tror det är nyttigt att den få ge eko här: "Efter det att alla våra fjällandskap utsatts för en hård exploatering har turen nu kommit till Torneträskområdet och Abisko nationalpark. En bilväg, avsedd för höga hastigheter och därför försedd med breda vägrenar projekteras längs Torneträsk och genom Abisko nationalpark för att förbinda Kiruna med Narvik. Det betyder ett ingrepp som kan få förödande konsekvenser för ett av Nordens få kvarvarande orörda ekosystem och referensområden samt för den naturvetenskapliga forskning som bedrivits där — — —."

Sådana här saker kan man naturligtvis ha olika uppfattningar om. De är ändå så pass allvarliga att de bör komma in i bilden redan nu.

Det är intressant att FN:s miljövårdskonferens räknar med detta område bland de områden där det verkligen finns ren luft och där forskning kan bedrivas som på få ställen i världen.

Vetenskapsakademien har lagt ned inte mindre än 3 miljoner kronor på en forskningsstation vid Abisko. Jag tycker att i det läget skulle man helt enkelt inte kunna planera för en väg. Jag anser för min del att om man måste ha en kommunikationsled, vore det naturligt att järnvägsspåret fördubblades, om det inte räcker till. Man har sagt från Kiruna att persontrafiken gör sådant inträng på malmбанan att det blir svårt om vi

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. den projek-
terade vägen
Kiruna - Narvik*

skall fortsätta att frakta malm. Järnvägen är i alla fall mindre farlig ur miljöskyddssynpunkt, och så finns den redan där. En elektrifierad järnvägslinje med ytterligare ett spår kan vi acceptera. Den betyder inte luftförorening på något sätt. Det gör däremot en väg. Särskilt nu när vi fått dagens läge i fråga om drivmedel förefaller vägbygget helt orimligt.

Jag är medveten om att det är svårt för jordbruksministern att ta upp en detalj här. Många väntar dock att han som högsta företrädare för miljövärden snart skall se på frågan om nationalparkerna och allvarligt överväga om det inte bör vara slut med ingreppen där. Det finns ingenting som rättfärdigar ingrepp i nationalparker. Kommande generationer kommer att döma oss hårt för det vi redan har gjort.

Till slut några ord om samerna. Jag lärde redan som ung känna en del saker, och jag har under resor och vandringar i fjällen och under militärtjänstgöring i Karesuando och andra platser lärt mig älska och tycka om det folket. Jag tycker det är upprörande att samerna aldrig frågats till råds från början.

Somliga kan säga: De har väl aldrig ägt landet. Men det har i varje fall sedan urminnes varit deras hem. Innan ett företag i stil med det som nu håller på att ske projekteras, innan någon bearbetning sker, borde man först fråga samebyarna. Det har inte gjorts.

Det borde vara tillfälle på samernas landsmöten att resonera om sådana här frågor, så att de fick ge sin syn på saken. Det är tråkigt att det bara skall komma i efterhand och då i form av vad man kallar kverulans. Man har öppnat gruvor, byggt och invigt järnvägar, projekterat och byggt vägar, dragit kraftledningar och byggt dammar, och samerna anser själva att de inte får vara med från början och ge sin syn på saken. Det kan hända, som somliga påstår, att de överdriver, men jag har den uppfattningen att deras beskrivning är ganska riktig.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Herr Nilsson i Agnäs ville höra min principiella syn på hur man skall behandla nationalparkerna. Självklart är min principiella syn att man skall iakttaga all den försiktighet som över huvud taget är möjlig för att skydda våra nationalparker.

I vårt land har vi under de senare åren också gjort åtskilligt för att skapa ett bättre skydd för områden som är värdefulla ur naturvårdssynpunkt. Jag tänker bl. a. på de riktlinjer riksdagen tog hösten 1972 i anslutning till den fysiska riksplaneringen. Vi ansåg att inte minst fjällregionerna är så utomordentligt intressanta att de fick komma med redan i den första omgången i de riktlinjer vi tog, för kusterna, älvdalarna och fjällregionerna.

Sedan säger herr Nilsson i Agnäs att naturvårdsverket har visat undfallenhet och inte agerat i dessa frågor.

Det är ändå så att naturvårdsverket tog initiativet till den arbetsgrupp som har haft att diskutera den här vägdragningen. I den gruppen sitter representanter för länsstyrelsen, domänverket, Kiruna kommun, Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, Svenska turistföreningen och naturvårdsverket. Dessutom har naturvårdsverket ännu inte tagit ställning i sak.

Måndagen den
10 december 1973

Om skydd för insjöar mot miljöfarliga sprängningsexperiment

Herr Nilsson i Agnäs säger vidare att han trots allt hade väntat sig att jag skulle träda fram och ha en ståndpunkt i sakfrågan. Han menar att vi bör lyssna mera på vad eventuellt intresserade kan ha för synpunkter i dessa frågor. Det hänger inte ihop riktigt. Om jag verkligen skall få tillfälle att lyssna på alla berörda parter stämmer det bättre överens med detta krav att jag gör som jag sade i svaret, nämligen avvaktar remissbehandlingen innan jag tar ställning till frågan. Det är vid remissbehandlingen alla de olika intressen som herr Nilsson talar för får möjlighet att säga sin mening. Sedan får riksdagen också tillfälle att ta ställning, därför att de här frågorna inte kan avgöras utan riksdagens hörande.

Herr NILSSON i Agnäs (m):

Herr talman! Det talas om att vi har gjort mer än andra på detta område. Vi har så sent som år 1972 vid riksplaneringen dragit upp riktlinjer för fjällområdena, och det är på sätt och vis riktigt. Men när vi lagstiftade om nationalparker för 50–60 år sedan och när beslut om nya områden senare har fattats, har det varit heliga riktlinjer som dragits upp. Det har dock visat sig att man inte har följt dem. Vi fruktar att man börjar jämka på riktlinjerna från år 1972 och senare, när det visar sig att ekonomiska och vissa andra intressen kommer in i bilden.

När det gäller just detta fall väntar jordbruksministern på att en procedur skall ha sin gång, och så småningom skall vi och han ta ställning. Men om det finns en lag som säger att nationalparker i Sverige är fredade och inte får röras, så bör man redan på det stadium då det blir tal om en väg säga: Det är helt otänkbart att dra en väg genom en nationalpark eller att bygga en damm där. Det är min syn på saken. De samtal jag efterlyste skulle ske med de människor som har denna uppfattning, och det blir fler och fler i landet som är ivrigt engagerade och kanske skulle vilja ha stora samtalsmöten i det läget. Då kanske vi skulle slippa lägga ner 3 miljoner kronor på projektering av en väg, som kanske ur naturvårdssynpunkt trots allt inte får komma till stånd.

Det kommer mig att tänka på Vindelälven. Det sades då att 19 miljoner kronor nedlagts för projekteringen och att man därför måste bygga ut älven. Nu blev det inte så. Exemplet är inte riktigt adekvat men liknar ändå detta på ett sätt.

När man i framtiden vill "bryta lagar", borde man sträva efter en bredare debatt innan man följer den här beskrivna planeringsgången, exempelvis när det gäller vägar.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 12 Om skydd för insjöar mot miljöfarliga sprängningsexperiment

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöll ordet för att besvara herr Jonassons (c) den 20 november framställda interpellation, nr 161, och anförde:

Herr talman! Herr Jonasson har frågat om jag är beredd att vidtaga

Måndagen den
10 december 1973*Om skydd för insjöar mot miljöfarliga sprängningsexperiment*

åtgärder för att skydda svenska insjöar mot miljöfarliga sprängningsexperiment.

Av bestämmelserna i vattenlagen framgår att sådan sprängning i vattenområde som förändrar vattnets djup eller läge likställs med åtgärder som innebär byggande i vatten. Vattendomstolens prövning erfordras, om det föreligger sannolika skäl att allmän eller enskild rätt förnärmars genom byggande i vatten. Detta torde otvivelaktigt vara fallet t. ex. i fråga om en undervattenssprängning som medför att fisk dödas inom ett större område.

Medför undervattenssprängning risk för miljöstörning som inte är av helt tillfällig natur, är också miljöskyddslagen tillämplig. Koncessionsnämnden kan då i tillämpliga fall utfärda förbud eller föreskriva vissa försiktighetsåtgärder. Dessutom kan sakägare väcka talan vid fastighetsdomstol.

Några åtgärder från min sida synes därför inte vara påkallade.

Herr JONASSON (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka jordbruksministern för svaret på min interpellation.

Försvarets forskningsanstalt förberedde i somras försökssprängningar i Vänern efter ett ovanligt stort jordskalv som inträffade den 11 april. FOA ville närmare klarlägga varifrån skallet kom, på vilket djup det skedde osv., men ville också förfina sina mätmetoder. Provsprängningen skulle ha ägt rum norr om Djurö fyr under tiden den 19–21 september.

På 50 meters djup skulle marina minor bringas detonera med en sprängverkan på 5 000 kg.

Man kan väl förstå att FOA vill och behöver utföra provsprängningar. Men man måste också förstå yrkesfiskarna i Vänern som reagerade kraftigt mot sprängningsförsöken. De blev mycket oroade och ville på allt sätt söka stoppa sprängningarna. I första hand gällde deras farhågor skadorna på fisken, men det gällde givetvis även vattnet och miljön.

Säkerhetsavståndet för badande var angivet till 5 km, för fartyg ca 1 km. Inom 1,5 km radie skulle troligen fisken dö. Inom 2–4 km radie skulle den bli bedövd, kanske skadad. Detta innebär givetvis stora förluster för fiskarna. Den 7 september lämnade FOA en information om sprängningen. Efter starka protester lät FOA genom ett TT-telegram meddela att sprängningarna uppskjutits till tidigast våren 1974. Detta av tekniska skäl. Vänerns fiskareförbund fick i ett svar från naturvårdsverket klarlagt att dylika sprängningsprojekt skulle underställas domstol för prövning. Detta hade FOA enligt uppgift ej gjort. Information hade ej heller lämnats till den särskilda fiskeskyddsnämnd som finns inrättad i Vänern.

Hur angelägna försöken kan vara, måste det ändå vara av stort värde att såväl Vänern som övriga insjöar skyddas mot sådana projekt vars verkningar är svåra att överblicka. Det måste också klarläggas vilken myndighet som handhar och tar ansvaret för tillståndsgivningen för dylika försök. Jordbruksministern har klargjort detta i interpellationssvaret. Det är vattendomstolen som måste pröva ett dylikt ärende.

Miljöskyddslagen synes även vara tillämplig i detta fall, och då skall

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökad åter-
vinning av av-
fallspapper*

koncessionsnämnden utfärda förbud eller föreskriva försiktighetsåtgärder.

Sakägare kan vidare väcka åtal vid fastighetsdomstol.

Jordbruksministern säger sist att åtgärder från hans sida inte är påkallade. Med det klara besked som jordbruksministern tidigare givit om tillståndsplikt är detta helt förstäeligt. Sprängningar av det slag som planerades i Väneren kan ej ske utan vidare.

Jag tackar än en gång jordbruksministern för det klarläggande svaret på min interpellation. Jag är helt nöjd med detta.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 13 Om ökad återvinning av avfallspapper

Herr jordbruksministern LUNDKVIST erhöi ordet för att besvara fru Mogårds (m) den 21 november framställda interpellation, nr 162, och anförde:

Herr talman! Fru Mogård har frågat mig om jag vill utfärda anvisningar till statliga verk och myndigheter om separering av avfallet vid källan och leverans till uppsamlingsföretag av avfallspapper.

Pappersavfall från kontor omfattas av det kommunala renhållningsmonopolet. Kommunen skall enligt renhållningslagen samla in och forsla bort detta avfall. Anvisningar av det slag som interpellanten efterlyser måste därför föregås av överläggningar med berörda kommuner.

Inom Stockholms kommun — som är närmast aktuell i detta sammanhang — utreder för närvarande en särskild arbetsgrupp frågan om möjligheterna till en ökad återvinning av hushållsavfall, inklusive kontorsavfall. Syftet är att ge en totalbedömning för hela kommunen, varvid bl. a. frågor om transporter, behandling och ekonomi kommer att belysas. En viss försöksverksamhet med separering av kontorsavfall har startats inom den kommunala förvaltningen.

Även inom statsdepartementen undersöks möjligheterna till återanvändning av pappersavfall.

Jag anser det både nödvändigt och angeläget att på allt sätt underlätta återanvändning av pappersavfall.

De ytterligare initiativ som kan bli aktuella i dessa sammanhang blir bl. a. beroende av de resultat som de ovan redovisade undersökningarna kan leda till.

Fru MOGÅRD (m):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Lundkvist för svaret.

Alla torde numera vara ense om att återvinningen av avfallsprodukter måste öka. Enligt min mening har regeringen och ansvariga myndigheter varit bland de sista att inse vikten av återvinning och förhållit sig ganska passiva till utvecklingen, vilket bl. a. resulterat i att en rad kommuner investerat stora pengar i sopförbränningsanläggningar i stället för återvinningsvänliga anläggningar.

Också jordbruksministerns svar i dag andas en viss passivitet —

ansvaret åvilar tydligen enligt statsrådets mening kommunerna, som har renhållningsmonopol. Men miljövård måste bedrivas i samarbete mellan stat, kommuner och medborgare, och ingen part kan frångå sig ansvar, minst av allt staten som tvärtom bör stimulera forskning och olika initiativ, i det här fallet för att snabbt öka återvinningen.

Kemiskt avfall och annat industriellt avfall har på ett tidigt stadium uppmärksamrats från återvinningssynpunkt, kanske därför att det i särskilt hög grad varit miljöfarligt som avfall. Visst pappersavfall har också tillvaratagits. På senare tid har man börjat angripa de växande mängderna hushållssopor som återvinningskälla. Noggranna kalkyler har visat att varje individ inom större tätorter producerar ca 300 kg hushållsavfall per år, däribland ca 50 kg tidningar och tidskrifter. Men återvinning av hushållsavfall har, trots att hushållen vid försöksverksamhet visat sig samarbetsvilliga när det gäller separering vid källan, visat sig förenad med tekniska och framför allt ekonomiska problem, det senare huvudsakligen höga transportkostnader. Kontor har hittills hänförs till gruppen hushåll, och huvudparten av allt hushållsavfall bränns i dag.

Men det finns allt skäl att se på kontoren som en avfallsproducent för sig. Huvudparten av deras avfall – kanske 95 procent eller mer – är rent papper, och med det informationsflöde som karakteriserat dagens samhälle är det avsevärda mängder det handlar om.

De praktiska problemen med separering har av Industriförbundet, till vars försök jag hänvisar i min interpellation, lösts på ett enkelt och genialt sätt: man har två papperskorgar, en i A 4-format för allt papper och en vanlig för gem, apelsinskal och mer sådant som inte är rent papper. Transportkostnaderna blir vid de mängder det här rör sig om av ringa betydelse – i själva verket gör avfallsproducenten en ren vinst då sophämtningskostnaderna reduceras med 75–80 procent.

Jordbruksministern anser det nödvändigt och angeläget att underlätta återanvändning av pappersavfall. Låt mig då föreslå jordbruksministern att omgående ta kontakt med Kommunförbundet och be det behandla kontorsavfall som en grupp för sig. Jag har i min interpellation överslagsvis beräknat pappersavfallet från statliga verk och myndigheter till ca 180 000 ton per år, vilket förmodligen är lågt räknat. Läger man därtill större kontor över huvud taget i städerna, torde siffran kunna flerdubblas. Vi återvinner i dag 28 procent av allt papper som konsumeras. Vi skulle kunna komma upp till 50 procent eller mer. Eftersom denna mängd returpapper motsvarar flera miljoner växande träd brådskar saken. Det förefaller uppenbart att alla parter tjänar på att jordbruksministern tar ett initiativ i den här frågan, snabbt.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Fru Mogård tyckte sig finna att mitt svar andades en viss passivitet i fråga om hanteringen av just det speciella avfall som hon menade att vi skulle kunna tillvarata på ett bättre sätt. Men mitt svar andas inte alls passivitet. Vad jag velat säga till fru Mogård är att vi inte löser den här frågan med det förslag som hon kommer med, att vi skall utfärda anvisningar för hur pappersavfallet skall separeras. Vi måste i första hand se till att vi får en sådan organisation av själva avfallshante-

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökad åter-
vinning av av-
fallspapper*

Måndagen den
10 december 1973

*Om ökad åter-
vinning av av-
fallspapper*

ringen att vi den vägen får möjligheter att ta emot det separerade pappersavfallet och hantera det på det sätt som vi här är överens om.

Från departementets sida har vi haft kontakt med Stockholms kommun, som har en stor del av den statliga förvaltningen hos sig och som nu är i gång med en försöksverksamhet. Vi menar att det är att börja i rätt ända att Stockholms kommun får driva fram sin försöksverksamhet och redovisa resultaten av den. Det kommer inte att bero av anvisningar till de statliga myndigheterna, om det sedan skall gå att fullfölja verksamheten inom det statliga området. Jag utgår ifrån som något naturligt att de statliga myndigheterna kommer att anpassa sig till den ordning som man kommer att tillämpa i Stockholms kommun när det gäller att ta hand om pappersavfall.

Jag utgår också ifrån att man kommer att driva den här typen av försöksverksamhet i andra kommuner; jag vet att man redan gör det på rätt många håll.

När det gäller övriga initiativ som kan vara av intresse i fråga om avfallshanteringen över huvud taget kan jag nämna att vi inom departementet håller på att bereda förslag till olika åtgärder som har diskuterats i dessa sammanhang för att få en bättre överblick över vilka initiativ som skulle bidra till att flytta fram positionerna när det gäller vår avfallshandling och i samband därmed öka möjligheterna att återvinna produkter ur avfallet. Jag vill starkt understryka att jag betraktar detta som en av våra viktigare hushållsfrågor framöver.

Fru MOGÅRD (m):

Herr talman! Det gläder mig att jordbruksministern försäkrar mig att hans svar inte tyder på passivitet.

Vad jag har velat peka på med min interpellation är en såvitt jag kan begripa hittills bortglömd avfallsproducent, som egentligen borde ha uppmärksamrats av alla men som uppenbarligen inte har blivit det, nämligen kontoren med deras enorma pappersmängder. Här kan man med kolossalt enkla metoder — för det tycker jag verkligen det är om man har två papperskorgar — åstadkomma en återvinning av papper som är i hög grad önskvärd. Vad jag var rädd för och alltså tyckte mig kunna utläsa i jordbruksministerns svar är att man så att säga låter byråkratins kvarnar mala i stället för att ta fram de där två papperskorgarna som förefaller vara den enklaste metoden.

Nu hoppas jag att jordbruksministern ändå vill försöka att så att säga skära tvärs igenom byråkratin och gå direkt på papperskorgarna. Jag tror faktiskt att jordbruksministern kunde ha en hel del att bidra med i den vägen.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Eftersom vi ändå i sak är överens om vad vi vill åstadkomma, tycker jag inte det finns något skäl att träta om hur vi i praktiken skall ordna detta. Jag har bara velat peka på att det inte är fullt så enkelt som att vi ställer ut de här två papperskorgarna. Vi måste sörja för att vi har en organisation av hämtningen och själva hanteringen som gör att man kan ta emot resultatet av denna separering på ett riktigt sätt.

Jag tycker fortfarande att eftersom riksdagen har fattat ett beslut om att det är kommunen som skall ha ansvaret för detta, så skall vi ge kommunen chansen att få organisera det på ett så vettigt sätt som möjligt. När nu kommunen engagerar sig i den här uppgiften, måste den få möjlighet att fullfölja uppläggningsen av försöksverksamheten och sedan välja de metoder som kommunen finner lämpligast.

Fru MOGÅRD (m):

Herr talman! Nu gör jordbruksministern mig faktiskt riktigt ängslig. Jag visste inte att det var detta som avsågs med organisation av avfallshanteringen. Jag har hänvisat till att det åtminstone i det här fallet finns speciella företag för uppsamling av avfallspapper; de tar emot dessa mängder av returpapper och forslar dem dit de skall. Men om jag av jordbruksministerns svar skall utläsa att man först måste vänta på att kommunen skall organisera egna uppsamlingsföretag, då lär vi få vänta på utvinning av dessa stora pappersmängder.

Herr jordbruksministern LUNDKVIST:

Herr talman! Hur kommunerna, exempelvis Stockholms kommun, väljer att organisera sin avfallshantering – om de vill använda de företag som finns inom området eller ej – är deras sak. Jag har bara velat peka på att om vi skall underlätta möjligheterna att få den totalbedömning av hela den här hanteringen som kommunerna är ute efter och som de diskuterar i sin försöksverksamhet, så kanske inte staten skall sätta i gång på egen hand. Staten har ju skrivit de lagar som ger kommunen skyldigheten att ta hand om detta avfall.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 14 Om en uppmjukning av reglerna om skattetillägg

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Olssons i Edane (s) den 14 november framställda interpellation, nr 153, och anförde:

Herr talman! Herr Olsson i Edane har frågat om jag är beredd att medverka till en uppmjukning av anvisningarna om skattetillägg som rör fall där det kan anses som uppenbart att den skattskyldiges förseelse består i misskrivning, feltolkning eller missförstånd.

Skattetillägg utgår bl. a. då skattskyldig lämnat oriktig uppgift i deklaration eller annat skriftligt meddelande till ledning för sin taxering.

Vid utformningen av lagstiftningen i fråga har man på olika sätt beaktat kravet på att skattskyldiga som uppfyllt vad man rimligen kan begära i fråga om noggrannhet och förmåga att tillgodogöra sig skattereglerna inte skall träffas av sanktion.

Skattetillägg utgår sålunda inte vid uppenbar felräkning eller misskrivning i deklarationen.

Vidare finns möjlighet att efterge skattetillägg. Det får ske om felaktigheten eller underlåtenheten med hänsyn till den skattskyldiges

Måndagen den
10 december 1973

*Om en uppmjuk-
ning av reglerna
om skattetillägg*

ålder, sjukdom, bristande erfarenhet eller den oriktiga uppgiftens särskilda beskaffenhet eller därmed jämförlig omständighet är att anse som ursäktlig. Eftergift får också medges om det belopp som kunde ha undandragits genom felaktigheten eller underlåtenheten är att anse som ringa.

Systemet med skattetillägg trädde i kraft den 1 januari 1972. Vid lagstiftningens tillkomst betonades att de i lagtexten angivna befrielsegrunderna borde tillämpas generöst åtminstone i inledningsskedet. Riksskatteverkets anvisningar i ämnet har avfattats från denna utgångspunkt. Gällande anvisningar ger sålunda myndigheterna stort utrymme att i det enskilda fallet ta hänsyn till sådana omständigheter som interpellanten åsyftar.

Det torde inte vara möjligt att inom ramen för nuvarande lagbestämmelser mjuka upp anvisningarna rörande skattetilläggen. Med hänsyn till att myndigheternas tillämpning ännu inte helt stabiliserats är jag inte heller för närvarande beredd att ta ställning till om ytterligare befrielsegrunder bör införas.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Allra först ett tack till finansministern för svaret på interpellationen.

Av innehållet i svaret framgår klart att finansministern utgår från att tillämpningsföreskrifterna bör vara föremål för en generös tillämpning och att riksskatteverkets anvisningar vad gäller skattetilläggen är avfattade från denna utgångspunkt.

Efter alla de kontakter jag haft i mitt eget hemlän och efter att ha tagit del av det material som jag fått från ett antal taxeringsfunktionärer har jag fått klart för mig att systemet ändå får orimliga konsekvenser. Därför har jag frågat mig om det inte kan förhålla sig så, att vi möjligen har gått litet för långt i vår iver att få till stånd en bättre skattemoral. Jag tror nämligen inte att taxeringsärenden som är att beteckna som bagatellartade -- t. ex. oriktiga uppgifter som tillkommit efter missförstånd, feltolkning eller misskrivning -- behandlas lika milt som finansministern utgår från i sitt svar. Här föreligger såvitt jag kan bedöma klart olika uppfattningar. Medan finansministern hävdar att anvisningarna från riksskatteverket är så avfattade att de ger stort utrymme för att i de enskilda fallen ta hänsyn till de omständigheter som jag berört i min interpellation, så anser de taxeringsfunktionärer jag har talat med att reglerna är så hårt skrivna att det helt enkelt inte går att vara generös i tillämpningen.

Jag har fått omvitnat från flera håll att befattningshavarna som skall fullgöra de här många gånger ömtåliga uppdragen känner en olust och tycker att nuvarande system med skattetillägg drabbar i alltför hög grad bagatellartade förseelser, i en del fall rent orättvist. Allmänt sägs att tillämpningsbestämmelserna är för hårda, och en ledamot av länsskatte-nämnden i mitt hemlän sade ungefär så här: Som ledamot av länsskatte-nämnden har jag vid några sammanträden förstätt hur omöjlig situationen är och förblir om inte riksskatteverket kommer med uppmjukade tillämpningsbestämmelser.

Min sagesman använde sig sedan av boxningsspråk och slutade med att konstatera att medan storskojarna duckar får småsyndare ta emot smällarna.

En häradsarkivare har i en PM påvisat många horribla beslut som han för sin del måste fatta för att inte begå tjänstefel. Att underskriften inte satts dit med glatt sinne är han den förste att betyga.

Det är följaktligen, som framhålls i min interpellation, många som sätter en hel del frågetecken i kanten för den hårda linje som måste tillämpas på det här området, om tillämpningsföreskrifterna skall följas, och det skall de givetvis så länge de finns. Men jag är alldeles övertygad om att anvisningarna förr eller senare måste mjukas upp, och jag tror det vore mycket att vinna, om de som ute på fältet skall sköta tillämpningen hade litet större frihet än vad de enligt egen uppfattning nu har.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag är litet överraskad över interpellantens synpunkter.

Som framgår av mitt svar har riksskatteverket utformat sina anvisningar så som man kan begära utifrån en generös utgångspunkt. Jag har svarat att uppenbara felräkningar eller misskrivningar inte skall föranleda några speciella strafftillägg. Om felaktigheten eller underlåtenheten beror på att den skattskyldige är gammal eller sjuk eller har bristande erfarenhet eller om de oriktiga uppgifterna är oväsentliga och ringa, så skall inga speciella sanktioner företas. Men naturligtvis är det i sista hand alltid en fråga om hur man uppfattar ärendet vid taxeringsnämndens granskning av den speciella deklarationen, och därför blir bedömningen subjektiv med hänsyn till hur människor ser på ett begånget fel. Med de anvisningar som här har givits kan emellertid jag för min del inte se hur man anvisningsmässigt kan komma närmare de tankegångar som ligger bakom.

Sedan vet också interpellanten – det framgick av hans senaste inlägg – att om deklaranten anser sig vara illa behandlad, så finns det besvärsmöjligheter i länsskatteätten. Och om vederbörande anser sig illa behandlad även där, så har han besvärsmöjligheter också i kammarrätten. Det är alltså tre olika fora som har att bedöma om det begångna felet är sådant som skall föranleda en sanktion eller om man kan låta nåd gå före rätt.

Slutsatsen blir alltså att jag inte tror att man kan skriva kriterier eller anvisningar på annat sätt än som de nu är skrivna. Sedan ankommer det på vederbörande myndigheter, i detta fall taxeringsmyndigheterna, att avgöra frågorna i varje speciellt fall. Och besvärsmöjligheter finns som sagt.

Herr OLSSON i Edane (s):

Herr talman! Vad som har oroat mig är närmast att ett fel i en deklaration som beror på ren okunnighet eller kanske felräkning bestraffas med skattetillägg. Skulle man inte kunna överväga någon form av straffmätning och då ta hänsyn till om det rör sig om uppsåt eller ren okunnighet? Här tycker jag att länsskatteätten skulle kunna få bemyndigande att utöva någon form av straffmätning.

Sedan vill jag i sammanhanget påminna om att frågan om skattetillägg

har tagits upp av JO i avdelningen Vissa inspektions-, initiativ- och klagoärenden. Resultatet av den verksamheten under innevarande år kommer att redovisas i 1974 års JO-berättelse, och där kommer JO att sammanfatta sina intryck hittills av tillämpningen av bestämmelserna. Enligt säkra uppgifter som jag har inhämtat kommer JO:s uttalande där att vara mera kritiska än 1973 års berättelse, och detta menar jag är ytterligare ett argument för att vi bör försöka få till stånd en injukare linje.

Skulle ändå inte finansministern, trots vad han sade i sitt senaste anförande, kunna överväga en uppmjukning av anvisningarna? Kan detta verkligen inte ske inom ramen för nuvarande lagbestämmelser? Jag tror att allmänhetens respekt för lagen om skattetillägg skulle stärkas om dessa anvisningar mjukades upp.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 15 Om en sammanslagning av kustbevakning och sjöpolis

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr *Hedins* (m) den 15 november framställda interpellation, nr 156, och anförde:

Herr talman! Herr Hedin har frågat mig om jag vill ta initiativ till utredning syftande till en sammanslagning av kustbevakning och sjöpolis för att därmed öka effektiviteten, samtidigt som icke oväsentliga besparingar i statsbudgeten kan åstadkommas.

Jag är medveten om att det förekommer vissa gränsdragningsproblem på det här området och att det kan finnas behov av att i större utsträckning begränsa dubbelarbetet och undvika oklarheter i kompetenshänseende mellan kustbevakningen och sjöpolisen. En översyn av samordningsmöjligheterna kommer därför att ske.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka finansministern för det här svaret som jag bedömer som mycket positivt. Att det behövs bättre samordning är väl alldeles uppenbart. Jag hoppas att den utredning som finansministern nu aviserar skall bli helt förutsättningslös i den meningen att den -- om den finner det lämpligt -- kan föreslå en enhetlig organisation i stället för som nu två nästan identiskt lika.

Nuvarande förhållanden skapar utan tvivel både betydande onödiga kostnader och ovisshet om hur verksamheten är organiserad. Det finns t. ex. de som tror att kustbevakningen sorterar under försvarsdepartementet i stället för under herr Strängs departement. Det är inte bara s. k. vanligt folk som gör detta utan även personer i kanslihuset som kanske borde känna till det bättre. Jag har här ett brev som är ställt till statsministern av ett par personer som är anställda vid kustbevakningen där de tar upp den här problemställningen. De får sedan ett svar av statsministern där han bl. a. säger: Jag har överlämnat ert brev till försvarsdepartementet där man har hand om frågor som berör kustbevakningen. Sedan fick vederbörande ett brev från försvarsdepartementet

med uppgift att deras brev var överlämnat till herr Strängs departement. Brevet kom i alla fall så småningom till rätt plats. Detta visar väl, tycker jag, att här är litet oklarheter i fråga om administrationen.

Sedan vill jag bara läsa in i kammarens protokoll vad riksdagen faktiskt har uttalat i de här frågorna. Första lagutskottet gjorde på sin tid ett uttalande i sitt utlåtande 1970:31 där det bl. a. sägs så här:

”Anledning synes emellertid föreligga att i lämpligt sammanhang göra en översyn av gällande författningar på de övervaknings- eller tillsynsområden där formella befogenheter saknas eller står i mindre god överensstämmelse med en praxis som visat sig lämplig. Vad som enligt utskottets mening framför allt är angeläget är emellertid att kustbevakningens och polisens uppgifter i större utsträckning än för närvarande samordnas så att dubbelarbete och oklarheter i kompetenshänseende i största möjliga utsträckning begränsas. Det ankommer i första hand på generaltullstyrelsen och rikspolisstyrelsen att svara för en sådan samordning. Som bl. a. rikspolisstyrelsen i annat sammanhang framhållit kan emellertid ifrågasättas om inte en gemensam ledning för den civila övervakningen till sjöss skulle ge väsentligt ökade möjligheter att rationellt utnyttja de personella och materiella resurser som står till förfogande såväl till lands som sjöss. Anledning kan därför finnas att mer ingående ta upp samordnings- och huvudmannaskapsfrågorna till prövning.”

Jag vill särskilt peka på att man där omnämner en enhetlig ledning.

I justitieutskottet i år har man i anledning av en motion som i viss mån berör det här området bl. a. sagt så här:

”Behovet av samordning för undvikande av dubbelarbete och oklarheter i kompetenshänseende inom den civila övervakningen längs våra kuster liksom kravet på ett effektivt utnyttjande av härför tillgängliga resurser är enligt utskottets mening — bl. a. av statsfinansiella skäl — så framträdande att utskottet finner det påkallat att den översyn av hithörande författningar och samordningsfrågor m. m. som första lagutskottet uttalade sig för kommer till stånd. Vad utskottet här anfört bör ges Kungl. Maj:t till känna.”

Till sist, herr talman, vill jag bara säga att man inom kustbevakningen tycker att det är ganska egendomligt att varusmuggningslagen ger dess personal befogenheter att inleda förundersökning, gripa misstänkta, göra beslag, utföra husrannsakan, företa kroppsvisitation och utreda brott som stadgar upp till tio års fängelse, s. k. narkotikasmuggling, men att man när det gäller andra polisiära uppgifter som man ändå skall handlägga inte har samma befogenheter. Jag hoppas att en sådan oegentlighet som jag tycker är alldeles onödig kommer att rättas till.

Jag tackar än en gång för svaret.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 16 Om en utredning rörande yrkesfiskets skatte- och avgiftsfrågor.

Herr finansministern STRÄNG erhöll ordet för att besvara herr Hedins (m) den 15 november framställda interpellation, nr 157, och anförde:

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

Måndagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

Herr talman! Herr Hedin har frågat mig om jag vill taga initiativ till att frågan om yrkesfiskets skatte- och avgiftsfrågor snarast utreds, förslagsvis genom tilläggsdirektiv till fiskerinäringensutredningen.

Jag har stor förståelse för yrkesfiskarnas strävanden att förbättra villkoren och lönsamheten inom denna mycket utsatta gren av vårt näringsliv. Det är emellertid en grundläggande regel i vår skatterätt att skatt skall utgå efter inkomstförhållanden och med hänsyn till skatteförmåga. Inkomstbeskattningen skall beräknas på det netto av förvärvsverksamheten som uppkommer under beskattningsperioden, dvs. i princip ett år. Någon allmän resultatutjämnning medges inte. Vissa undantag finns för speciella fall, men dessa fall är inte jämförbara med förhållandena inom yrkesfisket. Den allmänna arbetsgivaravgiften är generell och tillämpas utan undantag för allt arbete. Några skäl att frångå principen om likformighet vid beskattningen i detta fall finns inte enligt min mening. Någon utredning om speciella skatteförmåner för yrkesfiskare finner jag således inte påkallad.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Jag får väl tacka finansministern också för det här svaret, men jag måste samtidigt beklaga att det i motsats till det tidigare interpellationssvaret var så utomordentligt negativt.

Finansministern säger i svaret att han har stor förståelse för yrkesfiskarnas strävanden att förbättra villkoren och lönsamheten inom denna mycket utsatta gren av vårt näringsliv. Det är bra att finansministern säger det, men utan konkreta åtgärder blir de vackra orden tomma och utan något innehåll. Vad vill finansministern föreslå för praktiska åtgärder, som kan hjälpa yrkesfiskarna? Hur vill finansministern för sin del hindra den utomordentligt olyckliga trend som för närvarande gäller inom fiskerinäringen?

Låt mig bara peka på ett par siffror, som jag nämnde i interpellationen, nämligen att det i hela Bohuslän i dag bara finns 60 stältrålare kvar mot 146 – mer än dubbelt så många – år 1968. Vill regeringen ha kvar en livskraftig fiskerinäring med hänsyn till vår försörjningsberedskap, av bevakningspolitiska skäl och inte minst av lokaliserings- och sysselsättningsskäl? Om regeringen vill det, vilket jag trots allt vågar tro, måste regeringen ändå vara beredd att satsa något, att vidtaga några positiva åtgärder.

Det område som bland yrkesfiskarna helt dominerar i fråga om önskvärda insatser från statsmakternas sida är just skatteområdet. Finansministerns svar kommer därför som något av en kalldusch inte bara för mig utan för yrkesfiskarna i gemen, oberoende av politisk hemvist. De kan inte förstå de doktrinära skäl som finansministern framför mot exempelvis rättvisa skatteavdrag, som kollegerna i exempelvis Norge får utnyttja. De kan inte förstå varför de inte får möjlighet till resultatutjämnning som fiskarena får bl. a. i Norge.

Också i Danmark får fiskarena bättre villkor än här. Jag har i min hand Dansk Fiskeritidende av den 29 november i år, där det anförs litet om skatteförhållanden. Där heter det:

”Ligningsrådets beslutning går ud på, at fiskere i det søgæende fiskeri,

der er på havet i mere end et døgn, for fremtiden kan fratrække 3 000 kroner eller 20 kroner pr. fiskedag i kostpenge. De 3 000 kroner er baseret på 150 fiskedage. Hvis en fisker kan dokumentere, at han har fisket mere end 150 dage, må han fortsat fratrække 20 kroner om dagen. Det vil sige, at han, hvis han har fisket i 200 dage, må fratrække 4 000 kroner.

For fiskere på dagsfiskeri som ikke er på havet over et døgn, gælder, at de må fratrække 2 100 kroner om året eller 11 kroner om dagen i kostudgifter.”

Sedan finns ett annat avdrag, som gäller sødstyr. På den punkten anføres:

”Ligningsrådet har også lavet om på fradraget for sødstyr, og også her er grænsen ændret fra to døgn til et døgn. Over et døgn gælder nu et fradrag på 1 000 kroner om året til dækning af udgifter til sødstyr, mens de øvrige kun må fratrække 900 kroner på selvangivelsen.”

En fiskare som alltså fiskar i 200 dygn — vilket ingalunda är ovanligt — får i Danmark dra av 4 000 respektive 1 000 kronor eller sammanlagt 5 000 kronor per år. En dagsfiskare får dra av mindre, dock 2 100 plus 900 kronor eller tillsammans 3 000 kronor per år.

I Sverige finns också möjlighet att göra avdrag, om man fiskar under ”längre tidsperiod”, såsom det anges av skattemyndigheterna. Summan uppgår dock till högst 1 100 kronor per år enligt de regler som för närvarande gäller på Västkusten. För hemmafiskare är beloppen betydligt lägre och för övrigt olika inom olika taxeringsdistrikt.

Vilka skäl talar då enligt finansministern emot att man skall få, skatteförmåner? Som jag ser det är det inte tal om det, utan om en rättvisare beskattning. Finansministern talar om skatteförmågeprincipen som ett skäl. I ett brev från Sveriges fiskares riksförbund helt nyligen, som jag förmodar att finansministern har tagit del av, har det gjorts en jämförelse mellan olika kategorier: dels anställda, dels fiskare. I båda fallen har man räknat med en nettoinkomst av tjänst respektive en nettoinkomst av fiske på 40 000 kronor. För fiskare är detta visserligen en ovanligt hög inkomst, men använd för jämförelsens skull. Sedan har man tagit med alla de olika avdrag som finns i det ena och i det andra fallet samt de skatter och avgifter som utgår för de båda kategorierna. Det visar sig då att för fiskaren blir skatter och avgifter 18 943 kronor på inkomsten av 40 000 men för den anställde 16 162 kronor; en skillnad på 2 781 kronor. Nettoinkomsten efter skatt blir alltså för fiskaren 21 057 och litet till, medan den för den anställde blir nära 24 000 kronor.

Jag tycker att skatteförmågeprincipen talar för att den här beskattningen är orättvis.

Men det finns också en annan princip i beskattningen, nämligen att skatterna i stor utsträckning går till samhällsservice av olika slag och att den som av särskilda skäl inte kan utnyttja den samhällsservice som skatterna är avsedda för också bör få betala mindre i skatt.

Detta är anledningen till att vi har en särskild sjömansskatt. Sjömännen har också kommit in i den här jämförelsen. Fiskaren, som jag nyss nämnde här, får en nettoinkomst efter skatt på noga räknat 21 057 kronor, medan sjömannen med motsvarande inkomst på 40 000 kronor

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

Måndagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

får en nettotinkomst efter skatt på 25 396 kronor och sjömannen i fjärrfart 26 884 kronor, alltså en högst väsentlig skillnad.

Det är bl. a. fiskarnas med sjömannens jämförbara levnadsförhållanden som ligger bakom de särskilda avdrag på för närvarande upp till 4 000 kronor om året, som man får göra i Norge och som utgår enligt 49 § p. 2 i landets skattelag – ett avdrag som nu livligt diskuteras där och som organisationerna föreslår skall fördubblas till 8 000 kronor. Vad det sedan blir vet vi ingenting om i dag.

Den andra frågan som finansministern tog upp här var resultatutjämningen, där finansministern säger: "Någon allmän resultatutjämning medges inte." Jag vet att det är så i dag, men den principen är ingalunda sakrosankt. Efter nyåret torde fru Fortuna få avgöra, om principen skall gälla i fortsättningen eller inte. Här har årligen de borgerliga partierna framfört förslag om införande av allmän resultatutjämning, men de förslagen har tyvärr avslagits av den socialdemokratiska majoriteten, som ju inte kommer att finnas efter nyåret. Dessutom finns det ju undantag från den här regeln. Industrin har stora möjligheter att göra avsättningar, bl. a. till investeringsfonder, och kan på det sättet göra en utjämning. Enskilda skogsägare, som jag själv räknar mig till, har möjlighet att göra avsättning på ett skogskonto. Skogsägarna kan ha rätt varierande inkomster, och det är bra att det finns möjlighet att göra en sådan här avsättning. Jag vet att anledningen till att skogskontot kom till var stormfällningarna, men det fungerar i dag så att den som ett år får särskilt höga inkomster kan utjämna det mot ett annat år, när inkomsterna är lägre.

Yrkesfiskarna har också högst varierande inkomster. Det har säkert finansministern sett i skrivelsen från Sveriges fiskares riksförbund, där man pekar på två ålbottengarnfiskare från sydöstra Sverige. Den ene, vi kan kalla honom A, hade en inkomst 1970 på 14 311 kronor och 1971 på 35 514 kronor. Den andre, B, hade 1970 9 580 kronor och 1971 30 032 kronor. Det är alltså högst varierande inkomster som ålfiskare kan ha, men även andra fiskare kan befinna sig i motsvarande läge.

Jag är medveten om att den allmänna arbetsgivaravgiften är en besvärlig fråga. Men nog är det väl ändå stötande att t. ex. en lottfiskare, som inte äger båten utan bara är medhjälpare i ett fiskelag och sannerligen inte kan betraktas som arbetsgivare utan i högsta grad är att jämföra med vilken löntagare som helst, ändå skall betala löneskatt på sin inkomst med för närvarande 4 procent, vilket efter vad riksdagen nu har beslutat kommer att höjas till inte mindre än 7,3 procent.

Jag har, herr talman, inte begärt några omedelbara ändringar för fiskarna. Jag har bara föreslagit att yrkesfiskarnas skatte- och avgiftsfrågor skall utredas. Men inte ens det vill finansministern gå med på. Det finns annars både en skatteutredning som arbetar och som kunde ta på sig den här uppgiften och fiskerinäringens utredningen som kanske skulle ligga närmast till hands.

Jag hade nog hoppats att jag i kammaren skulle få ett sista tillfälle att hålla ett anförande som andades litet mera optimism för yrkesfisket, som jag under så många år aktivt har verkat för både i och utanför riksdagen. Men jag kan tyvärr inte annat än beklaga finansministerns uppfattning i

denna fråga, om nu finansministern inte kan ändra sig. Mer negativ mot en enligt finansministerns egna ord mycket utsatt gren av vårt näringsliv än vad finansministern nu har varit kan man knappast vara. Jag är, herr talman, besviken.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Eftersom jag bor på Västkusten har jag haft tillfälle att närmare studera västkustfiskarnas arbetsförhållanden. Jag har därvid kommit till det resultatet att det är motiverat att göra ändringar i deras skatteförhållanden.

Finansministern säger att vi inte har någon allmän resultatutjämning; men vi har t. ex. skogskontot, och fiskarna har ganska ofta ojämna inkomster. När finansministern säger att det inte finns någon allmän resultatutjämning kan jag vidare hänvisa till vad herr Hedin nyss sade och till det förhållandet att en utredning, i vilken mycken skatteteknisk expertis var representerad, en gång lade fram ett om jag minns rätt enhälligt förslag om möjligheten att utjämna progressionseffekten på inkomster över olika år.

Jag tycker att eftersom fiskarna nu arbetar i arbetslag och har sina lotter kan man inte utan vidare jämställa dem med arbetsgivare i vanlig ordning utan bör ta hänsyn till de speciella förhållanden som råder när det gäller fisket.

Till sist vill jag säga, att jag tycker att riksskatteverkets bestämmelser beträffande fiskarnas avdragsmöjligheter när de ligger ute på storsjöfiske i åtskilliga veckor är alldeles för snålt tilltagna.

Om finansministern inte tänker tillsätta någon utredning, vill jag bara säga att vi från vårt håll kommer att väcka förslag vid nästa års riksdag i syfte att få en förbättring till stånd på det här området.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Jag skall inte återopå att jag också sedan början av 1950-talet har tillbringat varje sommar på Västkusten och flitigt umgått med fiskarna, men jag vet ungefär under vilka förhållanden de lever.

Det lönar sig väl inte så särdeles mycket att vi i mer eller mindre känsloladdade ordalag lägger ut texten om de svårigheter som följer med yrket. Att det är riskabla arbetsförhållanden som gäller för gruppen, det vet vi alla. De har valt det här yrket, och jag har en känsla av att de i stor utsträckning trivs med det.

Jag är medveten om att antalet yrkesfiskare starkt har sjunkit från den tiden då jag som jordbruksminister i början av 1950-talet hade det mera direkta ansvaret för fiskarnas förhållanden i det här landet. Det har ju i många avseenden sin naturliga förklaring. Båtarna är annorlunda och fiskemetoderna är rationellare.

Vi skulle inte med någon framgång nu kunna ge oss in på Islandsfisket, som var en reguljär inkomstmöjlighet för västkustfiskarna tidigare. Nationerna har ju tyvärr månat om sina fiskegränser på ett sätt som gör att det blir trängre och trängre för oss. Den utvecklingen har vi fått acceptera, och det är inte så särdeles mycket att ändra på. Jag tror inte att vi har några möjligheter till det.

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

Jag har sett den här frågan som en skattefråga som interpellanten har aktualiserat. Det gäller om man skall göra speciella undantag i skattelagstiftningen för speciella yrkesgrupper. Jag har inte blivit övertygad om att det är riktigt. Man blir beskattad på sin inkomst, och det får gälla för alla. Är inkomsten låg är skatten anpassad därefter. Är inkomsten hög är skatten anpassad därefter.

Frågan om resultatutjämning är tämligen regelbundet uppe vid varje riksdag. Hitintills har tidigare bevillningsutskottet och numera skatteutskottet sagt nej i denna fråga, och kammaren har följt de rekommendationerna. Det kan väl hända att, som interpellanten uttryckte det, fru Fortuna längre fram har någon annan uppfattning. I så fall är det ett faktum vi får ta hänsyn till då. Men hitintills vet jag bara vad en riksdag har sagt, och vad ett skatteutskott och tidigare ett bevillningsutskott ansett i de här frågorna.

Jag tror inte att man skall föra över den här frågan till den av interpellanten berörda utredningen. Den har andra ting att syssla med. Den skall titta på fiskarnas förhållanden över huvud taget och inte deras specifika skatteförhållanden. Skatteförhållandena kalfatras och prövas för närvarande i två andra utredningar, en utredning som hanterar beskattningen för de fysiska personerna och en utredning som hanterar företagsbeskattningen. I den senare utredningen är det självfallet på det sättet att man har möjligheter och frihet att pröva frågan om en generell resultatutjämning. Det är från de utgångspunkterna jag menar att frågan bör ställas.

Jag har litet svårt att kunna acceptera argumentationen att det är speciellt synd om den här gruppen av företagare för att de också får betala den arbetsgivaravgift och den socialavgift som faller på egna företagare. Den faller ju på företagaren antingen han har anställda eller icke. Men man kan utifrån andra utgångspunkter säga att han driver en näring som är att betrakta såsom en rörelse även om han driver den i kooperativ form genom att vara delägare i en båt och följaktligen vara medlem i ett kooperativt fiskelag.

Den här gruppen av företagare har liksom alla andra företagare kompenserats och kommer att kompenseras för den här pålagan via skattesänkning i sin egenskap av fysisk person. Det är samma sak med den gamla arbetsgivaravgiften som finansierade 1973 års skattesänkning och så blir det när vi lyfter ut folkpensionsavgiften som finansieras genom en höjning av socialavgiften. De har som fysiska personer den balanserande favören att åtnjuta de skattesänkningar som dessa avgifter finansierar. Där är de i princip i samma situation som löntagaren. Det har klart sagts ifrån att den skärpta socialavgiften, som företagarna nu skall betala, kommer att spela sin roll i frågan om det löneutrymme ur vilket löntagarna skall ta sina lönhöjningar. Jag har svårt att acceptera detta som något argument i själva debatten.

Man äberopar skogskontoavsättningen som någonting som borde tillämpas även här. Det kan väl hända av och till att man har goda respektive dåliga fångster. Men det är ändå inte på samma sätt som för skogsägaren där en våldsam storm kan komma och fälla det som normalt skall avverkas under fem eller tio år. Det var sådana situationer som

Måndagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

föranledde skogskontointitutet, och så illa är det ändå inte för fiskarna även om fångsterna kan skifta från dag till dag, från vecka till vecka och kanske också från år till år. Men det är ändå en påtaglig skillnad mellan de här förhållandena.

Herr talman! Jag har inte kunnat finna tillräckligt starka skäl för att denna yrkesgrupp skall brytas ut ur det skattesystem som gäller företagen i allmänhet. I den mån man räknar med att resultatutjämningen är någonting eftersträfvansvärt — hittills har riksdagen sagt nej på den punkten — bör den gälla över hela fältet. Då är det en fråga som behandlas av företagsbeskattningsutredningen och inte av den speciella utredning som har att se mera på fiskerinäringens sociala och ekonomiska frågor från andra utgångspunkter.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! I anledning av vad finansministern sade vill jag bekräfta att yrkesfiskarnas antal har minskat högst väsentligt under senare år. Enligt fiskestatistisk årsbok var de 7 890 år 1966 och 5 177 år 1970. Vi har inga senare siffror, men allt talar för att det sedan har gått i allt hastigare tempo, framför allt på Västkusten där, inte minst i år och föregående år, minskningen varit kraftig.

Men det är inte fråga om en minskning som kan anses vara naturlig på grund av rationaliseringar inom fisket, utan det är helt andra skäl som ligger bakom. Det är inte heller en följd av fiskegränsutflyttningen på Island. Den har direkt berört oss i mycket liten omfattning, för svenskarna har knappast fiskat där borta. Däremot har man reagerat kraftigt mot fiskegränsutflyttningen på grund av dess följdverkningar, som sannolikt också kommer t. ex. i Norge. Om normmännen följer efter berörs däremot i högsta grad de fiskeområden som svenskarna är intresserade av.

Det är alltså en mycket onormal minskning av yrkesfiskarkåren som helt och hållet beror på den minskade lönsamheten i fisket. Och den påverkas i allra högsta grad av skattefrågorna. Därför sätter yrkesfiskarna stort hopp till att statsmakterna skall visa en gynnsammare inställning. De kan med fog peka på hur det är i Norge och Danmark, och jag beklagar verkligen att finansministern inte vill gå något åt samma håll som man gjort i grannländerna.

När det gäller resultatutjämningen med hjälp av skogskonto sade finansministern att skogsägarna kan drabbas av storm som faller lika mycket som fem à tio års avverkning. Ja, det var utgångspunkten när skogskontot kom till, men det är ju ytterst exceptionellt att det blir sådana stormar, och skogskontot används nu för de normala årliga uttag som görs, ibland större och ibland mindre. I det fallet är skogsägarna fullt jämförbara med fiskarna som dessutom just på grund av storm vissa år får väsentligt minskade inkomster och samtidigt betydligt ökade kostnader för att nyanskaffa redskap.

Jag tyckte ändå att finansministern i det senaste anförandet var litet mera positiv. Han sade visserligen att fiskerinäringsutredningen inte var den rätta att ta hand om frågan, men han tyckte att det här kanske kunde komma in under företagsskatteberedningen eller utredningen om

Mandagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

beskattning av fysiska personer, som han ansåg vara de relevanta i sammanhanget. Jag vet inte om jag tolkade finansministern rätt, men det fanns en liten antydning om att han ändå ansåg att ärendet kan tas upp i dessa utredningar. Jag hoppas att jag har tolkat honom rätt i det avseendet. Det finns, anser jag, särdeles starka skäl för att ta upp de här problemen i endera av dessa utredningar. För mig är inte det avgörande vilken utredning som tar hand om dem, huvudsaken är att de blir utredda. Sedan får man se vad en sådan utredning kan komma fram till. Det bör utan vidare kunna komma förslag i för yrkesfisket positiv riktning.

I fråga om arbetsgivaravgiften jämförde finansministern fiskarna med andra företagare. Jag tycker att det även därvidlag råder ett alldeles speciellt förhållande. Jag känner inte till några andra företag, där en av dem som arbetar i laget är företagsledare – i det här fallet ägare till båten – medan de andra som hjälper honom i arbetet ändå allesammans skattetekniskt sett räknas som arbetsgivare och betalar arbetsgivaravgift. Det är ett säreget och anmärkningsvärt förhållande. Så också i det avseendet tycker jag att det finns fog för att låta en utredning titta på om det är vettigt ordnat.

Herr finansministern STRÄNG:

Herr talman! Ett par kommentarer. I det senast beskrivna fallet har skattemyndigheterna betraktat fiskarna som arbetsgivare i och med att dessa är delägare i båten och tar sitt ekonomiska ansvar för kostnaderna lika väl som de delar fångsten. Skulle man emellertid ändra på det och säga att en i laget skall uppträda som arbetsgivare och de andra som anställda, då får denne ende betala arbetsgivaravgiften för de andra. Jag är inte alldeles säker på att det skulle passa bättre in i systemet än att var och en betalar den del av arbetsgivaravgiften som faller på hans egen inkomst. Ekonomiskt är det ju egalt, men det är möjligt att det nuvarande systemet är mer i överensstämmelse med den kooperativa drift och den solidaritetsanda som präglar de här fiskelagen i fråga om äganderätt till båten osv.

Sedan är det onekligen på det sättet att rätt många grupper är i en ungefär likartad situation. Det finns t.ex. en rätt stor grupp av konstnärer, som ju kan ha ett år med goda inkomster och andra år med väldigt dåliga inkomster. De är självfallet företagare, ingen skall förvägra dem den beteckningen; men det finns inte någon speciell resultatutjämning för dem. Det finns försäljare, författare och rader av fria yrkesutövare för vilka årsinkomsterna kan variera mycket starkt.

Det är från den utgångspunkten jag är så rädd för att lyfta ut en grupp som man är speciellt intresserad av. Då drar man nämligen med sig en rad andra grupper som med starka skäl kan göra gällande att de bör behandlas på samma sätt.

Så ser jag på frågan om resultatutjämning. Det är en större fråga. Man kan inte avgöra den mot bakgrund av förhållandena hos en speciell yrkesgrupp, hur intresserad man än är av den yrkesgruppen. Man får se den i ett större sammanhang, och den behandlas av företagsbeskattningsutredningen som är obetagen att diskutera resultatutjämning. Jag ville tala om detta för interpellanten.

Herr HEDIN (m):

Herr talman! Jag är i allra högsta grad intresserad av en allmän resultatutjämnning — det har jag röstat för år efter år här i riksdagen — och då kommer yrkesfiskarna också med som en bland andra grupper. På den punkten behöver alltså inte yrkesfiskarna bli speciellt gynnade.

Däremot anser jag att det precis som i Norge och Danmark finns alldeles speciella skäl för att yrkesfiskarna skall få göra särskilda avdrag vid taxeringen beroende på att de — liksom sjömännen — i så stor utsträckning ligger ute till havs och inte kan tillgodogöra sig den samhällsservice som skatterna bl. a. används till. Här gäller verkligen speciella förhållanden för yrkesfiskarna. Det finns ingen annan grupp, bortsett från sjömännen, som kan jämföras med dem, men sjömännen har ju redan fått kompensation i det avseendet.

Beträffande arbetsgivaravgiften kan det sägas vara egalt om en betalar för alla eller om var och en i båten betalar för sig, det kan jag hålla med finansministern om. Det är bara det att fiskarna själva tycker det är egendomligt att de skall behöva betala den här avgiften. Folk i allmänhet tänker inte på att en så pass betungande skatt som löneskatten dras ifrån fiskarens inkomst. Den ligger alltså i realiteten betydligt lägre än motsvarande inkomst för andre yrkesgrupper. Jag tycker att den princip man tillämpar för närvarande är felaktig, men jag kan hålla med om att det i praktiken kanske inte spelar så stor roll om man i stället skulle låta en betala för alla som ingår i fiskelaget.

Jag upprepar att framför allt de enligt min uppfattning rättvisa avdragsmöjligheterna i våra grannländer borde tillämpas i större utsträckning också i vårt land.

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Både finansministern och jag håller ju till på Västkusten, men det är väl så att jag bor litet närmare den bohuslänska skärgården och kanske därför har fler tillfällen att studera västkustfiskarnas förhållanden.

Det är möjligen därför jag har litet svårt att göra den jämförelse med konstnärerna som finansministern nyss gjorde. Jag har stort intresse för deras arbetsförhållanden, och finansministern och jag har många gånger diskuterat deras skatteförhållanden. Där har på senare tid vissa förbättringar skett, vilket jag hälsar med stor tillfredsställelse. Men det är sällan konstnärerna ligger ute på "storsjömåleri" halva året och är borta från sina hem, med de speciella förhållanden det för med sig. Inkomstförhållandena är också olika så till vida att konstnärerna har speciella stipendiefonder och speciella regler. Jag tror det är rimligare, som herr Hedin säger, att jämföra sjömännen och de fiskare som ligger ute på fiske och är borta från sina hemkommuner under mycket långa perioder.

Jag hoppas därför att vi nästa år kommer fram till skatteregler som tar hänsyn till de speciella förhållanden som fiskarna arbetar under.

Överläggningen var härmed slutad.

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om en utredning
rörande yrkes-
fiskets skatte-
och avgiftsfrågor*

Måndagen den
10 december 1973

*Om vidgad hänsyn
till industripoli-
tiska synpunkter
vid lokaliserings-
politiska insatser*

§ 17 Om vidgad hänsyn till industripolitiska synpunkter vid lokaliseringpolitiska insatser

Herr inrikesministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr Anderssons i Örebro (fp) den 16 oktober framställda interpellation, nr 106, till herr statsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Andersson i Örebro har frågat statsministern *dels* om han är beredd att medverka till att industripolitiska synpunkter i högre grad än hittills beaktas vid lokaliseringpolitiska insatser och *dels* om han är beredd att överväga en överflyttning av handläggningen av det statliga lokaliseringsstödet från arbetsmarknadsverket till industriverket.

Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

När ansökningar om regionalpolitiskt stöd prövas spelar de arbetsmarknadspolitiska synpunkterna helt naturligt en framträdande roll, eftersom det centrala målet för den regionalpolitiska stödverksamheten är att skapa nya arbetstillfällen i de delar av landet där arbetslösheten och undersysselsättningen är särskilt besvärliga. Därför görs det alltid en noggrann analys av arbetsmarknadsläget i den ort där ett företag som söker lokaliseringsstöd vill etablera sig eller bygga ut verksamheten. Om ansökan gäller ett företag som planerar att flytta verksamheten från en ort till en annan görs motsvarande undersökning av sysselsättningsläget i den ort som företaget avser att lämna.

Vid prövningen av lokaliseringsärenden beaktas emellertid också en rad andra faktorer. Sålunda ägnas stor uppmärksamhet åt strukturella förhållanden och marknadsförutsättningarna inom och utom landet.

Den organisation som har byggts upp för prövning av ansökningar om regionalpolitiskt stöd svarar också väl mot dessa krav på en allsidig prövning av de enskilda ärendena. Länsstyrelserna, som yttrar sig över ansökningar om regionalpolitiskt stöd, har sålunda genom sina lekmanastyrelser en bred förankring i näringsliv och arbetsmarknad. På samma sätt ger arbetsmarknadsstyrelsens sammansättning och styrelsens kontakter med industriverket och de fackliga organisationerna underlag för att de sysselsättningspolitiska synpunkterna i det enskilda ärendet vägs samman med strukturpolitiska och branschmässiga bedömanden. Sådana ansökningar om lokaliseringsstöd som prövas av Kungl. Maj:t blir föremål för en ytterligare prövning från de synpunkter som interpellanten avser. I ärenden där branschpolitiska bedömningar behövs inhämtas regelmässigt industridepartementets och det berörda fackförbundets synpunkter. I fråga om ansökningar som avser mera betydande investeringar eller som är av mera principiellt intresse sker dessutom alltid ett samråd mellan finansministern, industriministern och inrikesministern.

Vad jag nu har redovisat ger vid handen att lokaliseringsärendena inte – som interpellanten antyder – prövas från enbart arbetsmarknadspolitiska synpunkter utan att också andra synpunkter, bl. a. de industripolitiska effekterna, beaktas. Nuvarande ordning för handläggning av ansökningar om regionalpolitiskt stöd ger goda förutsättningar för en allsidig bedömning av de enskilda ärendena. Några förändringar av handlägningsordningen är därför inte aktuella.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Jag får tacka statsrådet för svaret på min interpellation.

Regionalpolitik är en viktig förutsättning för en god hushållning med landets resurser. Den skall möjliggöra en socialt bestämd ekonomisk tillväxtpolitik. Grundläggande för strävandena efter regional utjämning skall vara att öka den enskildes möjligheter att fritt välja arbete och bostadsort. Ytterst menar jag att de statliga insatserna har en stor betydelse för att skapa sysselsättning, och här utgör regionalpolitiken ett viktigt instrument.

Även om den första försvarslinjen när det gäller att motverka arbetslöshet och att skapa trygga jobb som bekant går inne i företagen, har det statliga lokaliseringstödet i form av bidrag och lån sin stora betydelse, och därför spelar det en viktig roll för att skapa sysselsättningstillfällen på olika orter. Det har ju medverkat till att aktivera olika företag som haft det besvärligt. Man har genom lån och bidrag stärkt näringslivets konkurrenskraft, och på så sätt har man kunnat förhindra akuta sysselsättningskriser och kapitalförstöring. Detta visar att de lokaliseringsspolitiska insatserna i sin praktiska tillämpning är nära förenade med näringspolitiken, med den regionala planeringen och med sysselsättningsskapande åtgärder. Vi kan alltså konstatera — det är vi väl överens om — att den förda politiken i det avseendet har varit betydelsefull. Jag är den förste som vill understryka att den har haft goda effekter.

Men det saknas inte heller exempel på motsatsen. Det framgick väl också vid Träindustriarbetareförbundets kongress i september, då dess ordförande, Erik Lehman, riktade ett mycket skarpt angrepp mot utformningen av lokaliseringstödet. Han sade att det statliga lokaliseringstödet till träindustrin har bidragit till att det finns låglöneföretag i branschen och krävde bl. a. att företag som får stöd skall göra större motprestationer än nu. Till förbundsordförandens kritik ansluter sig arbetsgivarsidan. — Vi håller med Erik Lehman, säger direktör Olov Landberg i Träindustrins branschorganisation, TIBO. Arbetsmarknadsstyrelsen har för liten kunskap om de företag som får stöd. Det har skett för många missar.

Det är alltså tydligt att den organisation som statsrådet hänvisar till som allsidigt sammansatt, med goda kunskaper om sysselsättningsfrågorna, branschfrågorna och marknadsfrågorna och med en mycket bred förankring inte i alla avseenden när det gäller ansökningsärenden har så goda förutsättningar för att göra en allsidig bedömning. Annars skulle väl inte kritiken ha varit så samstämmig från arbetstagare och arbetsgivare mot att träindustrin har fått för mycket lokaliseringstöd. — Det har lett till en planlös strukturomvandling som inte har gagnat vare sig de anställda eller samhället, sade förbundsordförande Erik Lehman i sitt anförande, och det är verkligen hårda ord.

Förbundsordföranden Lehman påpekade också att det av statistiken framgår att på åtta år har branschen fått över en halv miljard i rent stöd, och det måste få återverkningar på strukturomvandlingen. Erik Lehman uppgav att träindustrin fått 35 procent av det lokaliseringstöd som delats ut sedan 1965.

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Om vidgad hänsyn
till industripoli-
tiska synpunkter
vid lokaliserings-
politiska insatser*

Måndagen den
10 december 1973

*Om vidgad hänsyn
till industripoli-
tiska synpunkter
vid lokaliserings-
politiska insatser*

Vi har haft ett flertal diskussioner om det stöd som utgår till olika företag inom träbranschen, och vi har väl i färskt minne debatten om stödet till etablering av skidfabriken i Boden-Piteå och dess återverkningar på Sandströms skidfabrik i Lindesberg. Från träskobranschen har riktats kritik mot stödetableringar som medfört betydande avsattningsvärigheter för tidigare etablerade företag, som utan lokaliseringsstöd naturligtvis har ett mycket större upplånat kapital. Ur konkurrenssynpunkt har detta för dem inneburit ett mycket besvärligare läge. Exemplet kunde flerfaldigas, men jag avstår från det.

Det är väl mot bakgrunden av tidigare liknande fall som kommerskollegieutredningen kommit till slutsatsen att en annan handläggningsordning var angelägen. KK-utredningen framhöll att arbetsmarknadspolitiken och lokaliseringspolitiken, även om de hör intimt samman, skiljer sig åt när det gäller det nödvändiga bedömningsunderlaget. När det gäller att finna varaktiga lösningar genom livskraftiga företagsetableringar eller företagsutvidgningar är inte kunskaper om arbetsmarknadssituationen avgörande. I stället är det fråga om att kunna bedöma lokaliseringsprojektets ekonomiska avkastning, företagsledningens kompetens, marknadssituationen i stort osv., ansåg KK-utredningen.

Men också mellan lokaliseringspolitik och näringspolitik råder ett nära samband. Tonvikten ligger i båda fallen på insatser för att skapa permanenta och trygga sysselsättningstillfällen. Detta samband utgjorde också själva utgångspunkten för kommerskollegieutredningens förslag att lokaliseringsstödet skulle föras över till industriverket. -- Vad som nu krävs är framför allt att ge lokaliseringspolitiken en mer offensiv prägel, innebärande att stödåtgärderna närmare inordnas i en aktiv näringspolitik och samordnas med statsmakternas övriga insatser på området, framhöll utredningen.

I detta avseende knöt KK-utredningen an till lokaliseringsutredningen, som menade att lokaliseringsstödet inte längre bör betraktas som ett i huvudsak sysselsättningspolitiskt medel. Lokaliseringspolitiken bör i stället ingå som en bland många andra åtgärder för en aktiv näringspolitik och samordnas med statsmakternas övriga insatser på området.

Denna tanke som KK-utredningen framförde fick ett förhållandevis starkt stöd, och bl. a. ansåg LO i sitt remissvar att en enhetligare och mer koncentrerad verksorganisation på det näringspolitiska området är nödvändig och att lösningen med flera departement som överinstans för verket inte är tillfredsställande. Strävan bör vara att industridepartementet görs till enda överinstans. Den nuvarande besvärande splittringen med avseende på verkställande och utredande funktioner kan, enligt LO, förmodligen förklaras av frånvaron av ett effektivt fungerande verk under industridepartementet.

Nu fick vi ju från den 1 juli ett industriverk under industridepartementet. Vi från folkpartiet aktualiserade denna fråga i samband med att riksdagen behandlade förslaget till det nya industriverket. Vi ansåg i likhet med KK-utredningen att det var naturligt att det nya industriverket blev huvudman för lokaliseringsstödet. Inom industriverket kommer man att få vissa branschgrupper som har att med sin sakkunskap och kompetens göra bedömningar i olika branschfrågor. Genom inplaceringen

i verket understryks vidare lokaliseringspolitikens offensiva prägel, samtidigt som förutsättningar skapas för ett nära samspel mellan industripolitik och lokaliseringspolitik. Genom ett sådant samspel ökar enligt min mening förutsättningarna för att de lokaliseringspolitiska åtgärderna skall bli framgångsrika.

Vi har ju i många sammanhang haft en debatt om lokaliseringspolitiken, och vi understryker från vårt håll att den är värdefull och har betytt enormt mycket på många orter. Men för en framåtsyftande industripolitik fordras det självfallet att man har grupper som är väl insatta i de olika branschproblemen, i marknadsförutsättningarna och de tekniska framstegen. Jag tror att dessa grupper just inom industriverket, där de får full kapacitet, kommer att ha möjligheter att på ett mera allsidigt sätt göra branschbedömningar. Därför tror jag nog, mot bakgrund av de praktiska resultaten av de olika satsningar som har rönt ganska kraftig kritik, att den nuvarande ordningen inte är alldeles tillfredsställande, trots att statsrådet är rätt nöjd i det avseendet.

Jag ställde denna fråga till statsministern, som har att handha dessa spörsmål, om indelningen av departementen. Jag tror att vi inte kommer ifrån nödvändigheten av ett mera enhetligt grepp över näringspolitiken, nu när vi inte kan förlita oss på våra råvaror och vår gamla teknik. Här gäller det att få klart för sig vilka branscher samhället skall vara med och satsa på, så att det inte blir stora felsatsningar, så att inte företag inom andra områden — utanför stödområdet — får problem genom etableringar av statsstödda företag.

Det är klart att svårigheter alltid kommer att föreligga. Vi kan inte helt undvika att vissa företag kommer att få marknadsstörningar. Men ändå tror jag att ett enhetligt grepp om dessa frågor, exempelvis i industriverket, skulle vara av utomordentlig betydelse.

Herr inrikesministern BENGTTSSON:

Herr talman! Det är klart att det inte kan vara något intresse från statsmakternas sida att flytta arbetslöshet från en ort till en annan, och det undviker man så vitt det över huvud taget är möjligt i lokaliseringspolitiken.

Självfallet kan man ha delade meningar om hur lokaliseringspolitiken skall administreras. Nu har emellertid riksdagen bestämt att det är arbetsmarknadsstyrelsen som skall vara den centrala myndigheten. Det finns — som framgick av mitt svar — enligt min mening mycket goda skäl för det — det råder ett starkt samband mellan regionalpolitiken och sysselsättningsfrågorna. Och den ordning som vi har fastställt innebär ju inte att man skall bortse från problemen inom olika branscher. Man skall ta hänsyn till alla de frågor som herr Andersson i Örebro här förde fram.

Jag har försökt ta reda på vad som skett under den tid vi fört lokaliseringspolitik och har redan haft överläggningar med en del fackförbund för att höra hur de ser på denna ordning. De får nämligen yttra sig i varje lokaliseringsärende. Och jag kanske bör framhålla att mellan ordföranden i Träindustriarbetareförbundet och oss råder i dag inga delade meningar — den ordning som tillämpas är enligt hans åsikt nu helt tillfredsställande. Jag tror att man har överdrivit mycket då man från

Måndagen den
10 december 1973

*Om vidgad hänsyn
till industripoli-
tiska synpunkter
vid lokaliserings-
politiska insatser*

arbetsgivarhåll talat om en massa missar. Det har avgjorts ett tusental ärenden, och det är klart att någon gång kan man göra en felbedömning, även om man anlitar industriverket och även om man anlitar alla tänkbara experter i de olika branscherna. Men man får ta vissa risker, för den här lokaliseringspolitiken betyder så oändligt mycket för sysselsättningen i de "svåra" delarna av vårt land. Ibland kan man naturligtvis göra en miss, men det kan bero på att omständigheter har dykt upp som varken industriverket eller någon annan kunde förutse.

Jag menar alltså att den ordning som nu gäller för lokaliseringspolitiken är tillfredsställande, och den ordningen är sådan att man självfallet skall utnyttja all den erfarenhet som industriverket kan skaffa sig.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Det framgick av statsrådets replik att Erik Lehman var nöjd med den nuvarande ordningen, och det innebär väl att han inte var nöjd med den tidigare ordningen. Jag har refererat till vad Erik Lehman sagt och jag har också redovisat statistik som jag fått från riksdagens upplysningstjänst när det gäller de olika branscher som har fått stöd.

Det är klart att felbedömningar kan göras -- jag håller gärna med om det -- för ingen är alldeles felfri. Men kommerskollegieutredningen, som bestod av mycken sakkunskap, hade ändå en rätt klar bild av den här frågan. På samma sätt var det med Landsorganisationen, som också besitter kunskaper som är väl värda att beakta när det gäller industripolitik. Men man hade också den uppfattningen att det skulle vara ett enhetligt verk som sysslade med den mera övergripande näringspolitiken i enlighet med statsmakternas intentioner.

Nä, vi har det som vi har det i dag. Men vi har också under de senaste åren varit utsatta för ovanligt besvärliga påfrestningar i lågkonjunkturen. Det har medfört en arbetslöshet av dimensioner som vi inte mött under efterkrigstiden. När konjunkturen vände stod det klart att de här bestämda sysselsättningsproblemen skulle kvarstå olösta, och det är därför så otroligt viktigt att vi vet vilka branscher vi skall satsa på. Vi måste ha grupper med sakkunskap som jobbar med dessa problem, så att även om det vi satsar på inte ger hundra procentig utdelning det ändå kan skapa trygga jobb åt människor i framtiden. Den nya teknik som slagit igenom i de svenska företagen, där man haft full sysselsättning, t. ex. inom råvaruproduktionen och inom våra basindustrier, innebär ju att de inte behöver så mycket folk. Mekaniseringen drivs mycket längre än tidigare. Därför fordras det att man för framtiden satsar på sådant som skapar tillfredsställande trygghet i jobbet.

Min uppfattning är alltså fortfarande den att just satsningen på framåtsyftande näringspolitiska mål är nödvändig.

Överläggningen var härmed slutad.

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. allmänna
byggnads- och
anläggningsar-
beten i egen regi*

Herr inrikesministern BENGTTSSON erhöll ordet för att besvara herr Wennerfors' (m) den 16 oktober framställda interpellation, nr 112, till herr inrikesministern Holmqvist, och anförde:

Herr talman! Herr Wennerfors har frågat mig om jag är beredd att redovisa min principiella syn på den enligt hans mening ökande egenregiverksamheten inom offentligt byggande samt vilka åtgärder jag avser att vidta för att minska egenregibygget.

Eftersom interpellationen har ställts till mig begränsar jag mitt svar i huvudsak till arbetsmarknadsverkets byggande verksamhet trots att interpellanten tar upp allt offentligt byggande.

Under budgetåret 1972/73 beslutades om beredskapsarbeten inom byggsektorn som innebar investeringar för drygt 2 miljarder kronor. Av denna totala volym utfördes arbeten för 463 miljoner kronor genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg. Därav lämnade arbetsmarknadsstyrelsen ut arbeten på entreprenad för 104 miljoner kronor. Det bör noteras att arbetsförmedlingen anvisar arbetskraft till alla beredskapsarbeten oberoende av regiform.

Av de arbeten för 359 miljoner kronor som AMS utförde i egen regi var en tredjedel av sådan karaktär att de inte lämpar sig för entreprenad. Det var arbeten för speciella grupper av arbetslösa med psykiska, sociala eller andra handikapp. Även dessa arbeten får emellertid betydelse för vissa underentreprenörer på de orter där de bedrivs.

Resterande arbeten i egen regi utgjorde i runt tal 10 procent av den totala volymen beredskapsarbeten inom byggnads- och anläggningssektorn.

Ett skäl till att beredskapsarbeten, som inte avser svårplacerade, i viss omfattning bedrivs i egen regi är kravet på snabb igångsättning samt möjligheten att med kort varsel avbryta och återuppta arbetena. Ett annat skäl, som herr Wennerfors själv lägger stor vikt vid, är kostnadskontrollen. Arbeten i egen regi skapar underlag för jämförelser och bedömningar av kostnadsutvecklingen vid entreprenadarbeten.

Enligt min uppfattning har verksamheten inte varit onödigt omfattande. Hur stor omfattning egenregiverksamheten bör ha måste förbli en allmän avvägningsfråga.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! När min fru och jag köper mat, så gör vi det i den livsmedelsbutik där maten är bäst och billigast och där servicen är bra osv. Så gör också de allra flesta svenskar. Säkerligen gör fru Bengtsson på samma sätt och likaså herr statsrådet Bengtsson själv, när han köper mat. Vi vet också alla vad som händer när den enda livsmedelshallen i ett hostadsområde får konkurrens; det spelar ingen roll om det gäller en Konsumbutik, en ICA-butik eller ett varuhus av något slag. Huvudsaken är att konsumenten har valfrihet. Konkurrens mellan inköpsställen ger goda varor till låga priser. De anställda i respektive butik anstränger sig ofta litet extra för att konsumenten skall trivas och bli nöjd med servicen och köpet.

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. allmänna
byggnads- och
anläggningsar-
beten i egen regi*

Detta gör vi som enskilda konsumenter. Men hur gör man i storhushållen, i skolor eller vid sjukhus och regementen? Ja, självklart begär man in anbud och väljer sedan bland dem. Hur gör intendenten när han skall köpa uniformer åt de värnpliktiga? Jo, han begär in anbud, och han väljer det som är bäst med tanke på pris och kvalitet m. m. Och hur gör villaägaren — det kan vara statsrådet eller jag — som måste byta ut det gamla värme-, vatten- och avloppssystemet eller bygga till ett garage? Ja, de allra flesta kloka villaägare begär in anbud, som de så småningom väljer bland. Och hur gör byggherren — det kan vara en person eller det kan vara staten i form av ett statligt verk, t. ex. SJ, vägverket, televerket eller liknande? Eller hur gör en enskild som tänker bygga 100 radhus eller två höghus, en väg, en bro, en fabriksbyggnad eller en ny ladugård? Självfallet begär den kloke byggherren in anbud som han väljer bland.

Så självklart som jag vill beskriva det var det förr, men det är det tydligen inte i dag. Därför tvingas jag att ta kammarens tid i anspråk för en interpellationsdebatt.

När statliga och kommunala investeringar görs i vägar, vatten och avlopp, hus, m. m., bedriver numera stat och kommun i allt större utsträckning denna verksamhet med egen personal — i egen regi, som vi säger. Man begär alltså inte in anbud från olika företag i byggnads- och anläggningsindustrin, som man gjorde förr. Man väljer således inte bland olika företag som vill göra sitt allra bästa till lägsta kostnad. Nej, man negligerar kostnads-, kvalitets- och kontrollaspekten. Plötsligt har man glömt vad konkurrens mellan olika företag betyder. Man låter monopolistiskt den egna produktionsavdelningen göra jobbet, ofta på löpande räkning, förmodar jag.

Vad säger då exempelvis kommunens revisor eller riksdagens revisorer om det här? Vad säger skattebetalarna? Vad säger regeringen?

Vad regeringen säger återfinner vi i svaret på min interpellation. Jag ber att få tacka herr statsrådet för detta svar. Jag vill först beklaga att svaret begränsar sig till arbetsmarknadsverkets byggande verksamhet. Jag vet inte om det beror på en nedvärdering av problemet eller om det beror på regeringens bekymmer med andra tidsödande frågor just nu. Jag hoppas ändå att min interpellation och eventuellt andra nödvändiga påstötningar så småningom skall göra nytta.

”Under budgetåret 1972/73 beslutades om beredskapsarbeten inom byggsektorn”, säger departementschefen, och begränsar sig alltså här till arbetsmarknadsverket, ”som innebar investeringar för drygt 2 miljarder kronor. Av denna totala volym utfördes arbeten för 463 miljoner kronor genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg.” Av dessa 463 miljoner kronor utförde AMS arbeten för 359 miljoner kronor i egen regi. Resten, 104 miljoner kronor, tog man in anbud på, dvs. lämnade ut det på entreprenad. AMS egenregiverksamhet omfattade således 77 procent av den totala verksamheten.

77 procent är en omfattande verksamhet. Men ämnar man minska eller öka den andelen? Det hade varit värdefullt om statsrådet hade sagt något om detta. Enligt mina källor ökar egenregiverksamheten, vilket jag anser vara högst oroande. År 1971/72 utgjorde egenregiverksamhet inom AMS 66 procent av den totala. Året därpå, 1972/73, var alltså

siffran 77 procent. Vad blir det då under innevarande budgetår, dvs. 1973/74? Och vad har ni för avsikter för kommande år, herr statsråd?

Statsrådet påpekar i sitt svar att en tredjedel av egenregiverksamheten, ca 120 miljoner, hade en sådan karaktär att den inte lämpade sig att lämna ut på entreprenad. Det var nämligen arbeten för speciella grupper av arbetslösa med psykiska, sociala eller andra handikapp. Det är en acceptabel motivering. Men man skulle kunna ifrågasätta om *alla* dessa människor med nedsatt arbetsförmåga skall sysselsättas av AMS. Säkert finns det många som skulle finna det meningsfullare att ingå i den normala produktionen. Jag skulle vilja ställa frågan, om AMS verkligen diskuterat den här saken rejält med näringslivet och näringslivets representanter. Är man på regeringshåll på det klara med att regeringens misslyckanden under senare år med den ekonomiska politiken, med tillväxtfrågorna, med näringspolitiken och med sysselsättningsfrågorna just drabbar dessa människor? I ett expansivt, stabilt, konkurrenskraftigt och vinstgivande företag, liksom i hela det svenska näringslivet, skall det finnas utrymme för en stor del av dessa handikappade människor. Men detta är, herr talman, ett delproblem som får behandlas i andra sammanhang. Bl. a. kommer det väl att behandlas i morgon, då riksdagen skall besluta om anställningstryggheten.

Vidare pekar herr statsrådet på ett annat skäl för egenregiverksamheten. Beredskapsarbeten kräver snabb igångsättning, säger statsrådet. Man måste med kort varsel kunna avbryta och återuppta arbeten. Det är ett obestyrkt påstående. Vad grundar statsrådet sitt påstående på? Man har i branschen, enligt vad jag har hört, försökt ta reda på hur det verkligen förhåller sig, och i de försöksvis gjorda undersökningarna har inte AMS visat sig vara särskilt snabb i starten. Jag är medveten om att även dessa undersökningar kan betraktas som obestyrkta påståenden, men det tycks ta lika lång tid att komma i gång oavsett om det gäller egenregiarbeten eller entreprenadarbeten. En möjlighet att i någon mån göra igångsättningen snabbare är att förmå kommunerna att förbättra sin planeringsberedskap. Det problemet har tre elever på Handelshögskolan i Stockholm behandlat i en trebetygsuppsats. De studerade en mängd kommuner i det här avseendet, och de ansåg sig kunna styrka -- observera, herr statsråd, att jag uttalar mig försiktigt -- att kommunernas planeringsberedskap inte var tillfredsställande, och det är möjligt att en hel del kan göras därvidlag.

Så till kostnadskontrollen. Det är faktiskt uppseendeväckande att landet har en arbetsminister som i ett interpellationssvar säger: "Arbeten i egenregi skapar underlag för jämförelser och bedömningar av kostnadsutvecklingen vid entreprenadarbeten." Vad är det för slags underlag? Är underlaget tillfredsställande? Det tycker jag att herr statsrådet skall svara på. Svara inte så kryptiskt. Kan man göra fullt tillfredsställande jämförelser och tillfredsställande bedömningar av kostnadsutvecklingen? Inte tror väl herr statsrådet själv på den här myten om självkostnad? Inte så mycket för herr statsrådets skull som för landets skull måste jag ändå tolka formuleringen välvilligt och positivt, men det vore värdefullt om herr statsrådet redan vid det här tillfället uttalade sig litet klarare.

Slutligen säger statsrådet Bengtsson att egenregiverksamheten inte varit onödigt omfattande. Återigen ett mycket försiktigt uttalande. Jag

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. allmänna
byggnads- och
anläggningsarbe-
ten i egen regi*

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. allmänna
byggnads- och
anläggningsarbe-
ten i egen regi*

vill veta hur det skall bli i fortsättningen, och det är många som skulle bli tacksamma för ett klart besked. Kostnaden för den totala offentliga egenregiverksamheten — nu räknar jag alltså ihop AMS med allt det andra — var 1970/71 6 miljarder kronor, och den är väl i stort sett lika stor fortfarande. Verksamheten ökade från det budgetåret till nästa med mellan 5 och 7 procent. Det har jag belyst på olika sätt i interpellationen, och jag skall inte nu upprepa alla vinklingarna på problemet. Jag ber bara herr statsrådet svara på frågan: Är det verkligen regeringens avsikt att den statliga egenregiverksamheten skall öka under de närmaste åren, och — om svaret är ja eller ett kryptiskt ja — i så fall med hur mycket?

Herr talman! Slutligen ber jag att få protestera mot slöseri med skattebetalarnas pengar, men framför allt protesterar jag mot att vi inte vet hur omfattande slöseriet är beträffande den här egenregiverksamheten.

Herr inrikesministern BENGTTSSON:

Herr talman! Det är inte min mening att försvara slöseri med skattebetalarnas medel, och jag vågar påstå att något sådant inte heller förekommer. Jag vet inte vilken erfarenhet herr Wennerfors har av kommunalpolitisk verksamhet, men att försöka göra troligt att våra kommunalmän skulle vara lättsinniga när det gäller den egna verksamheten skulle jag aldrig våga mig på. Jag vet av egen erfarenhet hur noga man ute i kommunerna är även med den egna verksamheten.

Att jag nu har begränsat mitt svar till arbetsmarknadsstyrelsens verksamhet är förklarligt, eftersom det är den verksamheten som ligger under inrikesdepartementet och frågan var ställd till min företrädare i ämbetet. Jag skall bara ta upp ett par av de frågor som herr Wennerfors har berört.

Först och främst sade jag i mitt svar att vi inom byggnadssektorn under budgetåret 1972/73 beslutade om beredskapsarbeten för drygt 2 miljarder kronor. Det var av de två miljarderna som arbetsmarknadsstyrelsen i egen regi utförde arbeten för 463 miljoner kronor, varav arbeten för 104 miljoner kronor lämnades ut på entreprenad. Resten av dessa pengar har vi anvisat för byggande för kommunala reningsverk och för liknande ändamål beredskapsarbeten av andra slag, tidigareläggning av statligt byggande och stimulans till ökat kommunalt byggande av reningsverk. Dessa arbeten har mycket ofta — jag vågar påstå praktiskt taget 100-procentigt — utförts på entreprenad. Ytterst få kommuner har byggt reningsverk i egen regi. En mycket stor del av denna verksamhet bedrivs alltså i egen regi, men det är en större del därav som har utförts på entreprenad.

Detta belyses också av de aktuella siffror som framtagits av statistiska centralbyrån, som den 15 i varje månad samlar uppgifter på hur många som är entreprenörsanställda och hur många som är anställda i statlig tjänst. De senaste uppgifterna är från den 15 oktober. Då var inom den statliga byggnadsverksamheten sysselsatta 16 400 personer. Det är riktigt att det är en ökning med 800 jämfört med oktober förra året, men det var en mycket större ökning på den privata sektorn. I oktober i fjol var det 7 000 entreprenörsanställda och i oktober i år 8 100. Det är alltså

felaktigt att säga att antalet entreprenörsanställda har minskat.

Jag är medveten om att branschen har problem, vilket hör samman med att den har vuxit mycket starkt. De problemen har vi haft kännning av en längre tid. Det har varit lätt att bli entreprenör och köpa sig maskiner. Den här branschen har bantningsproblem, som vi måste hjälpa till med.

Men att arbetsmarknadsstyrelsen även i framtiden måste bedriva verksamhet i egen regi är nödvändigt. Det påståendet baserar jag på egen erfarenhet, inhämtad under många år. Det finns betydande grupper av sökande som inte får anställning på den öppna marknaden, t. ex. hos entreprenörsföretagen. Även om man i arbetsmarknadsstyrelsen sätter sig ner och resonerar med dessa, lyckas det inte, därför att det ställs större krav på arbetskraften där än vad som motsvarar de krav arbetsmarknadsstyrelsen måste ställa på de personer arbetsmarknadsstyrelsen tar hand om. Detta är alltså helt avgörande för att arbetsmarknadsstyrelsen även i framtiden måste bedriva egenregiverksamhet. Det är väl helt omöjligt för mig att i kvantitativa termer ange hur omfattande den här verksamheten skall vara i framtiden – det får behovet avgöra. Vi för ju politik utifrån behovet; finns det behov av ökad verksamhet i egen regi är jag beredd att medverka till den, är behovet mindre kan vi också minska verksamheten i egen regi.

Stora kommuner har byggt upp en viss kår av reparatörer och anläggningsarbetare av skilda slag som naturligtvis utför erforderliga arbeten i egen regi. Det skulle te sig väldigt underligt om kommunen sade till sina anställda: "Ni får inte göra det här jobbet, för ni gör det sämre och dyrare, och vi kan inte kontrollera er, utan det skall vi lämna ut på entreprenad." Det skulle verka helt härresande. När en kommun har en kår som utför anläggnings- och byggnadsarbeten måste det naturligtvis vara kommunen obetaget att använda den kåren. Att påstå att det blir dyrare och sämre och svårare att kontrollera är helt orimligt.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Oavsett om jag är kommunalman, riksdagsman, statsråd eller vad jag sysslar med i politiken måste jag hela tiden ha ögonen på kostnadsutvecklingen. Det måste man ha ute i arbetslivet, och då måste vi som sysslar med politik också ha det. Och jag menar att vi får inte tillräcklig kunskap om vad som sker med kostnadsutvecklingen, när vi struntar i de gamla reglerna om konkurrens och inte infordrar anbud från olika företag.

Statsrådet nämnde någon kommun som byggde ett reningsverk eller vad det var. Jag har många exempel där kommuner bedriver verksamhet i egen regi och dels tar arbeten från företag som säkert skulle utföra dem väl så bra, dels utvidgar en verksamhet som man inte riktigt vet vad den kostar. Jag har ett sådant exempel från Falun, där kommunen lämnade ut ett arbete till vägverket utan att begära in anbud från andra. Jag har liknande exempel från Karlskoga, där man gjorde på samma sätt. När man skulle bygga en del av E 18 lämnade man arbetet direkt till vägverket. Det rörde sig om en byggnadskostnad på upp till 17 miljoner kronor, så det var inget litet projekt, och jag tror att det hade varit

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. allmänna
byggnads- och
anläggningsar-
beten i egen regi*

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. allmänna
byggnads- och
anläggningsar-
beten i egen regi*

värdefullt om det hade lämnats ut på entreprenad.

Jag har uppgifter från Göteborg, där man beräknar att egenregiverksamheten skall öka under de kommande åren och att de arbeten som skall lämnas ut på entreprenad skall minska ända ned till 5 miljoner kronor 1975. Samtidigt låter man gatunämnden i kommunen ta uppdrag utanför Göteborgs kommun. Där förhandlar man alltså med sig själv om priset. Man genomför arbetet utan att veta om någon annan kan göra det till en lägre kostnad, man utövar själv kontrollen. Och vad gör man om det går på sned? Om det går på sned när man har låtit ett sådant här uppdrag utföras på entreprenad kan man vidta en hel del åtgärder, men går det på sned inom den egna verksamheten är det bara att släta över och gå vidare och låta skattebetalarna betala kalaset. Det har vi en mängd exempel på just inom byggsektorn.

Sedan försöker statsrådet vänligt svara på frågan om hur mycket den här verksamheten skall öka eller vad som skall hända med den i fortsättningen. Jag får inget annat svar än att statsrådet säger att det beror på behovet. Det är ju inte ett särskilt upplysande svar.

Egentligen är detta inte kärnpunkten i den här frågan som jag väckt, utan det är principen: om vi skall fortsätta med en verksamhet där vi inte vet särskilt mycket om kostnaderna.

Jag vill förorda att statsrådet tittar över det här och tillsammans med kolleger i regeringen så småningom kommer underfund med att vi kan gå tillbaka till det gamla systemet med att ta in anbud och lämna ut uppdrag på entreprenad. Vi skall låta konkurrensen hjälpa oss att få ner kostnaderna så mycket som möjligt.

Herr statsrådet säger slutligen att kommunen väl inte kan avskeda folk; vägverket och en hel del andra statliga offentliga uppdragsgivare kan väl inte bara avskeda folk. Nej, men det gäller ju samma sak för de enskilda företagen. Och vad värre är: de offentliga företagen tar uppgifterna från de enskilda företagen och ställer dem i en mycket besvärligare situation. Det är inte heller meningen att vi skall avveckla det hela abrupt, varken för den ena eller den andra. Här skall man naturligtvis låta avvecklingen bli så mjuk som möjligt oavsett om det gäller en kommun, staten eller ett enskilt företag.

Herr inrikesministern BENGTTSSON:

Herr talman! Jag är självfallet på intet sätt beredd att medverka till en lagstiftning som skulle begränsa kommunernas självbestämmanderätt. Om kommunerna finner det förenligt med sina intressen att ha egenregiverksamhet som en del kommuner sedan mycket länge haft skall det vara dem helt obetaget. Det kommer aldrig att falla mig in att ta ifrån kommunerna denna rättighet.

Herr Wennerfors säger nu, att man inte vet någonting om kostnaderna för det som byggs i egen regi. Jag har försökt att begränsa mig till det som jag har ansvar för, nämligen beredskapsarbeten som i stor utsträckning lämnas ut på entreprenad. När kommunerna under de här åren byggt en hel rad reningsverk har man lämnat ut de uppdragen på entreprenad. Vi har där varit väldigt noga med kostnaderna och det har även kommunerna varit, eftersom de själva får betala en del av kostnaderna. Det är inte heller så att man inte vet någonting om kostnaderna. Man vet

mycket väl hur det ligger till på kostnadssidan.

Det kan vara alldeles utmärkt med egenregiverksamhet. Staten och kommunerna har nämligen då möjlighet att bedöma anbud av erfarenhet från egen verksamhet.

Jag vill sluta med att säga att staten sett det som en garanti för att beredskapsarbetena blir utförda på ett så ekonomiskt fördelaktigt sätt som det över huvud taget är möjligt genom att kommunen normalt får bidra med största andelen av kostnaden. Däri ligger ett påtryckningsmedel – kommunerna ser till att de får ut så mycket som möjligt eftersom de får betala en så pass stor del av kostnaderna.

Herr WENNERFORS (m):

Herr talman! Herr statsrådet försäkrar mig att han inte är beredd att medverka till någon lagstiftning som skulle inskränka kommunernas självbestämmanderätt. Det har ju inte på något sätt varit min avsikt. Jag tror över huvud taget inte att vi skall lösa detta genom en lagstiftning utan på andra sätt. Självfallet skall vi inte inskränka kommunernas självbestämmanderätt.

Nästa punkt är intressantare. Man vet inte något om kostnaderna, har jag sagt. Då säger statsrådet att det vet man visst, och så påstår han att han vet särskilt mycket om det område som han är ansvarig för. Han hänvisar till svaret i vilket nämnts att man beslöt om beredskapsarbeten för 2 miljarder kronor. Sedan framgår det att 104 miljoner kronor gäller arbeten i egen regi. I varje fall är det skrivet så. 463 miljoner kronor var sådana arbeten som utfördes genom arbetsmarknadsstyrelsens försorg. I den posten ingår de 104 miljoner kronor som lämnats ut på entreprenad. Arbeten har utförts i egen regi för 359 miljoner kronor och det ger resultatet 77 procent. Statsrådet säger att det mesta lämnas ut på entreprenad. Det framgår inte av svaret, i så fall har herr statsrådet missuppfattat sitt eget svar.

Jag har kontrollerat de här uppgifterna och såvitt jag kan se stämmer de. Jag har jämfört dem med siffrorna för budgetåret innan. Som jag tidigare sagt var det en ökning från förra året till i år. Förrförra året omfattade egenregiverksamheten 66 procent, för det år vi rör oss med nu, som min interpellation gällde, är siffran 77 procent. Den har ökat även när det gäller AMS.

Det är inte riktigt klart vad statsrådet egentligen menar med sitt svar. Såvitt jag kan förstå har den här verksamheten sammanfattningsvis ökat under de senare åren och det ser jag som ytterst oroande med tanke på kostnadsutvecklingen och med tanke på skattebetalarnas pengar.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren att besvarandet av återstående på dagens föredragningslista upptagna interpellationer skulle uppskjutas till kl. 19.30.

§ 19 Kammaren åtskildes kl. 18.07.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert

Nr 150

Måndagen den
10 december 1973

*Ang. allmänna
byggnads- och
anläggningsarbe-
ten i egen regi*